

บทที่ 3

เหตุและข้อแก้ตัวของการผิดนัดของเจ้าหนี้ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทย

1. เหตุแห่งการผิดนัดของเจ้าหนี้

การพิจารณาในบทนี้นั้นจะเป็นการพิจารณาถึงแนวความคิดว่าการผิดนัดของเจ้าหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มีเงื่อนไขในการผิดนัดเป็นประการใด ควรมีข้อยกเว้นหรือข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ว่าควรเป็นประการใดบ้าง มีประเด็นปัญหาในการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้หรือไม่ ทั้งนี้จะนำหลักการพิจารณาการผิดนัดและข้อยกเว้นที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์การผิดนัดของเจ้าหนี้ในลักษณะต่าง ๆ โดยพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ทั้งตามวัตถุแห่งหนี้ คือ การกระทำการ การงดเว้นการกระทำ การโอนทรัพย์สิน และตามประเภทของสัญญาในลักษณะต่างๆ เช่น สัญญาต่างตอบแทนและสัญญาไม่ต่างตอบแทน เป็นต้น ว่าการผิดนัดของเจ้าหนี้เกิดขึ้นได้หรือไม่และมีลักษณะประการใด ซึ่งจะได้พิจารณากันต่อไป

การพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ตามหลักกฎหมายไทยนั้นมีแนวความคิดที่แตกต่างกับการผิดนัดของลูกหนี้ โดยการผิดนัดของลูกหนี้เน้นหลักการสำคัญอยู่การที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ภายในระยะเวลา โดยถือเกณฑ์ของเวลาเป็นสาระสำคัญ ประกอบกับการพิจารณาในเรื่องของความผิดของลูกหนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณาการผิดนัดของลูกหนี้ แต่หากเป็นการผิดนัดของเจ้าหนี้เน้นแนวความคิดในการผิดนัดนั้นเกิดจากการที่เจ้าหนี้ไม่ยอมรับชำระหนี้โดยไม่มีเหตุอันจะอ้างโดยชอบด้วยกฎหมาย และหรือไม่เสนอชำระหนี้ตอบแทนตามที่พึงต้องกระทำ โดยถือว่าการผิดนัดของเจ้าหนี้เป็นความผิด ซึ่งจะพบว่าเงื่อนไขประการสำคัญในการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้เน้นแม้เวลาจะเป็นข้อคำนึงถึงบ้าง (ในกรณีที่มีการชำระหนี้ของลูกหนี้ไม่ตรงตามระยะเวลาการชำระหนี้) แต่ไม่ได้ก็ไม่ได้เป็นข้อพิจารณาเป็นหลักสำคัญที่สุดแต่ประการใด โดยความสำคัญไปพิจารณาว่า มีการไม่ยอมรับชำระหนี้ที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ให้โดยไม่มีเหตุอันจะอ้างโดยชอบด้วยกฎหมาย และหรือไม่เสนอชำระหนี้ตอบแทนตามที่พึงต้องกระทำของเจ้าหนี้หรือไม่¹

¹ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2 (ภาค 1-2), พุทธศักราช 2478 แก้ไขเพิ่มเติม 2505 (กรุงเทพมหานคร :นิติบรรณาการ, 2520), น.752 – 753.

ตามบทบัญญัติของกฎหมายไทยได้กำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับเหตุหรือเงื่อนไขแห่งการผิดนัดของเจ้าหนี้ไว้ 2 กรณีอันได้แก่ การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์² และการที่เจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทนโดยปราศจากเหตุโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์³

1.1 กรณีเจ้าหนี้ผิดนัดเพราะไม่รับชำระหนี้ ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การผิดนัดของเจ้าหนี้ในประการนี้ คือ การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ ซึ่งเหตุแห่งการผิดนัดในประการนี้ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสองส่วนหรือมีเงื่อนไขสองประการ คือ ต้องมีการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายของลูกหนี้ และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้โดยปราศจากมูลเหตุอันชอบด้วยกฎหมาย

1.1.1 การขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบของลูกหนี้

1.1.1.1 หลักในการปฏิบัติการขอชำระหนี้ของลูกหนี้

การที่จะถือว่าลูกหนี้ได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว อันมีผลทำให้เจ้าหนี้ผู้ปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ต้องตกเป็นผู้ผิดนัดนั้น ต้องปรากฏว่า

ก. ลูกหนี้พร้อมที่จะชำระหนี้โดยบริบูรณ์ทุกอย่าง กล่าวคือ ลูกหนี้ต้องมีความพร้อมเพรียงอันแท้จริงที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตน โดยบริบูรณ์ ทุกอย่าง ไม่ใช่เพียงแค่คำบอกกล่าว เช่น ถ้าเป็นหนี้เงินก็ได้นำเงินมาครบจำนวนที่เป็นหนี้ หรือถ้าเป็นหนี้ต้องส่งมอบสิ่งของใดๆ ก็ได้นำสิ่งของอันถูกต้อง

² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 207 บัญญัติว่า “ถ้าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ นั้น โดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ไซ้ ท่านว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด”

³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 210 บัญญัติว่า “ถ้าลูกหนี้จำต้องชำระหนี้ส่วนของตนต่อเมื่อเจ้าหนี้ชำระหนี้ตอบแทนด้วยไซ้ แม้ว่าเจ้าหนี้จะได้เตรียมพร้อมที่จะรับชำระหนี้ตามที่ลูกหนี้ขอปฏิบัตินั้นแล้วก็ดี หากไม่เสนอที่จะทำการชำระหนี้ตอบแทนตามที่พึงต้องทำ เจ้าหนี้ก็อันเป็นชื่อได้ว่าผิดนัด”

มาส่งมอบแล้ว⁴ แต่หากเป็นหนี้กระทำการและงดเว้นกระทำการนั้นลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยการบอกกล่าวว่าตนพร้อมจะชำระหนี้ก็เป็นการเพียงพอ

ข. การขอปฏิบัติการชำระหนี้ต้องกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย ถูกต้องตามวิธีที่กฎหมายกำหนด⁵ หลักการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายนั้นต้องเป็นไปตามมาตรา 208 วรรคแรก⁶ โดยการชำระหนี้นั้นต้องชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้โดยตรง และการชำระหนี้นั้นต้องชำระหนี้ด้วยความสมบูรณ์ทุกประการมิฉะนั้นต้องรับผิดตามมาตรา 215 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁷ กล่าวคือ ต้องเป็นไปตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ การชำระหนี้ของลูกหนี้นั้นจะชำระหนี้เพียงบางส่วนหรือชำระหนี้เป็นอย่างอื่นไม่ตรงตามมูลหนี้ก็ได้ ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่หากเจ้าหนี้อยอมรับการชำระหนี้บางส่วนหรือยอมรับชำระหนี้เป็นอย่างอื่นผิดไปจากที่ลูกหนี้ต้องชำระ ก็ถือว่าการชำระหนี้นั้นชอบด้วยกฎหมาย

ค. การชำระหนี้ของลูกหนี้นั้นลูกหนี้ต้องชำระหนี้ต้องกระทำการโดยสุจริต ตามมาตรา 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁸ ทั้งนี้หลักสุจริตนั้นเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่มีอยู่ในระบบกฎหมายไทย ซึ่งหลักสุจริตมีหลักการเป็นประการใด มีขอบเขตการปรับใช้ในกรณีใด ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แต่ทั้งนี้อาจกล่าวโดยสรุปว่า บุคคลที่มีความผูกพันในทางหนี้จะต้องกระทำการต่อกันด้วยความสุจริต โดยไม่กระทำการหรือใช้สิทธิไปในทางที่ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ของตนมุ่งหวังเพียงแต่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่อีกฝ่าย ปฏิบัติผิดมาตรฐานตามที่ควรจะเป็น ซึ่งหากเป็นความผูกพันในหนี้้นหากเป็นเจ้าหนี้ต้องกระทำการให้ความร่วมมือเพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้

⁴ พระยาเทพวิฑูร (บุญช่วย วณิกกุล), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 มาตรา 1 ถึง 240, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2509), น.754-755.

⁵ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย “หนี้” บทเบ็ดเสร็จทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2547), น.226.

⁶ มาตรา 208 วรรคแรก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “การชำระหนี้จะให้สำเร็จผลเป็นอย่างไร ลูกหนี้จะต้องขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้เป็นเช่นนั้นโดยตรง”

⁷ มาตรา 215 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์แห่งมูลหนี้ เจ้าหนี้จะเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การนั้นก็ได้”

⁸ มาตรา 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำการโดยสุจริต”

โดยสมบูรณ์ถูกต้อง หากมีฐานะเป็นลูกหนี้ก็ต้องปฏิบัติตามโดยความสุจริต โดยลูกหนี้จะต้องขอปฏิบัติตามชำระหนี้โดยสุจริต มิฉะนั้นไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามชำระหนี้โดยชอบและเป็นเหตุให้เจ้าหนี้มีสิทธิในการปฏิเสธการรับชำระหนี้ได้และเป็นข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ในการไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด (โปรดพิจารณาตัวอย่างในหน้าที่ 75-77)

1.1.1.2 วิธีการปฏิบัติตามชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย

ในส่วนของวิธีการที่ลูกหนี้จะขอปฏิบัติตามชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายนั้น คงจะต้องพิจารณาจากบทบัญญัติของกฎหมาย ในหมวด 5 ส่วนที่ 1 ว่าด้วยการชำระหนี้⁹ ซึ่งหลักกฎหมายว่าด้วยการชำระหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นมีข้อพิจารณา ดังนี้

ก. ระยะเวลาการชำระหนี้ หากเป็นกรณีที่มิกำหนดระยะเวลาชำระหนี้ที่กำหนดไว้แน่นอน ลูกหนี้จำต้องชำระหนี้ภายในกำหนดระยะเวลาที่กำหนดไว้ หรือหากอนุমানจากพฤติการณ์ทั้งปวงแล้ว จะทราบกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้ ลูกหนี้จำต้องชำระหนี้ภายในกำหนดระยะเวลาดังกล่าว แต่หากหนี้้นั้นไม่ได้กำหนดระยะเวลาไว้แน่นอนนั้น มาตรา 203 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ วรรคแรก¹⁰ กำหนดไว้ว่า ในกรณีที่หนี้ที่ไม่มีกำหนดระยะเวลาชำระหนี้ไว้ ถือว่าเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้เมื่อใดก็ได้ เมื่อใดที่เจ้าหนี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก็ถือว่าหนี้้นั้นถึงกำหนดชำระเมื่อนั้น¹¹

ข. บุคคลผู้ทำการชำระหนี้ สืบเนื่องจากตามตัวบทในมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กำหนดไว้ว่า “ถ้าลูกหนี้ขอปฏิบัติตามชำระหนี้และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้้นั้น โดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ไซ้ร้ ท่านว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด” ทำให้เกิดปัญหาในการใช้ปรับตัวบทดังกล่าว คือ หากในการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้้นั้นเป็นการทำการชำระโดยผู้มีส่วนได้เสียเช่น ลูกหนี้ร่วม ผู้ค้ำประกัน หรือบุคคลภายนอกแล้วเจ้าหนี้ปฏิเสธที่จะรับชำระหนี้ กรณีนี้จะถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบหรือไม่ และถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดหรือไม่

⁹ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.754.

¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 203 บัญญัติว่า “ถ้าเวลาอันพึงชำระหนี้้นั้นมิได้กำหนดลงไว้ หรืออนุমানจากพฤติการณ์ทั้งปวงไม่ได้ไซ้ร้ ท่านว่าเจ้าหนี้ย่อมจะเรียกให้ชำระหนี้ได้โดยพลัน และฝ่ายลูกหนี้ก็ย่อมจะชำระหนี้ของตนได้โดยพลันดุจกัน ถ้ามิได้กำหนดระยะเวลาไว้ แต่หากเป็นที่สงสัย ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าหนี้จะเรียกให้ชำระหนี้ก่อนถึงเวลานั้นหาได้ไม่ แต่ฝ่ายลูกหนี้จะชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดนั้นก็ได้

¹¹ จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่ง ลักษณะหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 15 แก้ไขเพิ่มเติมโดยนางดารารพร ธีระวัฒน์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, 2548), น.50-52.

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวนั้นบทบัญญัติของมาตรา 314 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ วรรคแรก¹² กำหนดว่าการชำระหนี้นั้นอาจกระทำโดยบุคคลภายนอกได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นลูกหนี้ ดังนั้นหากมีการชำระหนี้โดยบุคคลภายนอกซึ่งมิใช่ลูกหนี้แล้ว หากสภาพหนี้เปิดช่องให้กระทำได้และไม่ขัดต่อเจตนาของคู่กรณีก็ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่มีข้อความจำกัดเฉพาะตัวลูกหนี้ ซึ่งในคำแปลภาษาอังกฤษกล่าวถึงแต่การขอปฏิบัติการชำระหนี้ การปฏิบัติการชำระหนี้จะโดยลูกหนี้หรือใครเป็นผู้ชำระก็ได้ จึงกินความได้ถึงชำระหนี้โดยบุคคลภายนอกตามมาตรา 314 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ด้วย¹³

ดังนั้นหากมีการชำระหนี้โดยผู้มีส่วนได้เสียหรือบุคคลภายนอกนั้นหากไม่ขัดต่อเจตนาหรือข้อตกลงของคู่กรณีแล้วก็ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ก็ถือว่าเป็นการไม่รับชำระหนี้ที่เจ้าหนี้ไม่อาจจะอ้างเหตุตามกฎหมายก็น่าถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้มีผิดนัดได้ กล่าวอีกนัยหากการชำระหนี้นั้นเป็นการขัดต่อเจตนาหรือข้อตกลงหากกระทำโดยบุคคลภายนอกแล้ว เจ้าหนี้ปฏิเสธการรับชำระหนี้ก็ถือว่าเป็นการที่เจ้าหนี้มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมายโดยไม่ถือว่าการไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ไม่เป็นการผิดนัดแต่ประการใด

ค. บุคคลผู้รับชำระหนี้ โดยหลักแล้วการชำระหนี้ต้องกระทำต่อตัวเจ้าหนี้โดยตรง แต่หากมีการชำระหนี้ต่อบุคคลอื่นแล้วนั้นจะมีผลประการใด ซึ่งกรณีดังกล่าวคงต้องพิจารณาตามตัวบทกฎหมายมาตรา 315 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹⁴ ซึ่งจะพบว่าลูกหนี้สามารถชำระหนี้ต่อบุคคลอื่นนอกจากเจ้าหนี้ก็ได้ แต่บุคคลดังกล่าวต้องเป็นผู้ที่มีอำนาจในการรับชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ การที่จะมีอำนาจแทนเจ้านั้นนั้น อาจเกิดจากข้อสัญญา เช่น การรับมอบอำนาจหรือรับมอบหมายจากเจ้าหนี้ และอาจเกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย เช่น ผู้แทนโดยชอบธรรมย่อมมีอำนาจรับชำระหนี้ซึ่ง

¹² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 314 วรรคแรก บัญญัติว่า “อันการชำระหนี้ นั้น ท่านว่าบุคคลภายนอกจะเป็นผู้ชำระหนี้ก็ได้ เว้นแต่สภาพแห่งหนี้จะไม่เปิดช่องให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ชำระ หรือจะขัดกับเจตนาของคู่กรณีได้แสดงไว้

¹³ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.754.

¹⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 315 บัญญัติว่า “อันการชำระหนี้นั้นต้องทำ ให้แก่ตัวเจ้าหนี้หรือแก่บุคคลผู้ที่มีอำนาจรับชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ การชำระหนี้ทำให้แก่บุคคลผู้ไม่มีอำนาจรับชำระหนี้ นั้น ถ้าเจ้าหนี้ให้สัตยาบันก็นับว่าสมบูรณ์”

ผู้เยาว์เป็นเจ้าของ¹⁵ แต่ทั้งนี้หากมีการชำระหนี้ให้บุคคลผู้ไม่มีอำนาจและไม่ใช่ตัวเจ้าหนี้แล้วหากเจ้าหนี้ให้สัตยาบันหรือรับรองต่อการชำระหนี้ดังกล่าวก็ถือว่าการชำระหนี้ นั้นสมบูรณ์ตามกฎหมาย

การพิจารณากรณีบุคคลผู้รับชำระหนี้ นั้น มีประเด็นปัญหาว่าหากเกิดการไม่รับชำระหนี้ของบุคคลอื่นอันไม่ใช่ตัวเจ้าหนี้เองนั้นถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่และถือว่าเป็นเหตุที่เจ้าหนี้ที่จะอ้างได้ตามกฎหมายหรือไม่ ซึ่งในประเด็นนี้จะพิจารณาโดยละเอียดในส่วนของข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้และส่วนวิเคราะห์หลักการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ในหน้าที่ 70-72 และหน้าที่ 89-92

ง. สถานที่ชำระหนี้ การชำระหนี้ ณ สถานที่โดยชอบด้วยกฎหมายนั้นเป็นไปตาม มาตรา 324 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹⁶ โดยในการชำระหนี้ นั้น หากมีการตกลงกันไว้อย่างใดระหว่างคู่กรณี สถานที่ชำระหนี้ต้องเป็นไปตามนั้น แต่หากไม่ได้มีการตกลงกัน หากเป็นการชำระหนี้โดยการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งนั้น การชำระหนี้ต้องกระทำ ณ สถานที่ทรัพย์สินนั้นตั้งอยู่เมื่อเวลาที่ก่อให้เกิดหนี้ แต่หากเป็นการชำระหนี้โดยประการอื่นนอกจากการส่งมอบทรัพย์สิน การชำระหนี้ต้องกระทำ ณ ภูมิลำเนาของเจ้าหนี้ นั่นเอง

1.1.1.3 ข้อยกเว้นของการขอปฏิบัติการชำระหนี้

ตามที่ได้พิจารณาข้างต้นจะพบว่า การขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบนั้นเป็นการที่ลูกหนี้จำต้องกระทำการทุกอย่างที่จำต้องทำอย่างครบถ้วนเพื่อการชำระหนี้เหลือเพียงเจ้าหนี้แต่แสดงเจตนารับการชำระหนี้ (เพียงยื่นมือมารับ) เท่านั้น แต่ทั้งนี้ในบางกรณีการขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้ไม่จำต้องกระทำแต่ประการใด ซึ่งมีข้อยกเว้นอยู่ 2 ประการ ที่เป็นเหตุให้ลูกหนี้ไม่จำต้องขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ คือ

¹⁵ จีดี เศรษฐบุตร, อ่างแล้ว เชิงอรรถที่ 11, น.195.

¹⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 324 บัญญัติว่า “เมื่อมิได้มีแสดงเจตนาไว้โดยเฉพาะเจาะจงว่าพึงจะชำระหนี้ ณ สถานที่ใดไว้ หากจะต้องส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ท่านว่าต้องส่งมอบกัน ณ สถานที่ซึ่งทรัพย์สินนั้นได้อยู่ในเวลาเมื่อก่อให้เกิดหนี้ นั้น ส่วนการชำระหนี้โดยประการอื่น ท่านว่าต้องชำระ ณ สถานที่ซึ่งเป็นภูมิลำเนาปัจจุบันของเจ้าหนี้”

ก. กรณีตามมาตรา 208 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹⁷

ตามบทบัญญัติในกรณีของเจ้านั้นผิคนั้น โดยหลักการแล้วลูกหนี้จำต้องชำระหนี้โดยจริงจังต่อเจ้านั้น ซึ่งเมื่อเจ้านั้นไม่รับชำระหนี้จึงจะถือว่าเจ้านั้นเป็นฝ่ายผิคนั้น แต่ทั้งนี้ หากเจ้านั้นแสดงออกอย่างชัดแจ้งว่าจะไม่ชำระหนี้หรือหากเจ้านั้นจำต้องกระทำการบางอย่างก่อนที่จะรับชำระหนี้จากลูกหนี้นั้น และเจ้านั้นไม่กระทำการดังกล่าวแล้ว ลูกหนี้เพียงแต่แจ้งต่อเจ้านั้นว่าตนพร้อมจะชำระหนี้ก็เป็นการเพียงพอโดยไม่จำต้องลงมือปฏิบัติการชำระหนี้ ก็ถือว่าเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 208 วรรคสองประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การที่เจ้านั้นต้องกระทำการก่อนเพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้เช่นนั้น หาใช่หน้าที่ที่เจ้านั้นต้องชำระตอบแทนในฐานะเป็นลูกหนี้ในหนี้รายนั้นไม่ ถ้าเจ้านั้นไม่ทำการที่ต้องทำก่อนเพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้เช่นนั้น มีผลเพียงยกเว้นการขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้ และอาจทำให้เจ้านั้นเป็นผู้ผิคนั้นตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้¹⁸

ในประเด็นที่เจ้านั้นปฏิเสธไม่รับชำระหนี้นั้น ลูกหนี้จำต้องมีการบอกกล่าวขอชำระหนี้ต่อเจ้านั้นด้วย ลำพังเพียงการแสดงออกของเจ้านั้นนั้นไม่เป็นการเพียงพอที่จะถือว่าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว นอกจากนั้น คำบอกกล่าวของลูกหนี้นั้น จะบอกเพียงว่าเจ้านั้นต้องรับชำระหนี้เท่านั้นไม่เพียงพอ เพราะเจ้านั้นอาจยังข้องใจสงสัยว่า บางลูกหนี้อาจยังไม่พร้อมที่จะชำระหนี้ได้อย่างจริงจัง ฉะนั้นตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 208 วรรคสอง ลูกหนี้จึงต้องบอกไปด้วยว่าตนเองได้เตรียมการที่จะชำระหนี้ไว้พร้อมแล้ว¹⁹ การที่เจ้านั้นจำต้องกระทำการบางอย่างก่อนนั้น เช่น ก.จ้าง ข. ปลุกอาคารในที่ดินของตน โดย ก. จะจัดการให้ผู้อยู่อาศัยในที่ดินออกไปก่อน ข.แจ้งให้ ก.ทราบแล้วว่าตนพร้อมจะทำการก่อสร้าง แต่ ก.ยังไม่ได้จัดการผู้อาศัยอยู่ในที่ดินออกไป เช่นนี้ ก.ตกเป็นผู้ผิคนั้นแล้ว หากจำต้องให้ ข.ไปเสนอขอปฏิบัติการสร้างอาคารนั้นอีกไม่

¹⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 208 วรรคสอง บัญญัติว่า “แต่ถ้าเจ้านั้นได้แสดงแก่ลูกหนี้ว่า จะไม่รับชำระหนี้ก็ดีหรือเพื่อที่จะชำระหนี้จำเป็นที่เจ้านั้นจะต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี ลูกหนี้จะบอกกล่าวแก่เจ้านั้นว่า ได้เตรียมพร้อมที่จะทำการชำระหนี้ไว้พร้อมเสร็จแล้ว ให้เจ้านั้นรับชำระหนี้เช่นนั้นเท่านั้นนับว่าเป็นการเพียงพอแล้ว ในกรณีเช่นนี้ท่านว่าคำบอกกล่าวของลูกหนี้ นั้นก็เสมือนกับคำขอปฏิบัติการชำระหนี้”

¹⁸ หมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาเลขที่ 948/2525 (เนติ) น.743.

¹⁹ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 1, น.760.

กรณีตามมาตรา 208 วรรคสองนั้น มิใช่เพียงประเด็นการที่เจ้าหนี้ปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ หรือการที่เจ้าหนี้ไม่กระทำการบางอย่างก่อนเพื่อรับชำระหนี้เท่านั้น แต่หมายรวมถึง การที่เจ้าหนี้ ชัดขวางการชำระหนี้ของลูกหนี้ด้วย ซึ่งลูกหนี้สามารถใช้สิทธิในการบอกกล่าวขอชำระหนี้เพื่อให้มีผล เป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้ด้วย

ข. กรณีตามมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²⁰

มาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็ได้วางหลักเกณฑ์ข้อยกเว้นของลูกหนี้ไว้ อีกด้วย โดยตามมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติถึงข้อยกเว้นของการขอ ปฏิบัติการชำระหนี้เช่นเดียวกับมาตรา 208 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพียงแต่ มาตรา 209 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นกรณีที่มีระยะเวลากำหนด ไว้ให้เจ้าหนี้ ต้องกระทำการบางประการก่อนที่จะรับชำระหนี้ ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่กระทำการภายในระยะเวลาที่กำหนด เจ้าหนี้เป็นผู้ผิดนัด ซึ่งเมื่อมีกำหนดระยะเวลาดังกล่าวแล้ว ลูกหนี้หาจำเป็นต้องบอกกล่าวขอชำระหนี้ เพื่อ เป็นการเตือนลูกหนี้อย่างเช่นมาตรา 208 วรรคสองประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่

ผลของการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบหรือการบอกกล่าวขอปฏิบัติการชำระหนี้ซึ่งเสมอ เหมือนคำขอปฏิบัติการชำระหนี้ นั้น มีผลทำให้ลูกหนี้ปลดเปลื้องภาระความรับผิดชอบต่าง ๆ แห่งการไม่ ชำระหนี้ นั้น และมีผลต่อสิทธิของลูกหนี้ในการใช้สิทธิวางทรัพย์เพื่อชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ แต่อย่างไรก็ ตามลูกหนี้หาได้หลุดพ้นการชำระหนี้ไม่ กล่าวคือ ลูกหนี้จำเป็นต้องผูกพันในการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้อยู่ นั้นเอง

ค. วิเคราะห์กรณีตามมาตรา 208 วรรคสองและมาตรา 209

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จากการศึกษามาตรา 208 วรรคสองและมาตรา 209 จะพบว่า บทบัญญัติทั้งสองมาตรา มีความเหมือนและใกล้เคียงกันมาก จนในทางปฏิบัติยากที่จะแยกความแตกต่าง แต่เมื่อพิจารณาก็จะ พบว่าทั้งสองมาตราก็มีความแตกต่างกันด้วย ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์บทบัญญัติทั้งสองมาตรา สามารถ วิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างได้ดังนี้

1. ตามบทบัญญัติของมาตรา 208 วรรคสองและมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและ พินิชย์ นั้นเป็นบทบัญญัติที่มีผลความในการขยายความการขอปฏิบัติการชำระหนี้ ตามมาตรา 208

²⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 209 บัญญัติว่า “ถ้าได้กำหนดระยะเวลาไว้ เป็นที่แน่นอนเพื่อให้เจ้าหนี้กระทำการอันใด ท่านว่าที่จะขอปฏิบัติการชำระหนี้ นั้นจะต้องทำก็แต่เมื่อ เจ้าหนี้ทำการอันนั้นภายในกำหนดระยะเวลา”

วรรคแรก ทั้งสองมาตรา ทั้งนี้บัญญัติทั้งสองเป็นข้อยกเว้นในการขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้ต่อเจ้าหนี้

ตามกรณีตามมาตรา 208 วรรคสอง ถือว่าลูกหนี้ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้จริง เพียงแต่มีการแจ้งว่าพร้อมจะชำระหนี้และได้เตรียมการที่จะชำระหนี้ไว้พร้อมแล้ว

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้ตกลงว่าจ้าง ข. ซ่อมรถยนต์ของ ก.แต่ทั้งนี้ ก.ขอนำรถยนต์ไปต่อทะเบียนก่อนแล้วจะนำรถยนต์มาส่งมอบให้ ก.ซ่อม ทั้งนี้ต่อมา ก.ก็ไม่ได้นำรถยนต์มาส่งมอบ ในกรณีนี้หาก ข. ลูกหนี้บอกกล่าวว่าจะพร้อมจะซ่อมรถยนต์แล้ว ก็เป็นการเพียงพอที่จะถือว่า ข.ได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว

กรณีตามมาตรา 209 นั้น เป็นกรณีที่มีระยะเวลากำหนด ไว้ให้เจ้าหนี้ต้องกระทำการบางประการก่อนที่จะรับชำระหนี้ ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่กระทำการภายในระยะเวลาที่ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้มีค้ำประกันนับแต่เวลานั้นเป็นต้นไป

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้ตกลงว่าจ้าง ข. ลูกหนี้ซ่อมรถยนต์ของ ก.แต่ทั้งนี้ ก.ขอนำรถยนต์ไปต่อทะเบียนก่อนแล้วจะนำรถยนต์มาส่งมอบให้ ก.ซ่อมภายใน 1 เดือนนับแต่ทำสัญญาตกลงว่าจ้างกัน ในกรณีนี้หาก ก. ไม่นำรถยนต์มาส่งมอบให้ซ่อม ภายใน 1 เดือน ถือว่า ข.ได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว โดย ข. ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติการชำระหนี้หรือบอกกล่าวการชำระหนี้ก่อนหน้านั้น และให้ถือว่า ก.ตกเป็นผู้มีค้ำประกันนับแต่ครบกำหนดระยะเวลา 1 เดือน

ตามที่ได้กล่าวไว้ว่ามาตรา 208 วรรคสองและมาตรา 209 เป็นบทขยายความมาตรา 207 นั้นเหตุหรือข้อสนับสนุนตามแนวความคิดนี้ประการหนึ่งก็คือ การที่จะพิจารณาการผัดนัดของเจ้าหนี้ นั้น แม้เกิดการไม่รับชำระหนี้ ตามมาตรา 207 แล้ว จะพบว่าบางกรณีจำเป็นต้องพิจารณามาตรา 208 วรรคสองและมาตรา 209 มาประกอบการพิจารณาการผัดนัดด้วย

ตัวอย่าง ตามตัวอย่างการว่าจ้างซ่อมรถข้างต้น หาก ก.และ ข.ตกลงให้ ก.มารับรถที่อยู่ของ ข.ซึ่งต่อมาเมื่อซ่อมรถเสร็จ ข.ได้แจ้งให้ ก.มารับรถ แล้ว ก.ไม่ยอมมารับชำระหนี้ การที่ ก.ต้องมารับรถที่อยู่ของ ข.นั้นถือว่าเป็นการกระทำของเจ้าหนี้เพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้ของลูกหนี้ได้ ซึ่งจะพบว่าตามตัวอย่างเป็นการที่หากจะพิจารณาการผัดนัดของเจ้าหนี้จำเป็นต้องเป็นการพิจารณาการผัดนัดตามมาตรา 207 และมาตรา 208 วรรคสองหรือมาตรา 209 ในกรณีที่กำหนดระยะเวลาแน่นอนให้เจ้าหนี้กระทำการ (มารับรถ) มาประกอบการพิจารณา

จากความดังกล่าวจะพบว่ามาตรา 208 วรรคสอง และมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นบทบัญญัติที่ขยายความมาตรา 207 และมาตรา 208 วรรคแรกประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2. ตามมาตรา 208 วรรคสองประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นเป็นกรณีที่เจ้าหนี้แสดงว่าจะไม่รับชำระหนี้ และการที่เจ้าหนี้มีมติหน้าที่ไม่กระทำการบางอย่างซึ่งต้องกระทำก่อนเพื่อให้ลูกหนี้สามารถชำระหนี้ได้ ซึ่งหากลูกหนี้แจ้งว่าตนพร้อมจะชำระหนี้แก่เจ้าหนี้โดยไม่ต้องขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้หรือกระทำการใดก่อนเพื่อรับชำระหนี้ ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด

ส่วนมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นกรณีที่เจ้าหนี้ต้องกระทำการบางอย่างก่อนที่ลูกหนี้จะชำระหนี้ เช่นเดียวกับมาตรา 208 วรรคสองประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จากความข้างต้นจะพบว่าบทบัญญัติทั้งสองมาตรา มีความเหมือนในบางประการ คือ การที่เจ้าหนี้ต้องกระทำการบางอย่างก่อนที่ลูกหนี้จะชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ แต่ทั้งนี้ ตามมาตรา 208 วรรคสองประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นไม่ได้มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนให้เจ้าหนี้กระทำการก่อน ซึ่งส่งผลทำให้ลูกหนี้จำต้องบอกกล่าวให้เจ้าหนี้กระทำการ แต่หากเป็นกรณี มาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นเป็นกรณีที่กำหนดเวลาให้เจ้าหนี้กระทำการไว้แน่นอน โดยไม่จำต้องให้ลูกหนี้กระทำการบอกกล่าวต่อเจ้าหนี้²¹

ทั้งนี้ในการพิจารณาข้อแตกต่างประการนี้ จะพิจารณาจากตัวอย่างข้างต้น ในข้อที่ 1 ในการว่าจ้างซ่อมรถยนต์ ระหว่าง ก.เจ้าหนี้และ ข. ลูกหนี้ กล่าวคือ

หากเป็นกรณีตามมาตรา 208 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตัวอย่าง ก. และ ข. ไม่ได้กำหนดระยะเวลาที่แน่นอนให้เจ้าหนี้กระทำการก่อน คือ การที่ ก. จะต้องส่งมอบรถยนต์ ซึ่ง ข. ลูกหนี้จำต้องบอกกล่าวการชำระหนี้โดยการพร้อมทำการซ่อมรถยนต์ให้ ก.ทราบ จึงถือว่า ก.จะตกเป็นผู้ผิดนัด

หากเป็นกรณีตามมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตัวอย่าง ก. และ ข. ได้กำหนดระยะเวลาได้มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนให้เจ้าหนี้กระทำการก่อน คือ ต้องส่งมอบรถยนต์ภายใน 1 เดือน ซึ่งหาก ก.เจ้าหนี้ไม่ส่งมอบรถยนต์ ก็ถือว่า ก.ตกเป็นผู้ผิดนัดทันที ข.ไม่จำต้องบอกกล่าวการชำระหนี้ให้ ก.ทราบอีก

3. การกระทำการก่อนของเจ้าหนี้เพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้ตามมาตรา 208 วรรคสองและมาตรา 209 นั้น แม้โดยหลักแล้วจะไม่ใช่เป็นหน้าที่เจ้าหนี้จำต้องชำระหนี้ตอบแทนตามหลักในสัญญาต่างตอบแทนก็ตาม แต่หากในบางกรณีนั้นการให้ความร่วมมือที่ก่อให้เกิดการชำระหนี้นั้นเป็นการที่

²¹ โสภณ รัตนกร, ย่างแล้ว เจริญรอกที่ 5, น.228.

จำต้องกระทำที่ถือว่าเป็นหน้าที่หรือหน้าที่เจ้าหนี้จำต้องกระทำก็ได้ หากในความผูกพันในมูลหนี้นั้น ลูกหนี้มีประโยชน์ได้เสียเป็นพิเศษจากการปฏิบัติการชำระหนี้หรือจากการชำระหนี้ที่เสร็จสมบูรณ์ (ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2) เช่น การที่ลูกหนี้ได้จัดเตรียมอุปกรณ์ แผนการและเงินทุนเพื่อการก่อสร้างแล้วเจ้าหนี้ไม่กระทำการส่งมอบพื้นที่ในการก่อสร้างเพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้ หรือการที่ลูกหนี้ต้องการประสบการณ์ในการทำงานแล้วเจ้าหนี้ไม่ยอมให้ความร่วมมือในการส่งมอบงานให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เป็นต้น

4. ข้อพิจารณาอีกประการ คือ หากพ้นกำหนดระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ ตามมาตรา 209 แล้วเจ้าหนี้ไม่กระทำการภายในระยะเวลา ลูกหนี้จำต้องบอกกล่าวให้เจ้าหนี้กระทำการ ตามมาตรา 208 วรรคสอง อีกหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจาก ตามบทบัญญัติมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มิได้บัญญัติถึงผลการพ้นกำหนดระยะเวลาแล้วเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันที เหมือนเช่น ที่บัญญัติไว้ตามมาตรา 208 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ในประเด็นนี้ท่านอาจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ให้ความเห็นว่า กรณีนี้ไม่จำต้องมีการบอกกล่าวให้เจ้าหนี้กระทำการอย่างใดอีก ทั้งนี้โดยเปรียบเทียบกับบทบัญญัติในเรื่องตัวแลกเงิน มาตรา 941 และ 947 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²² โดยหากเจ้าหนี้ไม่กระทำการภายในระยะเวลา ลูกหนี้อาจขอให้ปฏิบัติการวางทรัพย์ได้เสมือนว่าตนได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้แล้ว²³

ตัวอย่าง การว่าจ้างให้ซ่อมรถยนต์ระหว่าง ก.และ ข. ลูกหนี้ โดย ข.ตกลงจะนำรถมาส่งให้ซ่อมภายใน 1 เดือน นับแต่ทำสัญญาตกลงกัน ในกรณีนี้หาก ก. ไม่ส่งมอบรถยนต์ภายใน 1 เดือน ถือว่า ข.ได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว โดย ข. ไม่จำต้องบอกกล่าวให้ ก. เจ้าหนี้กระทำการใดอีก และให้ถือว่า ก.ตกเป็นผู้ผิดนัดนับแต่ครบกำหนดระยะเวลา 1 เดือน

ทั้งนี้หลักตามบทบัญญัติมาตรา 208 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้น เปรียบเทียบได้กับหลักการผิดนัดของลูกหนี้ตามมาตรา 204 วรรคแรก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่วนบทบัญญัติมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นเปรียบเทียบกับมาตรา 204 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

²² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 941 บัญญัติว่า “อันตัวแลกเงินนั้น ย่อมพึงใช้เงินในวันถึงกำหนดและถึงกำหนดวันใด ผู้ทรงต้องนำตัวเงินไปยื่นเพื่อให้ใช้เงินในวันนั้น”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 947 บัญญัติว่า “ถ้าตัวแลกเงินมิได้ยื่นเพื่อให้ใช้เงินในวันถึงกำหนดไว้ ท่านว่าผู้รับรองจะปลดเปลื้องตนให้พ้นจากความรับผิดโดยวางจำนวนเงินที่ค้างชำระตามตัวนั้นไว้ก็ได้”

²³ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.764.

5. ข้อพิจารณาการบอกกล่าวตามมาตรา 208 วรรคสอง

5.1 เหตุที่จำต้องมีการบอกกล่าว

เหตุที่จำต้องมีการบอกกล่าวตามมาตรา 208 วรรคสอง นั้น ก็เพราะว่า เมื่อพิจารณาตามตัวบทจะพบว่า การบอกกล่าวจำต้องกระทำเมื่อ เจ้าหนี้แสดงออกว่าจะไม่รับชำระหนี้และในกรณี การชำระหนี้ของลูกหนี้จำต้องอาศัยการกระทำของเจ้าหนี้ หากไม่มีการกระทำของเจ้าหนี้ก็จะพบว่า ลูกหนี้จะไม่สามารถชำระหนี้ได้เลย ซึ่งจะพบว่าเมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ลูกหนี้จำต้องบอกกล่าวก็น่าจะเป็นเพราะว่า เป็นการเตือนให้เจ้าหนี้ทราบว่าคุณหนี้พร้อมที่จะดำเนินการชำระหนี้ เช่น หนี้ที่ไม่มีกำหนดระยะเวลาชำระหนี้หรือหนี้ที่มีกำหนดระยะเวลาเมื่อมีการทวงถามจากเจ้าหนี้การบอกกล่าวเพื่อเป็นการเตือนให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้ นอกจากนั้นก็เป็นการเตือนเพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้ได้โดยสมบูรณ์เนื่องจากการชำระหนี้ต้องอาศัยการกระทำของเจ้าหนี้ และหากเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้หรือกระทำการดังกล่าวถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด โดยการเตือนนั้นเป็นการย้ำว่าหากไม่กระทำการตามที่เตือนอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ลูกหนี้และเจ้าหนี้ต้องตกเป็นผู้ผิดนัด อีกทั้งเป็นการขจัดข้อสงสัยที่ว่าลูกหนี้พร้อมจะชำระหนี้จริงหรือไม่

ดังนั้นจากเหตุข้างต้นจะพบว่าการบอกกล่าวในมาตรานี้เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดการผิดนัดด้วย ทั้งนี้การบอกกล่าวตามมาตรา 208 วรรคสองนี้น่าจะมีหลักการเดียวกับการบอกกล่าวเพื่อให้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดตามมาตรา 204 วรรคแรกนั้น

5.2 การบอกกล่าวจะกระทำเมื่อใด

ประเด็นที่เป็นข้อพิจารณาประการต่อมา คือ ลูกหนี้ควรบอกกล่าวเมื่อใด ในระยะเวลาใดเป็นที่แน่นอนว่าการบอกกล่าวนั้นจะกระทำได้ต่อเมื่อเจ้าหนี้มีการแสดงออกว่าจะไม่ชำระหนี้กรณีหนึ่ง และอีกกรณีหนึ่งการบอกกล่าวจะกระทำเมื่อลูกหนี้พร้อมจะดำเนินการชำระหนี้แล้วเพียงแต่หากขาดแต่การกระทำของเจ้าหนี้เท่านั้น ซึ่งหากมีการกระทำการดังกล่าวลูกหนี้ก็สามารถลงมือปฏิบัติการชำระหนี้ทันที

5.3 การบอกกล่าวจำต้องให้ระยะเวลาเจ้าหนี้หรือไม่

เมื่อมีการบอกกล่าวตามมาตรา 208 วรรคสองแล้วนั้นจะถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันทีหรือไม่ หรือการบอกกล่าวนั้นจำต้องให้ระยะเวลาเจ้าหนี้หรือไม่ ในการพิจารณาประเด็นปัญหาประการนี้จะพิจารณาแบ่งเป็น 2 กรณี คือ

ก. กรณีที่เจ้าหนี้แสดงออกว่าจะไม่รับชำระหนี้ ในกรณีนี้ผู้เขียนเห็นว่าหากเป็นกรณีที่เจ้าหนี้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าจะไม่รับชำระหนี้ เช่น การแจ้งความประสงค์ของตนให้แก่ลูกหนี้ทราบนั้น การบอกกล่าวหรือการเตือนนั้นไม่จำเป็นต้องให้เวลาเจ้าหนี้นับแต่ให้คำเตือนว่าให้รับชำระหนี้หรือไม่ โดยถือว่าเมื่อลูกหนี้ได้เตือนแล้วก็ถือว่าเจ้าหนี้ผิดนัดทันที ทั้งนี้เนื่องจากจะมีการให้ระยะเวลา

เจ้าหนี้เพื่อมารับชำระหนี้หรือไม่ก็ตาม ก็พบว่าเจ้าหนี้จะไม่รับชำระหนี้อยู่แล้วเนื่องจากตนได้แสดงออกมาแล้วว่าจะไม่รับชำระหนี้

แต่อย่างไรก็ตาม กรณีที่เจ้าหนี้แสดงออกว่าจะไม่รับชำระหนี้ นั้น หากเป็นกรณีที่หนี้ที่จะถึงกำหนดเมื่อมีการเรียกให้ชำระหนี้จากเจ้าหนี้ เช่น หนี้เงินกู้ที่ลูกหนี้จะชำระหนี้เมื่อเจ้าหนี้ทวงถามหนี้จึงทำของที่เป็นทรัพย์สินที่มีกำหนดเวลาชำระหนี้เมื่อเจ้าหนี้ทวงถามให้ส่งมอบทรัพย์สิน เป็นต้น การชำระหนี้ในกรณีนี้จะถึงกำหนดเมื่อเจ้าหนี้ทวงถาม การที่เจ้าหนี้ไม่ทวงถามก็ถือว่าเป็นการแสดงออกว่าจะไม่รับชำระหนี้นั่นเอง การเตือนหรือการบอกกล่าวในมาตรา 208 วรรคสองจึงมีความจำเป็น การบอกกล่าวในกรณีนี้ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อเจ้าหนี้ไม่เรียกชำระหนี้ซึ่งเป็นการแสดงออกว่าจะไม่รับชำระหนี้ก็ตาม แต่เป็นการแสดงออกไม่ชัดแจ้ง หากการบอกกล่าวไม่ให้ระยะเวลาในการรับชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้แล้ว เจ้าหนี้ก็อาจอ้างว่าตนมีเหตุขัดข้อง ณ ขณะที่มีการบอกกล่าวเพื่อหลีกเลี่ยงการที่ตนตกเป็นผู้ผิดนัดได้ (มาตรา 212)

ข. กรณีที่เจ้าหนี้ต้องกระทำการบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้ ในการบอกกล่าวเพื่อให้เจ้าหนี้กระทำการตามความในข้อนี้ ผู้เขียนเห็นว่าจำต้องให้ระยะเวลาพอสมควรแก่เจ้าหนี้ในการกระทำการบางอย่าง เนื่องจากในการกระทำการบางอย่างของเจ้าหนี้ในบางกรณีเจ้าหนี้อาจจะต้องใช้เวลาในการกระทำการเช่นนั้น การบอกกล่าวแล้วไม่ให้ระยะเวลาแก่เจ้าหนี้ นั้น อาจเป็นกรณีที่ลูกหนี้กระทำการโดยไม่สุจริตได้ (ลูกหนี้จำต้องชำระหนี้โดยสุจริต) ดังนั้นควรจะบอกกล่าวให้เจ้าหนี้ทราบล่วงหน้าและให้ระยะเวลาเจ้าหนี้เตรียมตัว

ทั้งนี้ระยะเวลาที่พอสมควรนั้นเป็นระยะเวลาขนาดไหนหรือประมาณใดนั้นอาจจะพิจารณาจากสภาพแห่งการกระทำนั้น เช่น การส่งมอบพื้นที่เพื่อการก่อสร้าง หรือการติดตั้งสินค้า หรือการก่อสร้างคอกม้า สถานที่เก็บของ เช่น โรงรถ การที่จะกำหนดให้เจ้าหนี้กระทำการดังกล่าวในทันทีนั้น เป็นที่ชัดเจนโดยทั่วไปว่าเจ้าหนี้ไม่อาจกระทำได้ทันที ณ เวลาที่มีการบอกกล่าว ตามสภาพแห่งการกระทำจะต้องใช้ระยะเวลา หรืออาจพิจารณาปกติประเพณีแห่งท้องถิ่นและการค้า หรือปกติประเพณีที่เคยปฏิบัติต่อกันมา หรืออาจเป็นพฤติการณ์อื่นๆที่อนุমানเอาได้ว่าเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้โดยพลัน เช่น การให้กระทำการในช่วงเทศกาลควรให้ระยะเวลามากกว่าปกติ เนื่องจากเป็นช่วงวันหยุด เป็นต้น

จากผลการพิจารณาลักษณะของมาตรา 208 วรรคสอง และมาตรา 209 นั้นกล่าวโดยสรุปว่า บทบัญญัติทั้งสองมาตรา ไม่ได้เป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขการผิดนัดของเจ้าหนี้ แต่เป็นบทบัญญัติที่เป็นข้อยกเว้นของการขอปฏิบัติตามการชำระหนี้ตามมาตรา 207 และเป็นการกำหนดวิธีการที่ลูกหนี้จำต้องดำเนินการบางอย่างเพื่อให้เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด เช่น การที่บอกกล่าวพร้อมทั้งกำหนดระยะเวลาให้เจ้าหนี้กระทำการบางอย่างก่อนที่ลูกหนี้ชำระหนี้ ตามมาตรา 208 วรรคสอง

แต่หากเป็นกรณีที่มีการกำหนดระยะเวลาให้เจ้าหนี้กระทำการบางอย่างก่อนรับชำระหนี้ นั้น เมื่อพ้นระยะเวลานั้นแล้วเจ้าหนี้ไม่กระทำการใดแล้ว ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันที ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มาตรา 209 นั้นเป็นบทบัญญัติที่ขยายความมาตรา 208 วรรคสอง ในกรณีของการบอกกล่าวให้เจ้าหนี้กระทำการบางอย่างก่อนที่ลูกหนี้จะทำการชำระหนี้²⁴

1.1.1.4 ปัญหาบางประการในการพิจารณาหลักการขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้

ก. การขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยการส่งมอบทรัพย์สินที่ไม่ใช่ทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง

ในการขอปฏิบัติการชำระหนี้นั้นหากไม่ได้มีการระบุตัวทรัพย์สินในการส่งมอบนั้น กล่าวคือระบุไว้เพียงเป็นประเภท นั้นจะพบว่ากรณีที่ลูกหนี้จะขอปฏิบัติการชำระหนี้ได้นั้นต้องมีการระบุตัวทรัพย์สินเพื่อให้เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งเสียก่อน แต่ทั้งนี้หากเป็นสิทธิเจ้าหนี้ในการเลือกแล้วเจ้าหนี้ไม่เลือกแล้วก็จะเกิดปัญหาทันที ทั้งนี้ลูกหนี้อาจต้องรับภาระในความเสี่ยงภัยในตัวทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้ที่เพิ่มขึ้นจากการไม่สามารถชำระหนี้โดยการส่งมอบทรัพย์สิน เป็นต้น

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้ขอซื้อลูกหมูมาพันธุ์หายากจาก ข. ราคาตัวละ 100,000 บาท จำนวน 1 ตัว โดย ก.บอกให้ ข.นำมามาให้ ก.เลือกทั้งนี้ ข.มีลูกหมูมาอยู่ 3 ตัว ต่อมา ข.ได้นำมาไปให้ ก.เลือกเพื่อส่งมอบแก่ ก. แต่ ก.ปฏิเสธโดยบอกว่าขอไปเลือกดูกรงหมาก่อนให้นำมาวันหลัง ต่อมา ข.ได้นำมาไปส่งมอบอีกครั้ง แต่ ก.ก็ปฏิเสธอีก ทั้งนี้ระหว่างทางที่ ข.ขนลูกหมูมากลับแล้ว รถของ ข.ถูกชนโดยอุบัติเหตุและลูกหมูมาทั้งสามตายหมด

ตามข้อเท็จจริง จะพบว่ากรณีที่ ก.ปฏิเสธการเลือกทรัพย์สินนั้นเป็นเหตุให้ ข.ไม่สามารถปฏิบัติการชำระหนี้ได้ ทั้งนี้ในกรณีนี้หากนำมาตรา 200 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²⁵ มาปรับใช้ โดยการที่ลูกหนี้กระทำการเพื่อให้เจ้าหนี้เลือกและบอกกล่าวเพื่อให้เจ้าหนี้เลือก หากเจ้าหนี้ไม่ยอมเลือกแล้ว ลูกหนี้ก็สามารถเลือกทรัพย์สินนั้นได้ ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ซึ่งจะพบว่าเมื่อเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งแล้ว การที่ ข.จะขอปฏิบัติการชำระหนี้ก็สามารถทำได้ ทั้งนี้หาก ข.ได้แจ้งและกำหนดระยะเวลาให้ ก.เลือกแล้ว ก.ไม่เลือกก็จะเกิดสิทธิในการเลือกก็จะอยู่ที่ ข.ซึ่งเมื่อเลือกแล้วทรัพย์สินนั้นก็จะป็นวัตถุแห่งหนี้และความเสี่ยงในตัวทรัพย์สินนั้นก็จะตกแก่ ก. ตามมาตรา 370 วรรค

²⁴ เฝิงฮ้าง, น.763.

²⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 200 บัญญัติว่า “ถ้าจะต้องเลือกภายในระยะเวลาอันมีกำหนดและฝ่ายที่จะมีสิทธิเลือก มิได้เลือกภายในระยะเวลานั้นไว้ ท่านว่าสิทธิที่จะเลือกนั้นย่อมตกไปอยู่อีกฝ่ายหนึ่ง

สองและมาตรา 195 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²⁶ ซึ่งตามข้อเท็จจริงหากมีการเลือกแล้ว การที่ลูกหมาทั้งสามตาย ก.ก็ต้องเป็นผู้รับเคราะห์กรรมไป

ถ้ามิได้กำหนดระยะเวลาให้เลือกไซ้ เมื่อหนึ่งถึงกำหนดชำระ ฝ่ายที่ไม่มีสิทธิเลือกจะเลือก อาจกำหนดระยะเวลาพอสมควรแก่เหตุแล้วบอกกล่าวให้ฝ่ายโน้นใช้สิทธิเลือกภายในเวลาอันนั้น

ข. การขอปฏิบัติการชำระหนี้ในการส่งมอบทรัพย์สินที่ถือว่าเกิดการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยปริยาย

ในการขอปฏิบัติการชำระหนี้ในบางกรณี เช่น ในการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งนั้น การชำระหนี้ของลูกหนี้เพื่อให้เกิดการชำระหนี้โดยสมบูรณ์นั้นไม่เพียงแต่ลูกหนี้จะทำการทุกอย่างเพื่อการส่งมอบเพียงประการเดียว หากแต่ต้องประกอบด้วยเจตนาในการที่จะรับมอบทรัพย์สินของเจ้าหนี้ด้วย ดังนั้นหากเป็นกรณีนี้การส่งมอบทรัพย์สินนั้น เช่น การส่งมอบสินค้า การที่ลูกหนี้จะนำสินค้าตรงตามข้อตกลงไปวางไว้ ณ ภูมิลำเนาของเจ้าหนี้เพียงประการเดียวนั้นไม่อาจกระทำได้แต่เจ้าหนี้ต้องมีเจตนาที่จะรับมอบและได้รับชำระหนี้ด้วย จึงจะถือว่าเป็นการชำระหนี้ที่สมบูรณ์ที่ทำให้หนี้การส่งมอบเป็นอันระงับไป

ทั้งนี้หากในบางกรณีหากเจ้าหนี้ไม่พร้อมหรือด้วยเหตุประการใดก็ตาม โดยเจ้าหนี้ไม่ได้แสดงเจตนาที่จะรับมอบทรัพย์สินนั้น การแสดงเจตนาขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้ในนั้นจะถือว่าเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบหรือไม่

ตัวอย่าง ก. เจ้าหนี้และ ข. ลูกหนี้ตกลงว่าจ้างทำอาหาร โดยตกลงให้มีการชำระหนี้ โดยส่งมอบกัน ณ สมุทรสงคราม เวลา 6.00 น. ในวันที่ 10 ตุลาคม และชำระราคาทันทีที่ส่งมอบของ ทั้งนี้ ก.เจ้าหนี้และ ข.ลูกหนี้ไม่รู้จักกันมาก่อน

ทั้งนี้ต่อมาในวันเวลาดังกล่าว ข.ได้เตรียมอาหารไว้พร้อมทั้งคุณภาพและจำนวนที่ ก.เจ้าหนี้ต้องการแล้วและได้ไปตามนัดหมายดังกล่าว ซึ่ง ก.เจ้าหนี้ก็ไปตามนัดและพร้อมจะชำระราคา แต่ไม่พบกันเนื่องจากไม่เคยรู้จักและ ข.พยายามติดต่อ ก.อยู่หลายครั้งแต่ไม่สามารถติดต่อกันได้ ทำให้ไม่มีการชำระหนี้ ดังนั้น ข.จึงได้นำอาหารซึ่งเป็นของที่เสียหายง่ายนำไปขายต่อบุคคลภายนอกหรือกระทำการวางทรัพย์สินเพื่อชำระหนี้ต่อ ก.เจ้าหนี้

ตามข้อเท็จจริงจะพบว่า ลูกหนี้ได้มีการขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้แล้ว โดยได้เตรียมสินค้าเพื่อการส่งมอบ ทั้งในด้านคุณภาพและจำนวนถูกต้อง ประกอบทั้งได้ไปทำการชำระหนี้ ณ

²⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 195 วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าลูกหนี้ได้กระทำการอันตนพึงต้องทำเพื่อส่งมอบทรัพย์สินนั้นทุกประการแล้วก็ดี หรือถ้าลูกหนี้ได้กำหนดเลือกทรัพย์สินที่จะส่งมอบแล้วด้วยความยินยอมของเจ้าหนี้ก็ดี ท่านว่าทรัพย์สินนั้นจึงเป็นวัตถุแห่งหนี้จำเดิมแต่เวลานั้นไป”

สถานที่และเวลาตามข้อตกลงแต่ไม่สามารถชำระหนี้ได้เนื่องจากภาระที่ไม่พบเจ้าหนี้ ซึ่งในกรณีตามข้อเท็จจริงประการนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว แม้ในการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยการส่งมอบทรัพย์สินทรัพย์นั้นจะไม่ได้เป็นเพียงการยื่นทรัพย์สินให้เจ้าหนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 370 วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าไม่ใช่ทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ท่านให้ใช้บทบัญญัติที่กล่าวมาในวรรคก่อนนี้บังคับแต่เวลาที่ทรัพย์สินนั้นกลายเป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งตามบทบัญญัติแห่งมาตรา 195 วรรคสอง นั้นไป” เท่านั้น แต่ต้องประกอบด้วยการที่เจ้าหนี้มีเจตนาที่จะรับมอบทรัพย์สินนั้นด้วยก็ตาม แต่การที่ลูกหนี้กระทำการทุกอย่างเพื่อการชำระหนี้แล้วถือว่า เป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบโดยเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยปริยายนั่นเอง

จากการที่มีการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้วนั้นในส่วนของ ข. ลูกหนี้ นั้นตามข้อเท็จจริง ไม่ถือว่าตกเป็นผู้ผิดนัดเนื่องจากอาศัยมาตรา 205 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาปรับใช้โดยถือว่าเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้อ้างได้ โดยตนไม่มีความผิด แต่ทั้งนี้ในส่วนของเจ้าหนี้ นั้นจะตกเป็นผู้ผิดนัดหรือไม่นั้น คงต้องพิจารณาว่าในกรณีนี้เจ้าหนี้มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมายหรือไม่ ซึ่งจะได้พิจารณากันต่อไป

1.1.2 เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้โดยปราศจากมูลเหตุอันชอบด้วยกฎหมาย

องค์ประกอบของหลักการพิจารณากรณีเจ้าหนี้ผิดนัดอีกประการนอกจากจะพิจารณาว่าลูกหนี้ชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ต้องพิจารณาว่าเจ้าหนี้มีสิทธิหรือมูลเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมายที่จะไม่รับชำระหนี้จากลูกหนี้หรือไม่ ซึ่งการพิจารณาว่าอย่างไรจึงจะมีมูลเหตุอันจะอ้างได้นั้น ตัวบทกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้คำนึงเอาไว้แต่ประการใด ทั้งนี้ในการพิจารณาว่า “มูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้” เป็นประการใดนั้นมีข้อพิจารณาดังต่อไปนี้

1. คำว่า “มูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้” หมายถึง มูลเหตุหรือเหตุตามกฎหมาย อย่างที่ตัวบทภาษาอังกฤษใช้คำว่า “legal ground” นั่นเอง กล่าวคือ ข้ออ้างไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ต้องมีกฎหมายมาสนับสนุน หรือกฎหมายอนุญาตไว้

2. หากการชำระหนี้ของลูกหนี้ไม่ชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ การชำระหนี้ของลูกหนี้มีข้อบกพร่องต่างพร้อยไม่ว่าโดยประการใด เช่น ชำระเกินกำหนดระยะเวลา การให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้เพียงบางส่วน เช่น ลูกหนี้มีหนังสือนัดหมายเจ้าหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ แต่หนี้ที่ระบุในหนังสือดังกล่าวไม่ครบถ้วนตามจำนวนที่ต้องชำระให้เจ้าหนี้ เจ้าหนี้ย่อมปฏิเสธไม่ยอมรับชำระหนี้ได้ และไม่ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด²⁷ กรณีเช่นนี้เจ้าหนี้มีเหตุที่จะไม่รับชำระหนี้โดยมีกฎหมายรับรอง การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ของลูกหนี้ไม่ถือว่าเป็นกรณีที่ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดชำระหนี้แต่ประการใด

²⁷ คำพิพากษาฎีกาเลขที่ 1253/2530 ประจำปีพุทธศักราช 2530, เนติ เล่ม 5, น.855.

3. การชำระหนี้ของลูกหนี้หนี้ไม่เป็นไปด้วยความสุจริต

ประเด็นเกี่ยวกับการพิจารณามูลเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมายของเจ้าหนี้หนี้จะพบว่าเป็นข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ในการไม่ต้องตกเป็นผู้ผิดนัด นั้นจะพิจารณาโดยละเอียดต่อไปในส่วนข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ ในหน้าที่ 68-77

1.2 การที่เจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

หลักในการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้อีกประการหนึ่ง นั้นเป็นตามบทบัญญัติของกฎหมายไทย ตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ การที่เจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทน ในกรณีของสัญญาต่างตอบแทน ทั้งนี้ในการพิจารณาหลักตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²⁸ คงต้องพิจารณาหลักในกรณีของสัญญาต่างตอบแทนซึ่งเป็นไปตามมาตรา 369 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²⁹ ซึ่งมีหลักว่า ในสัญญาต่างตอบแทน คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างมีหนี้ที่ต้องชำระตอบแทนกัน ซึ่งหากคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ตามข้อผูกพันของตน คู่สัญญาฝ่ายนั้นไม่มีสิทธิเรียกให้คู่สัญญาอีกฝ่ายชำระหนี้ แต่ทั้งนี้หนี้ของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต้องถึงกำหนดชำระพร้อมกัน

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น นั้นทำให้สรุปหลักตามมาตรา 210 ได้ว่า

ก. การผิดนัดของเจ้าหนี้ ตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นี้ซึ่งเป็นกรณีของสัญญาต่างตอบแทนนั้น เจ้าหนี้ตามมูลหนี้ในสัญญาจะมีฐานะเป็นลูกหนี้ที่ต้องชำระหนี้ตอบแทนด้วย ซึ่งเมื่อลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว เพียงแต่เจ้าหนี้จะขอรับชำระหนี้ไว้หรือ

²⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 210 บัญญัติว่า “ถ้าลูกหนี้จำต้องชำระหนี้ส่วนของตนต่อเมื่อเจ้าหนี้ชำระหนี้ตอบแทน แม้ถึงว่าเจ้าหนี้จะได้เตรียมพร้อมที่จะรับชำระหนี้ตามที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติแล้วก็ตาม หากไม่เสนอที่จะทำการชำระหนี้ตอบแทนตามที่จะต้องทำ เจ้าหนี้ก็เป็นอันได้ชื่อว่าผิดนัด”

²⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 369 บัญญัติว่า “ในสัญญาต่างตอบแทนนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะชำระหนี้หรือขอปฏิบัติการชำระหนี้ก็ได้ แต่ความข้อนี้ห้ามมิให้ใช้บังคับ ถ้าหนี้ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งยังไม่ถึงกำหนดชำระ หากหนี้ของคู่สัญญาอีกฝ่ายยังไม่ถึงกำหนดชำระแล้ว คู่สัญญาฝ่ายที่ถูกเรียกให้ชำระหนี้จะปฏิเสธไม่ชำระหนี้ไม่ได้

ได้เตรียมพร้อมที่จะรับชำระหนี้ นั่น แต่เจ้าหนี้ไม่เสนอที่จะชำระหนี้ตอบแทน ก็ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด แม้จะไม่ปฏิเสธจะไม่รับชำระหนี้ก็ตาม³⁰

ตัวอย่าง เช่น โจทก์ไม่ชำระเงินมัดจำให้จำเลยที่ 1 ซึ่งตามสัญญาจะซื้อจะขายที่ดิน กำหนดให้เงินมัดจำเป็นส่วนหนึ่งของการชำระเงินตามสัญญา เงินดังกล่าวจึงเป็นส่วนหนึ่งของราคาที่ดินที่โจทก์มีหน้าที่ต้องเสนอชำระหนี้ให้แก่จำเลยที่ 1 เมื่อโจทก์ไม่เสนอ โจทก์ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าหนี้ได้ถือว่าผิดนัดตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จำเลยที่ 1 มีสิทธิที่จะไม่ชำระหนี้ในส่วนของการจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้โจทก์ จนกว่าโจทก์จะชำระหนี้หรือขอชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 369 ประมวลกฎหมายแพ่งฯ³¹

ข. ในบางกรณีนั้นการผิดนัดของเจ้าหนี้ตามมาตรา 210 อาจเกิดจากกรณีที่เจ้าหนี้พร้อมที่จะรับชำระหนี้หรืออยากจะรับชำระหนี้ด้วย และได้ปฏิเสธที่จะชำระหนี้ตอบแทนแต่ประการใด แต่หากเป็นการที่เจ้าหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ตอบแทนได้ โดยไม่ได้เกิดจากการที่เจ้าหนี้สามารถชำระหนี้ตอบแทนได้แล้วไม่ชำระหนี้ตอบแทนแต่ประการใด ซึ่งเป็นข้อแตกต่างกับกรณีข้อ ก. ทั้งนี้ ในกรณีนี้เพียงแต่ลูกหนี้เสนอที่จะชำระหนี้หรือทำการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้แล้ว เจ้าหนี้เพียงแต่พร้อมจะรับชำระหนี้แต่ไม่ชำระหนี้ตอบแทน ก็ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดแล้ว

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้ไปซื้อหนังสือจาก ข. ลูกหนี้ จากร้านของ ข. แต่ ก. ไม่มีเงินชำระหนี้ค่าหนังสือ การที่ ข. ลูกหนี้ยื่นหนังสือเพื่อเป็นการขอชำระหนี้ต่อ ก.เจ้าหนี้แล้ว แต่ ก. ไม่ชำระราคาค่าหนังสือ ข. ลูกหนี้ก็ได้เอาหนังสือคืนโดยไม่ได้ส่งมอบหนังสือให้ ก.แต่อย่างใด

กรณีข้างต้นจะพบว่า ก.ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ต่างตอบแทน โดยไม่ชำระราคาค่าหนังสือที่ตนต้องชำระหนี้ตอบแทนให้ ข. ลูกหนี้ในขณะนั้น แม้ ก. เจ้าหนี้มีความประสงค์ที่จะรับชำระหนี้อยู่แล้วก็ตาม โดยไม่ปฏิเสธที่จะรับชำระหนี้ แต่การที่ ก. จะรับชำระหนี้ตอบแทนเพียงประการเดียว ก็ถือว่า ก. เป็นเจ้าหนี้ผิดนัดตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แล้ว โดย ข. ลูกหนี้ไม่จำเป็นต้องชำระหนี้โดยการส่งมอบหนังสือให้ ก. ไป เพียงแต่ยื่นหนังสือขอรับชำระหนี้ก็เพียงพอให้ ก. ตกเป็นผู้ผิดนัด กับทั้งมีสิทธิที่จะรับหนังสือคืนโดยไม่ส่งมอบหนังสือให้ ก. ด้วย เนื่องจากเป็นสัญญาต่างตอบแทน โดยคู่สัญญาไม่จำเป็นต้องชำระหนี้ตอบแทน หากคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่ชำระหนี้แก่ฝ่ายตน ตามหลักในมาตรา 369 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

³⁰ ไพโรจน์ วายุภาพ, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย “หนี้”, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด จีรรัชการพิมพ์, 2547), น.114.

³¹ ฎีกาเลขที่ 8086/2538 ประจำปีพุทธศักราช 2538.

ค. การชำระหนี้ของแต่ละฝ่ายต่างต้องเป็นเงื่อนไขในการชำระหนี้ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ในการชำระหนี้ตอบแทนนั้นหากอีกฝ่ายไม่ดำเนินการชำระหนี้ คู่สัญญาอีกฝ่ายมีสิทธิไม่ชำระหนี้ตอบแทน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หนี้ที่เป็นข้อสัญญาต้องชำระตอบแทนกันนั้น ซึ่งกำหนดให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องปฏิบัติตามใด ถ้าไม่ใช่เป็นการชำระหนี้ที่จะต้องกระทำเพื่อตอบแทนการชำระหนี้อีกฝ่ายหนึ่งแล้ว แม้คู่สัญญาอีกฝ่ายจะไม่ปฏิบัติตามข้อผูกพันนั้น เป็นการผิดสัญญาก็จริง อีกฝ่ายไม่อาจยกเป็นข้อต่อสู้ที่จะไม่ชำระหนี้ตามข้อผูกพันของตนได้ เป็นแต่จะมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ หากว่าตนต้องเสียหายเท่านั้น³²

ง. หากเป็นกรณีที่หนี้ของเจ้าหนี้ยังไม่ถึงกำหนดชำระ แล้วเจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทนจะถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดไม่ได้ เช่น ก.ตกลงกันว่า ข.ต้องส่งมอบรถก่อน ข.จะชำระราคาภายใน 5 วันนับแต่วันรับมอบ ดังนั้นการที่ ก.ไม่ชำระราคาในวันรับมอบรถจะถือว่า ก.ผิดนัดไม่ได้³³

จ. การชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นต้องมีใช้กรณีการกระทำบางประการเพื่อรับชำระหนี้ ตามมาตรา 208 และมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตามที่กล่าวไว้ข้างต้น ตัวอย่าง เช่น สัญญาจ้างระบุว่าโจทก์จะต้องเริ่มลงมือทำงานจ้าง ณ สถานที่กำหนดภายในวันที่ 25 กันยายน 2533 แสดงว่าตั้งแต่วันดังกล่าวจำเลยต้องเตรียมพื้นที่สำหรับก่อสร้างพร้อมที่จะส่งมอบเพื่อลงมือก่อสร้างแล้ว แม้ในสัญญาจ้างมิได้ระบุถึงเรื่องการส่งมอบพื้นที่ไว้ การที่โจทก์ทราบถึงอุปสรรคเรื่องเสาไฟฟ้า สายไฟฟ้า ท่อประปา ตลอดจนการที่มีอาคารของผู้อื่นบางส่วนกีดขวางอยู่ เป็นเรื่องที่จำเลยจะต้องดำเนินการแก้ไข หากให้โจทก์ ลงมือทำงานในส่วนที่ไม่มีอุปสรรคไปก่อนก็อาจไม่ตรงตามงวดของงานตามสัญญาจ้าง และหากมีผลกระทบถึงที่ดินและทรัพย์สินของผู้อื่น โจทก์ก็อาจถูกดำเนินคดีอาญารฐานบุกรุกหรือทำให้เสียทรัพย์ได้ เมื่อจำเลยเพิกเฉยไม่ส่งมอบพื้นที่ให้โจทก์กระทั่งล่วงเลยกำหนดระยะเวลาก่อสร้างตามสัญญา จำเลยจึงเป็นฝ่ายผิดสัญญา โจทก์ย่อมมีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้³⁴

ในประเด็นตามตัวอย่างข้างต้นนั้น มีข้อสังเกตบางประการ คือ การที่จำเลยไม่มีหน้าที่หรือหนี้ในการจำต้องกระทำในการส่งมอบพื้นที่แล้ว การที่จำเลยไม่ปฏิบัติก็ไม่น่าจะได้ถือว่าจำเลยปฏิบัติ

³² จิตติ ดิงศภักดิ์, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 241 ถึงมาตรา 452, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2503), น.311.

³³ กุศล บุญเย็น, คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2540), น.33.

³⁴ คำพิพากษาฎีกาเลขที่ 6407/2545, เนติบัณฑิตสภา ตอนที่ 12, น.2460.

ผิดสัญญาอันจะเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดสิทธิในการเลิกสัญญาแต่ประการใด แต่ทั้งนี้หากการกระทำของเจ้านั้นในการส่งมอบพื้นที่นั้นเป็นการกระทำของเจ้านั้นเพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้ ซึ่งหากลูกหนี้มีประโยชน์ได้เสียจากการปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว ถือว่าการกระทำของเจ้านั้นนั้นเป็นหน้าที่หรือหนี้ของเจ้านั้นที่จำต้องกระทำ หากไม่กระทำถือว่าเป็นการไม่ชำระหนี้ อันเป็นการปฏิบัติผิดสัญญาอันเป็นเหตุเลิกสัญญาได้ ซึ่งเมื่อเป็นหน้าที่หรือหนี้ที่จำเลย (เจ้านั้น) ต้องปฏิบัติแล้วก็ถือว่าเป็นกรณีที่ต้องชำระหนี้ (เจ้านั้น) ผิดนัดชำระหนี้ อันก่อให้เกิดสิทธิในการเลิกสัญญา นอกจากนั้น การที่จำเลยไม่กระทำถือว่าเป็นการที่เจ้านั้นผิดนัดโดยไม่ชำระหนี้ตอบแทนด้วยซึ่งเป็นข้อยกเว้นของหลักที่ว่าเจ้านั้นไม่การกระทำการเพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้ นั้นไม่เป็นกรณีการที่เจ้านั้นผิดนัดไม่ชำระหนี้ตอบแทน

จ. กรณีตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มิได้กล่าวถึงสัญญาต่างตอบแทนโดยตรง แต่กล่าวถึงกรณีที่ลูกหนี้ต้องชำระหนี้เมื่อเจ้านั้นชำระหนี้ตอบแทนซึ่งน่าจะกว้างกว่าสัญญาต่างตอบแทน เช่น สัญญาตั้งตัวแทนไม่ถือว่าเป็นสัญญาต่างตอบแทนแต่หากตัวการไม่ชำระเงินที่ตัวแทนได้จ่ายทดรองไปในกิจการที่ได้รับมอบหมาย ตัวแทนย่อมมีสิทธิยึดหน่วงทรัพย์สินของตัวการไว้จนกว่าได้รับชำระเงิน³⁵ ดังนั้น กรณีนี้น่าจะต้องถือว่าลูกหนี้ต้องชำระหนี้เมื่อเจ้านั้นชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210 เช่นกัน ในทางตรงกันข้ามสัญญาต่างตอบแทนที่ฝ่ายหนึ่งได้ชำระหนี้ไปแล้ว คงเหลือแต่หนี้ที่ต้องชำระฝ่ายเดียว เช่นนี้ ก็ไม่ใช่กรณีที่ลูกหนี้ต้องชำระหนี้เมื่อเจ้านั้นชำระหนี้ตอบแทน ตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่นกัน³⁶

ข. การที่เจ้านั้นผิดนัดไม่ชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้น นั้นตามสัญญายังคงผูกพันลูกหนี้ที่ต้องปฏิบัติตามสัญญา แต่ทั้งนี้หากลูกหนี้ใช้สิทธิเลิกสัญญา เจ้านั้นก็ไม่มีสิทธิที่จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้อีก ทั้งนี้จะพิจารณาเนื้อหาเกี่ยวกับการเลิกสัญญาในบทต่อไปเกี่ยวกับผลของการที่เจ้านั้นผิดนัดในบทต่อไป

³⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 819 บัญญัติว่า “ตัวแทนชอบที่จะยึดหน่วงทรัพย์สินอย่างใดของตัวการอันตกอยู่ในความครอบครองของตนเพราะเป็นตัวแทนนั้นเอาไว้ได้ จนกว่าจะได้รับเงินบรรดาค่างชำระแก่ตนเพราะการเป็นตัวแทน

³⁶ วิสารินี เหมพิจิตร, “การเลิกสัญญากรณีไม่ชำระหนี้และกรณีการชำระหนี้กลายเป็นพันธียัย, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), น.31.

2. ข้อแก้ตัวของเจ้านี่ในการผิดนัด

การพิจารณาการผิดนัดของเจ้านี่นั้น หากเกิดกรณีเจ้านี่ไม่รับชำระหนี้โดยปราศจากมูลเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมาย ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือกรณีเจ้านี่ไม่ชำระหนี้ตอบแทน ตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นไม่จำเป็นที่เจ้านี่จะต้องตกเป็นผู้ผิดนัดเสมอไป ทั้งนี้ตามบทบัญญัติของกฎหมายไทยได้บัญญัติข้อแก้ตัวหรือข้อยกเว้นในการที่เจ้านี่ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดไว้ 3 ประการ คือ เจ้านี่มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมาย ลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถชำระหนี้ได้ในเวลาที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ และมีเหตุขัดข้องชั่วคราวที่ทำให้เจ้านี่ไม่อาจรับชำระหนี้ได้ โดยข้อแก้ตัวทั้งสามประการนั้นมีข้อพิจารณาดังนี้

2.1 เจ้านี่มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมาย

ข้อแก้ตัวของเจ้านี่ในประการนี้ เป็นการที่เจ้านี่มีเหตุโดยชอบด้วยกฎหมายหรือมีกฎหมายสนับสนุน (legal ground) ในการไม่รับชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ตอบแทน ซึ่งข้อแก้ตัวของเจ้านี่ในประการนี้เป็นข้อแก้ตัวที่สำคัญที่สุด ในการไม่ต้องตกเป็นผู้ผิดนัด ทั้งนี้เหตุตามกฎหมายที่จะอ้างได้หรือสนับสนุนเจ้านี่ที่จะไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดนั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ได้ให้คำนิยามหรือคำอธิบายไว้ว่าเหตุดังกล่าวนั้นคือเหตุอะไรบ้าง

จากการพิจารณาจะพบว่าเหตุที่เจ้านี่จะอ้างได้ตามกฎหมายได้แก่ การที่ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้านี่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย โดยเมื่อมีหนี้เกิดขึ้นระหว่างเจ้านี่และลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์แห่งมูลหนี้ เช่น กู้เงินเขามาก็ต้องชำระหนี้เงิน ยืมผ้าเขามาก็ต้องเอาม้าไปส่งคืน เป็นลูกจ้างเขาก็ต้องปฏิบัติงานงานที่ได้รับมอบหมายอย่างครบถ้วนและเต็มความสามารถให้นายจ้าง ซึ่งหากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องแล้ว ก็ถือว่าลูกหนี้กระทำความผิดหน้าที่จึงเป็นสิทธิของเจ้านี่ในการไม่รับชำระหนี้ ตามมาตรา 320 ซึ่งถือว่ากรณีนี้เจ้านี่ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยนั้นได้บัญญัติหลักเกณฑ์และวิธีการการชำระหนี้ของลูกหนี้ไว้ในมาตรา 208 วรรคหนึ่งและมาตรา 215 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และในบทบัญญัติใน บรรพ 2 หนี้ หมวดที่ 5 ความระบับแห่งหนี้ ส่วนที่ 1 การชำระหนี้ ซึ่งการพิจารณาว่าการชำระหนี้ของลูกหนี้ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ อันทำให้เกิดสิทธิกับเจ้านี่ในการปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ ต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์และวิธีการดังกล่าวทั้งสองส่วนประกอบกัน ซึ่งหากการชำระหนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการดังกล่าวแล้ว เจ้านี่ก็ไม่เกิดสิทธิในการไม่รับชำระหนี้แต่ประการใด

ซึ่งหลักเกณฑ์และวิธีการการชำระหนี้ได้อ้างมาแล้วในส่วนของการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบของลูกหนี้ เรื่องเงื่อนไขในการพิจารณาการผิดนัด ตามส่วนข้างต้นของบทนี้ แต่ทั้งนี้จะกล่าวโดยสรุปอีกครั้งดังนี้

การชำระหนี้ที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขตามกฎหมาย ต้องปรากฏว่า

ก. ลูกหนี้พร้อมที่จะชำระหนี้โดยบริบูรณ์ทุกอย่าง กล่าวคือ ลูกหนี้มีความพร้อมเพรียงอันแท้จริงที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตน โดยบริบูรณ์ ทุกอย่าง ไม่ใช่เพียงแค่คำบอกกล่าว เช่น ถ้าเป็นหนี้เงินก็ได้นำเงินมาครบจำนวนที่เป็นหนี้ หรือถ้าเป็นหนี้ต้องส่งมอบสิ่งของใดๆ ก็ได้นำสิ่งของอันถูกต้องมาส่งมอบแล้ว³⁷

การพิจารณาความพร้อมหรือไม่ของลูกหนี้ในการชำระหนี้ดังกล่าวนี้จำเป็นต้องพิจารณาในขณะที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้เป็นสำคัญ หากในขณะที่มีการขอปฏิบัติการชำระหนี้ลูกหนี้ไม่พร้อมที่จะชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ เพียงแต่บอกกล่าวการชำระหนี้และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ กรณีนี้ไม่ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด ตามมาตรา 211 (เว้นแต่เป็นกรณีตามหลักในมาตรา 208 วรรคสองและมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์)

ข. การขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้อันชอบด้วยกฎหมาย นั้นต้องเป็นไปตามหลักมาตรา 208 วรรคหนึ่งและมาตรา 215 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือ ชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้โดยตรง การชำระหนี้ดังกล่าวนี้ต้องชำระหนี้ต้องเป็นไปตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ และการขอปฏิบัติการชำระหนี้ต้องทำตรงตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้³⁸ หากกล่าวอีกนัยหนึ่ง การชำระหนี้ที่ถูกต้องคือ ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ไม่ว่าอย่างไรก็ต้องชำระอย่างนั้น อันได้แก่ ตรงตามเวลาสถานที่ และครบจำนวนเป็นต้น³⁹

นอกจากหลักการตามมาตรา 208 วรรคหนึ่งและมาตรา 215 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งเป็นหลักทั่วไปในการชำระหนี้แล้ว วิธีการชำระหนี้ดังกล่าวนั้นต้องเป็นไปตามกฎหมายในส่วนหมวดที่ 5 ความระงับแห่งหนี้ ส่วนที่ 1 การชำระหนี้ ซึ่งเป็นบทกฎหมายกำหนดในรายละเอียดของวิธีการปฏิบัติการชำระหนี้ด้วย ซึ่งมีข้อพิจารณาดังนี้

³⁷ พระยาเทพวิฑูร (บุญช่วย วณิกกุล), อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 4, น.754-755.

³⁸ จิต เศรษฐบุตร, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 11, น.77.

³⁹ วรวิมล เทพทอง, ตีความย่อ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง 2543 (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2543), น.30.

1. ผู้ชำระหนี้ ซึ่งหลักกฎหมายของผู้ทำการชำระหนี้เป็นไปตามมาตรา 314 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ วรรคแรก ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.1 โดยหลักแล้วผู้ที่มีหน้าที่ในการชำระหนี้หนี้คือ ลูกหนี้

1.2 ผู้มีส่วนได้เสียในการชำระหนี้ เช่น ลูกหนี้ร่วม ผู้ค้ำประกัน เป็นต้น

1.3 บุคคลภายนอกผู้ไม่มีส่วนได้เสีย กรณีนี้จะชำระหนี้ก็ได้ แต่หากเข้าเงื่อนไขดังต่อไปนี้

บุคคลภายนอกจะชำระหนี้ไม่ได้ สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้ คือ เป็นเรื่องเฉพาะตัว เช่น จำรื้อเพลง ชัดกับเจตนาอันคู่กรณีได้แสดงไว้ และชำระหนี้โดยขึ้นใจลูกหนี้ไม่ได้ ทั้งนี้ในบางกรณีการชำระหนี้ในบางครั้งอาจก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่าการที่ไม่ชำระหนี้ก็ได้ เช่น ชำระหนี้โดยส่งมอบสินค้าผิดประเภท ดังนั้นจึงเป็นการไม่ควรที่จะให้สิทธิบุคคลภายนอกมาชำระหนี้แทนลูกหนี้โดยลูกหนี้ไม่ยินยอม

ในการชำระหนี้หนี้หากกระทำการชำระหนี้โดยบุคคลผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือบุคคลภายนอกแล้ว เช่น พนักงานมาเก็บค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ที่บ้านของลูกหนี้เพื่อนบ้านได้ขอชำระหนี้แต่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ การชำระหนี้หนี้ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ข้างต้น กล่าวคือ ต้องไม่ขัดต่อข้อตกลงหรือเจตนาของคู่สัญญา ซึ่งหากขัดต่อหลักการนี้การที่เจ้าหนี้ปฏิเสธการชำระหนี้หนี้ถือว่าเป็นเหตุที่เจ้าหนี้สามารถจะอ้างได้โดยมีข้อกฎหมายสนับสนุน แต่หากการชำระหนี้หนี้กระทำโดยบุคคลผู้มีส่วนได้เสียหรือบุคคลภายนอกที่การชำระหนี้ไม่ได้ขัดต่อข้อตกลงหรือเจตนาของคู่สัญญาแล้ว ถือว่าการไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้เป็นการผิดนัดของเจ้าหนี้ เว้นแต่เจ้าหนี้จะมีข้ออ้างประการอื่น

2. ผู้รับชำระหนี้ บุคคลผู้มีอำนาจรับชำระหนี้โดยทั่วไปคือเจ้าหนี้ และผู้มีอำนาจรับชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ ผลสำคัญคือ การชำระหนี้โดยชอบต้องทำให้แก่ตัวผู้มีอำนาจรับชำระหนี้โดยชอบ ถ้าการชำระหนี้ได้ทำแก่ผู้ไม่มีอำนาจรับชำระหนี้ การชำระหนี้หนี้บางทีอาจไร้ผล ไม่ทำให้นี้ระงับไป ลูกหนี้อาจถูกบังคับให้ทำการชำระหนี้อีกครั้งหนึ่งได้⁴⁰ ในประเด็นผู้ที่มีอำนาจรับชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ นั้น อำนาจในการรับชำระหนี้แทนอาจจะเกิดจากข้อสัญญาและข้อกฎหมายก็ได้

ตัวอย่าง ตามสัญญาเช่าที่จำเลยทำไว้กับผู้ให้เช่าเดิม จำเลยมีหน้าที่ที่จะต้องนำเงินค่าเช่าไปชำระให้แก่โจทก์ ฉะนั้น การที่จำเลยส่งค่าเช่าไปชำระแก่โจทก์และทนายโจทก์ทางธนาคาร โจทก์และทนายโจทก์ไม่ยอมรับ ถือว่าจำเลยยังมิได้ปฏิบัติตามการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย

จำเลยมีหน้าที่ชำระค่าเช่าแก่โจทก์ซึ่งเป็นผู้รับโอนสิทธิในค่าเช่าไป การที่จำเลยชำระค่าเช่าให้แก่ผู้ให้เช่าเดิม จึงจะยกเป็นข้อต่อสู้ไม่ชำระค่าเช่าแก่โจทก์หาได้ไม่⁴¹

⁴⁰ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.1334.

⁴¹ คำพิพากษาฎีกาเลขที่ 998-1000/2509 ประจำปีพุทธศักราช 2509,เนติบัณฑิตสภา, น.2407.

บางกรณีการชำระหนี้้นั้นอาจไม่ได้กระทำต่อเจ้าหนี้หรือบุคคลที่มีอำนาจรับชำระหนี้แทนก็มีผลเป็นการชำระหนี้โดยชอบ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น บุคคลอื่นที่อาจทำให้หนี้ระงับ ซึ่งได้แก่

ก. ผู้ครองตามปรากฏแห่งสิทธิในมูลหนี้ ทั้งนี้เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 316 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁴² ผู้ครองตามปรากฏแห่งสิทธินั้น คือ ผู้ที่ปรากฏตามสภาพข้อเท็จจริงในเบื้องต้นว่าเป็นเจ้าหนี้ โดยการชำระหนี้แก่ผู้ครองตามปรากฏแห่งสิทธินี้ต้องมีเงื่อนไขว่า ต้องทำการชำระหนี้โดยสุจริต การชำระหนี้จึงจะสมบูรณ์

ตัวอย่าง ก. ชีรธจักรยานโดยประมาทชนถูกหาบขนมจีนที่ ข. นั่งขายอยู่ ก. เข้าใจว่า ข. เป็นเจ้าของหาบขนมจีนจึงชดใช้ค่าเสียหายแก่ ข. ไป ทั้ง ๆ ที่ ข. เป็นเพียงคนข้างร้านที่เจ้าของร้านฝากดูแลหาบขนมจีน เมื่อ ก. ชำระหนี้โดยสุจริตแก่ ข. ผู้ครองตามปรากฏแห่งสิทธิโดยสุจริต การชำระหนี้ก็จะสมบูรณ์ แต่ถ้า ก. ก็รู้ว่า ข. ไม่ใช่เจ้าของแต่ยังคงใช้หนี้ไป การชำระหนี้ก็ไม่สมบูรณ์

ข. ผู้ถือใบเสร็จเป็นสำคัญ หลักการนี้เป็นไปตามมาตรา 318 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁴³ ทั้งนี้บทบัญญัติมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่รองรับความสะดวกในทางปฏิบัติของวงกิจการค้า กล่าวคือ ในบางกรณีบริษัทใหญ่ๆ อาจให้บุคคลอื่นมารับชำระหนี้โดยการนำใบเสร็จมาเรียกเก็บเงิน เนื่องจากนิติบุคคลไม่มีตัวตน ซึ่งหากเจ้าหนี้ชำระหนี้โดยสุจริต และไม่ประมาทเลินเล่อก็ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบแล้ว⁴⁴ แต่ทั้งนี้ในกรณีนี้การที่บริษัทให้พนักงานถือใบเสร็จมาเก็บเงินนั้นผู้เขียนเห็นว่าเป็นกรณีของมาตรา 315 การที่จะเป็นกรณีของมาตรา 318 นั้นน่าจะเป็นกรณีที่บุคคลที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบริษัทแล้วเช่น บุคคลภายนอกหรือพนักงานที่ออกจากบริษัทไปแล้วถือใบเสร็จมาเรียกเก็บเงิน เป็นต้น

ในการชำระหนี้้นั้น หากการชำระหนี้กระทำต่อบุคคลผู้ไม่มีสิทธิรับชำระหนี้ ก็จะไม่เป็นผล แต่หากเจ้าหนี้ให้สัตยาบันการชำระหนี้ก็สมบูรณ์ ถ้าไม่มีการให้สัตยาบัน จะสมบูรณ์เพียงเท่าที่

⁴² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 316 บัญญัติว่า “ ถ้าการชำระหนี้้นั้นได้ทำให้แก่ผู้ครองตามปรากฏแห่งสิทธิในมูลหนี้ ท่านว่าการชำระหนี้้นั้นจะสมบูรณ์ก็แต่บุคคลผู้ชำระหนี้กระทำการโดยสุจริต

⁴³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 318 บัญญัติว่า “ บุคคลผู้ถือใบเสร็จเป็นผู้มีสิทธิจะได้รับชำระหนี้ แต่ความที่กล่าวนี้ท่านมิให้ใช้ ถ้าบุคคลผู้ชำระหนี้รู้ว่าสิทธิเช่นนั้นหาไม่มี หรือไม่รู้เท่าถึงสิทธินั้นเพราะความประมาทเลินเล่อของตน”

⁴⁴ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.1352.

ตัวเจ้านี้ได้ลาภออกแต่การนั้น ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 315 และมาตรา 317 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁴⁵

กล่าวโดยสรุป ตามหลักการข้างต้นในการชำระหนี้ของลูกหนี้จำเป็นต้องกระทำต่อตัวเจ้านี้โดยตรง แต่ในบางกรณีการชำระหนี้ที่กระทำต่อบุคคลอื่นนั้นก็มีผลเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย บุคคลอื่นในที่นี้อันได้แก่ ผู้มีอำนาจกระทำการแทนตัวเจ้านี้ และบุคคลที่กฎหมายสันนิษฐานให้มีอำนาจในการรับชำระหนี้ ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ทั้งนี้หากมีการชำระหนี้ต่อบุคคลอื่นที่ไม่มีอำนาจแล้วตัวเจ้านี้ให้สัตยาบันถือว่าเป็นการชำระหนี้ที่ถูกต้อง ด้วยเหตุดังกล่าวนี้หากมีการขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้ต่อบุคคลอื่นนอกจากตัวเจ้านี้แล้วก็ถือว่าเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย

แต่ทั้งนี้หากมีการไม่รับชำระหนี้ของบุคคลอื่นที่มีอำนาจและข้อสันนิษฐานตามกฎหมายในการรับชำระหนี้แทนเจ้านี้แล้วเกิดการไม่รับชำระหนี้ที่นั่นจะถือว่าเจ้านี้ตกเป็นผู้ผิดนัดหรือไม่ จะพิจารณาในส่วนของบทวิเคราะห์ของหลักการพิจารณาการผิดนัดของเจ้านี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ต่อไป⁴⁶

3. การชำระหนี้จะต้องชำระหนี้ตามกำหนดระยะเวลาและสถานที่

3.1 สถานที่ชำระหนี้ ถ้าเป็นการชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ต้องส่งมอบกัน ณ สถานที่ซึ่งทรัพย์สินนั้นได้อยู่ในเวลาเมื่อก่อให้เกิดหนี้ การชำระหนี้อย่างอื่นชำระหนี้ที่ภูมิลำเนาปัจจุบันของเจ้านี้ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 324 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁴⁷

⁴⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 315 บัญญัติว่า “การชำระหนี้ทำให้แก่บุคคลผู้ไม่มีอำนาจรับชำระหนี้ นั้น ถ้าเจ้านี้ให้สัตยาบันก็นับว่าสมบูรณ์”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 317 บัญญัติว่า “ นอกจากที่กล่าวไว้ในมาตรา ก่อน การชำระหนี้แก่บุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะได้รับนั้น ท่านว่าสมบูรณ์เพียงพอที่ตัวเจ้านี้ได้ลาภออกขึ้นได้ การนั้น”

⁴⁶ โปรดพิจารณาคำอธิบายในส่วนข้อที่ 3.4 ใน น.89.

⁴⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 324 บัญญัติว่า “ เมื่อมิได้มีการแสดงเจตนาไว้โดยเฉพาะเจาะจงว่าจะชำระหนี้ ณ สถานที่ใดไซ้ร่ หากจะต้องส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ท่านว่าจะต้องส่งมอบ ณ สถานที่ซึ่งทรัพย์สินนั้นได้อยู่ในเวลาเมื่อก่อให้เกิดหนี้ นั้น ส่วนการชำระหนี้โดยประการอื่น ท่านว่าต้องชำระ ณ สถานที่ซึ่งเป็นภูมิลำเนาปัจจุบันของเจ้านี้ ”

บทบัญญัติมาตรานี้ไม่ใช่บทบังคับเด็ดขาด กล่าวคือ คู่กรณีสามารถกำหนดสถานที่ใดเป็นสถานที่ในการชำระหนี้ก็ได้ หากคู่กรณีตกลงกันไว้อย่างไรก็เป็นไปตามนั้น ถ้าไม่ได้ตกลงก็เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้ตามบทบัญญัติของกฎหมายมาตรานี้มีผลครอบคลุมไปถึงบุคคลภายนอกผู้ที่จะเข้าทำการชำระหนี้ด้วย⁴⁸

ตัวอย่าง ก.ซื้อข้าวสาร 100 กระสอบจาก ข. กำหนดให้ส่งมอบข้าวสารที่ร้านค้าของ ก. ในจังหวัดราชบุรี สถานที่ที่ต้องส่งมอบข้าวสารตามกฎหมาย คือ ราชบุรีเป็นสถานที่ชำระหนี้หรือส่งมอบ ดังนั้น ข.ก็ต้องส่งมอบไปที่ราชบุรี หาก ข.ส่งมอบที่อื่นถือว่าการชำระหนี้โดยไม่ชอบ

ด้วยเหตุดังกล่าวหากเกิดการขอปฏิบัติการชำระหนี้ที่ไม่ตรงตามบทกฎหมายและหรือตามข้อตกลงของคู่สัญญาแล้ว ถือว่าเป็นสิทธิของเจ้าหนี้ในการที่จะปฏิเสธการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่อย่างใด

3.2 ระยะเวลาในการชำระหนี้ ในการชำระหนี้้นั้นระยะเวลาเป็นเรื่องสำคัญ หากลูกหนี้ชำระหนี้ไม่ตรงตามเวลานั้น ก็เป็นเหตุให้เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะไม่รับชำระหนี้โดยถือว่าเจ้าหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด

ตัวอย่าง เมื่อระยะเวลาตามสัญญาได้ล่วงพ้นไปแล้ว จำเลยได้กำหนดระยะเวลาพอสมควรให้โจทก์ปฏิบัติการชำระหนี้ โดยจำเลยได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ในการโอนที่ดินให้โจทก์ในวันที่กำหนดตามหนังสือบอกกล่าว จึงเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องมารับโอนและชำระราคาในวันนัด การที่โจทก์ไม่มารับโอนและไม่ชำระราคาโดยไม่มีเหตุที่อ้างได้ตามกฎหมายจึงถือว่าโจทก์เป็นฝ่ายผิดสัญญา จำเลยมีสิทธิบอกเลิกสัญญาและริบมัดจำได้แม้โจทก์จะกำหนดเวลาโอนขึ้นใหม่ในภายหลังก็ไม่เป็นผล⁴⁹

4. ลูกหนี้จะบังคับให้เจ้าหนี้รับชำระหนี้เพียงบางส่วน หรือผิดไปจากที่จะต้องชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ไม่ได้ หลักการนี้เป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับหลักการมาตรา 215 วรรคแรก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ ถ้าลูกหนี้ขอชำระหนี้ผิดไปจากที่เป็นหนี้เจ้าหนี้มีมูลเหตุที่จะปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ (มาตรา 320 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์)

การชำระหนี้เพียงบางส่วนนั้นก็เป็นชำระหนี้ที่ไม่ครบถ้วนถูกต้องครบถ้วนตามข้อตกลงส่วนการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นผิดไปจากที่ต้องชำระ หมายถึง การขอชำระหนี้โดยวัตถุที่ผิดสภาพหรือคุณสมบัติจากวัตถุแห่งหนี้⁵⁰

⁴⁸ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ่างแล้ว เจริญวรรคที่ 1, น.1398.

⁴⁹ คำพิพากษาฎีกาเลขที่ 3088/2526 ประจำปีพุทธศักราช 2526.

⁵⁰ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ่างแล้ว เจริญวรรคที่ 1, น.1366.

ในการชำระหนี้เพียงบางส่วนหรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องตรงตามมูลหนี้ หากเจ้าหนี้ยินยอมรับชำระหนี้แล้ว ก็ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วย ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 321 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁵¹

ตัวอย่าง เมื่อจำเลยซึ่งมีหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินให้ตรงตามคำปรารภณา แม้จะส่งของทันเวลาแต่ไม่ตรงตามคำปรารภณาในสัญญา จะบังคับให้โจทก์ผู้ซื้อยอมรับชำระหนี้บางส่วนหาได้ไม่ และกรณีอย่างนี้ถือได้ว่าจำเลยไม่ชำระหนี้ตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ และโจทก์เรียกค่าเสียหายได้⁵²

5. การชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง

การชำระหนี้โดยการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งนั้น จะขอกกล่าวโดยละเอียดในส่วนของผลของเจ้าหนี้ผิคนัดในบทต่อไป⁵³ ทั้งนี้การชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง หน้าที่ของลูกหนี้คือ ต้องส่งมอบทรัพย์สินตามสภาพที่เป็นอยู่ในเวลาที่มีการส่งมอบและต้องรักษาทรัพย์สินนั้นด้วย ความระมัดระวังอย่างเช่น วิทยุชุมชนจะพึงสงวนรักษาทรัพย์สินของตนเอง หลักการเป็นไปตามมาตรา 323 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁵⁴

การชำระหนี้ในประการนี้หากลูกหนี้ไม่ส่งมอบทรัพย์สินตามสภาพที่ควรจะเป็นนั้น ก่อให้เกิดสิทธิของเจ้าหนี้หรือเป็นข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ในการไม่รับชำระหนี้และไม่ตกเป็นผู้ผิคนัด

6. การชำระหนี้ด้วยตัวเงินหรือประทอนสินค้า การชำระหนี้ด้วยตัวเงินหรือประทอนสินค้าหนี้จะระงับไปก็ต่อเมื่อตัวเงินหรือประทอนสินค้านั้นได้ใช้เงินแล้ว กล่าวคือ การที่จะถือว่าลูกหนี้ชำระ

⁵¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 321 วรรคแรกบัญญัติว่า “ ถ้าเจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้อย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันไว้ ท่านว่าหนี้นั้นก็อันระงับสิ้นไป

⁵² คำพิพากษาฎีกาเลขที่ 765/2506 ประจำปีพุทธศักราช 2506

⁵³ โปรดพิจารณาในบทที่ 4 ผลของการผิคนัดของเจ้าหนี้ ในข้อย่อยที่ 2.4 สิทธิของลูกหนี้ในการได้รับชำระหนี้ตอบแทนแม้การชำระหนี้กลายเป็นพันวิสัย, น. 144-156.

⁵⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 323 บัญญัติว่า “ ถ้าวัตถุแห่งหนี้เป็นอันให้ส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง ท่านว่าบุคคลผู้ชำระหนี้จะต้องส่งมอบทรัพย์สินตามสภาพที่เป็นอยู่ในเวลาที่จะพึงส่งมอบ

ลูกหนี้จำต้องรักษาทรัพย์สินนั้นไว้ด้วยความระมัดระวังอย่างวิทยุชุมชนจะพึงสงวนทรัพย์สินของตนเอง จนกว่าจะได้ส่งมอบทรัพย์สินนั้น ”

หนี้ถูกต้องครบถ้วนแล้ว ตัวเงินหรือประทวนสินค้านั้นจะต้องถูกใช้เงินแล้วเป็นไปตามมาตรา 321 วรรคสาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁵⁵

ค. การชำระหนี้ของลูกหนี้ต้องกระทำโดยสุจริต

การพิจารณาขอบเขตในการชำระหนี้ นั้นจะเป็นการชำระหนี้โดยสุจริตหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่ยากเนื่องจากหลักความสุจริตเป็นหลักกฎหมายทั่วไปและเป็นหลักกฎหมายพื้นฐาน ซึ่งการพิจารณาความสุจริตหรือไม่คงต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงหรือพฤติการณ์ในแต่ละกรณีไปแต่ ทั้งนี้พอจะสรุปได้ว่า จะต้องเป็นการชำระหนี้โดยเป็นการที่มีแต่จะก่อให้เกิดความเสียหายกับเจ้าหนี้ หรือชำระหนี้ผิดมาตรฐานโดยทั่วไป ขอชำระหนี้ที่ต้องการจะแก่งเจ้าหนี้เป็นต้น ทั้งนี้ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างมาประกอบการพิจารณาดังนี้

ตัวอย่าง หนี้เงินอยู่ในบังคับพิเศษแห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ.2471 มาตรา 9 โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายพิเศษนี้ ธนบัตรและเหรียญบาทเป็นเงินที่ต้องชำระหนี้โดยไม่จำกัดจำนวน เหรียญห้าสิบสตางค์และเหรียญยี่สิบห้าสตางค์เป็นเงินที่จะชำระหนี้ได้เพียง 5 บาท ฉะนั้นถ้ากู้เงินเขา มา 100 บาท ถึงเวลาใช้เอาสตางค์แดงล้นๆ ไปขอใช้ให้เขาทั้งหมดครบจำนวน 100 บาท⁵⁶ การชำระหนี้ดังกล่าวแม้จะเป็นการชำระหนี้ที่ครบถ้วน แต่การขอชำระหนี้ของลูกหนี้ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้อาจมองว่ามีเจตนาที่จะแก่งกันด้วย การชำระหนี้จำต้องกระทำโดยความสุจริต ดังนั้นกรณีนี้ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยไม่สุจริต ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ในกรณีนี้ไม่ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด

ตัวอย่าง โจทก์และจำเลยได้ทำสัญญาซื้อขายอาคารชุดที่พักอาศัยในราคา 2,865,000 บาท สัญญาดังกล่าวได้กำหนดไว้ว่า “ห้องชุดผู้ซื้อจะมีพื้นที่ประมาณ 94.5 ตารางเมตร ทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับ การปรับขนาดพื้นที่ตามการก่อสร้างที่เป็นจริงและการจดทะเบียนที่สำนักงานที่ดิน ถ้าพื้นที่จริงของห้องชุดผู้ซื้อมีมากกว่าหรือน้อยกว่าที่ระบุข้างต้น คู่สัญญายังคงต้องผูกพันตนตามสัญญานี้ แต่ถ้าแตกต่างตั้งแต่ร้อยละ 5 หรือมากกว่านั้น ราคาที่ต้องชำระตามสัญญานี้จะต้องปรับเพิ่มหรือลดลงตามส่วน โดยการปรับราคาจะกระทำในการชำระเงินงวดสุดท้ายของราคา” แม้ข้อสัญญา

⁵⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 321 วรรคสาม บัญญัติว่า “ ถ้าการชำระหนี้ด้วยออก-ด้วยโอน-หรือสลักหลังตัวเงินหรือประทวนสินค้า ท่านว่าหนี้ นั้นจะระงับสิ้นไปต่อเมื่อตัวเงินหรือประทวนสินค้านั้นได้ใช้เงินแล้ว ”

⁵⁶ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ่างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.1367.

ดังกล่าวไม่ขัดต่อกฎหมายและให้บังคับได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 151 แต่ศาลก็ต้องตีความสัญญาให้เป็นไปตามความประสงค์ของคู่สัญญาในทางสุจริต โดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณี กล่าวคือ เจตนาของคู่สัญญาที่กระทำโดยสุจริตซึ่งพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีประกอบแล้ว คงมิได้หมายความว่า ไม่ว่าเนื้อที่ของอาคารชุดจะแตกต่างมากกว่าร้อยละ 5 สักเพียงใดก็ตาม โจทก์ต้องรับโอนกรรมสิทธิ์ในห้องชุดไม่อาจปฏิเสธได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาคารชุดพิพาทมีเนื้อที่ลำจำนวนถึง 29.98 ตารางเมตร คิดเป็นร้อยละ 31.7 ซึ่งโจทก์จะต้องชำระเงินเพิ่มอีกประมาณ 900,000 บาท รวมทั้งจำเลยได้บังคับให้โจทก์รับมอบชอกมูมห้องที่ติดกันซึ่งมีเนื้อที่อีก 30 ตารางเมตร โดยมีฝากั้นห้อง ระหว่างเนื้อที่ 95.5 ตารางเมตร เป็นฝากั้นห้องซึ่งเป็นคานรับน้ำหนักของตัวอาคาร โดยจำเลยได้ทำช่องให้เข้าไปได้ทางด้านหลังเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนที่ลำจำนวนเป็นส่วนของเนื้อที่ชอกมูมห้องที่ติดกัน ซึ่งหากพิจารณาถึงความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีแล้ว ก็หาควรบังคับให้โจทก์ต้องจ่ายเงินเพิ่มเป็นจำนวนมากเพื่อรับเอาเนื้อที่ลำจำนวนที่ไร้ประโยชน์ดังกล่าวนั้นไม่ เพราะหากโจทก์ได้ทราบก่อนแล้วคงจะมีได้เข้าทำสัญญานั้นอย่างแน่นอน โจทก์จึงมีสิทธิบอกเลิกสัญญานี้ได้ในเมื่อเนื้อที่ลำจำนวนถึงขนาดซึ่งหากโจทก์ได้ทราบก่อนแล้วคงมิได้ทำสัญญานั้น

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวจะพบว่า เป็นการที่จำเลยลูกหนี้ชำระหนี้โดยไม่สุจริต โดยการที่โจทก์เจ้าหนี้เข้ารับมอบการชำระหนี้ในพื้นที่อาคารชุดที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมถึงร้อยละ 31.7 กรณีนี้ศาลพิจารณาว่าโจทก์เจ้าหนี้มีสิทธิในการปฏิเสธการชำระหนี้ของลูกหนี้ได้⁵⁷

ตัวอย่าง ในกรณีของการบอกกล่าวขอชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ของลูกหนี้ตามมาตรา 212 ซึ่งลูกหนี้สามารถขอชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ได้ หากลูกหนี้ได้แจ้งการบอกกล่าวการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ทราบล่วงหน้า การบอกกล่าวล่วงหน้าในการขอชำระหนี้ นั้น หากลูกหนี้กำหนดระยะเวลาที่สั้นเกินไปจนถึงกับ ทำให้เจ้าหนี้ไม่ทราบถึงความตั้งใจของลูกหนี้และไม่สามารถรับชำระหนี้ได้นั้น กรณีนี้ถือว่าเป็นการที่ลูกหนี้ขอชำระหนี้โดยไม่สุจริต การชำระหนี้ นั้นถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย⁵⁸

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นในหลักเกณฑ์และวิธีการในการชำระหนี้ข้างต้นนั้น หากลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้ให้ถูกต้องครบถ้วนตามหลักเกณฑ์และวิธีการดังกล่าว นั้น จะเป็นเหตุหรือเป็นสิทธิที่เจ้าหนี้สามารถปฏิเสธไม่รับชำระหนี้จากลูกหนี้ได้โดยถือว่าเจ้าหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด ทั้งนี้ จะพบว่าการศึกษาเหตุประการนี้เป็นกรณีศึกษาในประเด็นเดียวกับการพิจารณาองค์ประกอบหรือ

⁵⁷ คำพิพากษาฎีกาเลขที่ 975/2543 ประจำปีพุทธศักราช 2543

⁵⁸ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ่างแล้ว เจริญรทที่ 1, น.778.

เหตุตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่พิจารณาในประเด็นว่าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยขอด้วยกฎหมายหรือไม่และเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างตามกฎหมายหรือไม่นั่นเอง

2.2 ลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถชำระหนี้ได้ในขณะขอปฏิบัติการชำระหนี้ ตามมาตรา 211 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ในเวลาที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ตามมาตรา 208 วรรคแรก กิติ หรือบอกกล่าวขอชำระหนี้ก็ตีตามมาตรา 208 วรรคสอง ในขณะที่ครบเวลาที่กำหนดให้เจ้าหนี้กระการใดก่อนกิติ หรือเสนอที่จะชำระหนี้ตอบแทนกิติ ลูกหนี้จำเป็นต้องสามารถอยู่ในฐานะที่สามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ด้วย ซึ่งหากลูกหนี้มิได้อยู่ในฐานะที่สามารถชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้แล้ว แม้ลูกหนี้จะได้ขอเสนอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้แล้วก็ตาม ก็หาเป็นเหตุให้ถือว่าเจ้าหนี้เป็นฝ่ายผิดนัดไม่ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักตามมาตรา 211 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁵⁹

การพิจารณาฐานะของลูกหนี้ที่จะปฏิบัติการชำระหนี้ได้หรือไม่ ต้องพิจารณาในขณะที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ หรือในเวลาถึงกำหนดที่เจ้าหนี้ต้องกระทำการบางอย่างเพื่อรับชำระหนี้ ตามกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 209 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น⁶⁰

ตัวอย่าง ก. สั่งซื้อข้าวสารจาก ข. จำนวน 100 กระสอบ กำหนดเวลาให้ส่งมอบในวันที่ 31 มีนาคม ถึงวันกำหนด ข. ขอปฏิบัติการชำระหนี้ แต่มีข้าวสารเพียง 10 กระสอบหรือไม่มีเลย ถ้า ก. ปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ ตามกรณีในมาตรา 207 หรือ ก. ไม่เสนอชำระหนี้ใช้ราคาตอบแทนตามกรณีในมาตรา 210 กิติ ก. เจ้าหนี้หาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่ หรือเช่นถ้าในสัญญาได้กำหนดกันไว้ว่า ข.จะส่งมอบข้าวสาร 100 กระสอบให้ต่อเมื่อ ก.เจ้าหนี้ได้สร้างโกดังไว้รับใส่ข้าวเสร็จภายใน 1 เดือนนั้น ก.ยังสร้างโกดังไม่เสร็จก็ตาม หาก ข. มาขอปฏิบัติการชำระหนี้ และมีข้าวสารมาไม่ถึง 100 กระสอบหรือไม่มีเลยดังตัวอย่างข้างต้น การขอปฏิบัติการชำระหนี้มีผลเปล่าของ ข.ก็ไม่ทำให้ ก.ตกเป็นผู้ผิดนัดได้⁶¹

⁵⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 211 บัญญัติว่า “ในเวลาที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้้นั้นกิติ หรือในเวลาถึงกำหนดให้เจ้าหนี้ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 209 นั้นกิติ ถ้าลูกหนี้มิได้อยู่ในฐานะที่จะสามารถชำระหนี้ได้ไว้ ท่านว่าเจ้าหนี้หาผิดนัดไม่”

⁶⁰ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. ช้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น. 783.

⁶¹ เพิ่งอ้าง, น. 771-772.

2.3 มีเหตุขัดข้องชั่วคราวที่ทำให้เจ้าหนี้ไม่อาจรับชำระหนี้ได้ตามมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตามหลักกฎหมายในเรื่องนี้นั้นไม่ได้มีบัญญัติเฉพาะกรณีการบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้เท่านั้น แต่ในนิติสัมพันธ์เรื่องนี้นั้นกฎหมายยังมีบทบัญญัติบังคับให้เจ้าหนี้ต้องรับชำระหนี้ด้วย อาทิ ในสัญญาซื้อขาย ตามมาตรา 486 ประมวลกฎหมายแพ่งฯ⁶² เราจะพบว่าผู้ซื้อซึ่งถือว่าเป็นเจ้าหนี้ในการเรียกร้องให้ส่งมอบทรัพย์สินที่ซื้อขายมีหน้าที่ต้องรับชำระหนี้ในการรับมอบทรัพย์สิน ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้โดยไม่มีมูลเหตุกฎหมายถือว่าเจ้าหนี้จะตกเป็นผู้ผิดนัด

แต่อย่างไรก็ตามในบางกรณีเจ้าหนี้อาจเกิดเหตุขัดข้องที่ไม่สามารถรับชำระหนี้ ซึ่งหากมีเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นแล้ว การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้หรือชำระหนี้ตอบแทนนั้น เจ้าหนี้อาจจะยังไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด หากเป็นกรณีตามมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2.3.1 หลักการพิจารณาข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ตามมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตามบทบัญญัติมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁶³ นั้นเป็นบทกฎหมายที่ให้โอกาสเจ้าหนี้ ที่จะแก้ตัวในการไม่รับชำระหนี้ โดยยกเหตุขัดข้องชั่วคราวขึ้นอ้างได้ ทั้งนี้ต้องปรากฏข้อเท็จจริงขึ้นว่า

ก. ในการชำระหนี้ของลูกหนี้ นั้น หากเป็นหนี้ที่ไม่มีกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้ที่แน่นอน นั้น หรือหนี้ที่มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนแต่ลูกหนี้มีสิทธิชำระหนี้ได้ก่อนถึงกำหนดเวลานั้น ถ้าได้กำหนดเวลาไว้ แต่หากกรณีเป็นที่สงสัย ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าหนี้จะเรียกให้ชำระหนี้ก่อนถึง

⁶² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 486 บัญญัติว่า “ผู้ซื้อจำต้องรับมอบทรัพย์สินที่ตนได้รับซื้อและใช้ราคาตามข้อสัญญาซื้อขาย”

⁶³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 212 บัญญัติว่า “ถ้ามิได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ก็ดี หรือถ้าลูกหนี้มีสิทธิจะชำระหนี้ได้ก่อนเวลากำหนดก็ดี การที่เจ้าหนี้มีเหตุขัดข้องชั่วคราวไม่อาจรับชำระหนี้ที่เขาขอปฏิบัติแก่ตนได้นั้น หากทำให้เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดไม่ เว้นแต่ลูกหนี้จะได้บอกกล่าวการชำระหนี้ไว้ล่วงหน้าโดยเวลาอันสมควร”

เวลานั้นหาได้ไม่ แต่ฝ่ายลูกหนี้จะชำระหนี้ก่อนกำหนดนั้นก็ได้อีก ตามมาตรา 203 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁶⁴

ข. เจ้าหนี้มีเหตุขัดข้องชั่วคราวที่จะไม่รับชำระหนี้ การที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้หรือขอปฏิบัติการชำระหนี้ก่อนกำหนดระยะเวลาดังกล่าว แล้วเจ้าหนี้มีเหตุขัดข้องที่จะไม่รับชำระหนี้ เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้และไม่ถือว่าเจ้าหนี้ผิดนัด

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้ให้ ข.ลูกหนี้กู้ยืมเงิน โดยมีข้อตกลงว่า ข.มีเงินเมื่อไหร่ก็ค่อยนำเงินมาคืน (ไม่มีกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้) ต่อมาเมื่อ ข.มีเงินจึงต้องการคืนเงินแก่ ก. ต่อมา ข.เจอ ก.ที่สนามบิณดอนเมืองโดยบังเอิญ ข.จึงไปขอคืนเงินโดยไม่ได้ออกแก่ ก. เป็นการล้วงหน้า ซึ่งขณะนั้น ก.ต้องเดินทางไปต่างประเทศไม่สามารถนำเงินติดตัวไปได้ จึงปฏิเสธการชำระหนี้ของ ข. ตามข้อเท็จจริงในกรณีนี้ถือว่า ก.มีเหตุขัดข้องชั่วคราวในการไม่รับชำระหนี้เป็นเหตุที่ ก.อ้างได้ จึงถือว่า ก.ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด

เหตุขัดข้องของเจ้าหนี้ต้องเป็นเหตุชั่วคราว เจ้าหนี้จะบ่ายเบี่ยงไม่รับชำระหนี้ที่เขาขอปฏิบัติตลอดไปไม่ได้ และถ้าลักษณะของเหตุขัดข้องมีอยู่ตลอดไปจนไม่อาจรับชำระหนี้เสียได้เลย เจ้าหนี้อ้างข้อยกเว้นตามมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ไม่ได้⁶⁵

การพิจารณาว่าเหตุอย่างใดถือว่าเป็นเหตุขัดข้องหรือไม่นั้น กฎหมายไม่ได้บัญญัติหลักไว้แน่นอน คงจะต้องพิจารณาเป็นกรณีไป แต่ทั้งนี้ในบางกรณีประเพณีทางการค้าก็อาจเป็นข้อสำคัญ⁶⁶ ในการพิจารณาก็ได้ เช่น เอาเงินไปชำระหนี้แก่ธนาคารในขณะที่ปิดบัญชีแล้วไม่รับชำระหนี้ตามประเพณีธนาคาร แต่เสมียนพนักงานยังนั่งทำงานอยู่ เขาอาจจะอ้างเหตุขัดข้องชั่วคราวได้ แต่อย่างไรก็ตาม หากเป็นเพียงการที่ไม่สะดวกในการไม่รับชำระหนี้ จะอ้างเป็นเหตุขัดข้องคงไม่ได้ เช่น เอาเงินมาชำระหนี้ แต่อ้างว่าหากฎหมายแล้วไม่รู้เลย ไม่รับชำระหนี้ คงจะอ้างไม่ได้⁶⁷

⁶⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 203 บัญญัติว่า “ถ้าเวลาอันพึงชำระหนี้นั้นมิได้กำหนดลงไว้ หรือจะอนุมานจากพฤติการณ์ทั้งปวงก็ไม่ได้ไซ้ ท่านว่าเจ้าหนี้อย่อมจะเรียกให้ชำระหนี้ได้โดยพลัน และฝ่ายลูกหนี้ก็ย่อมจะชำระหนี้ของตนได้โดยพลันดุจกัน

⁶⁵ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 1, น.776-777.

⁶⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 368 บัญญัติว่า “สัญญาอันท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริต โดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย

⁶⁷ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 1, น.775-776.

ตัวอย่าง ก.รับจ้าง ข.สีข้าว ต่อมา ข.นำเงินค่าจ้างมาชำระให้แก่ ก.แต่ปรากฏว่ามาในขณะที่อยู่ในเทศกาลตรุษจีน ซึ่งโรงสีข้าวจะไม่เปิดทำการและไม่มีพนักงานทำงานเลย ก.จึงไม่รับชำระหนี้ กรณีนี้ถือว่า ก.มีเหตุจะอ้างได้และไม่ถือว่าตกเป็นผู้ผิดนัด⁶⁸

2.3.2 วิธีการแก้ไขข้ออ้างของเจ้าหนี้

ตามหลักในมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้นแม้เจ้าหนี้จะมีเหตุขัดข้องในการไม่รับชำระหนี้เกิดขึ้นก็ตาม แต่หากลูกหนี้แจ้งการขอชำระหนี้ให้เจ้าหนี้ทราบล่วงหน้า โดยกำหนดระยะเวลาพอสมควรแล้ว เมื่อถึงกำหนดระยะเวลาดังกล่าว หากเจ้าหนี้ปฏิเสธการรับชำระหนี้ กรณีนี้ถือว่า เจ้าหนี้เป็นผู้ผิดนัดรับชำระหนี้ ทั้งนี้หลักเกณฑ์เป็นไปตามบทบัญญัติมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตัวอย่าง เช่น ก.จ้างงัดดินไว้กับ ข. ครั้นวันหนึ่ง ก.จะมาได้ แต่เป็นคราวที่ ข.กำลังป่วย จะไปแก้หะเบียนรับจ้างจาก ก. ไม่ได้ ก.จะหาว่า ข. ผิดนัดรับชำระหนี้หาได้ไม่ แต่ถ้า ก. ได้บอกให้เวลาล่วงหน้าแก่ ข. ลัก 1 เดือน หรือ 15 วัน ว่าเมื่อนั้นเมื่อนี้จะมาได้ถอนจ้างอง หากเมื่อถึงกำหนด ข. จะมีเหตุขัดข้อง ข.ก็ยกมาตราบนี้เป็นข้อแก้ตัวไม่ได้⁶⁹

ในการกำหนดระยะเวลาให้เจ้าหนี้นั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดระยะเวลาว่าเป็น เวลาเท่าใด คงต้องพิจารณาจากพฤติการณ์ในแต่ละเรื่อง แต่ทั้งนี้หลักการชำระหนี้โดยสุจริตตามมาตรา 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ใช้บังคับในเรื่องนี้ได้⁷⁰

ในกรณีที่หนี้ที่มีกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้ที่แน่นอน เมื่อถึงกำหนดระยะเวลานั้นลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ แม้มีเหตุชั่วคราวที่เจ้าหนี้รับชำระหนี้ไม่ได้ ถ้าเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้้นเจ้าหนี้ก็ตกเป็นผู้ผิดนัด⁷¹

⁶⁸ เพิ่งอ้าง, น.776.

⁶⁹ พระยาเทพวิฑูร (บุญช่วย วนิกกุล), อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 4, น.763-765.

⁷⁰ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.778.

⁷¹ ไพโรจน์ วายุภาพ., คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย "หนี้", พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด จีรวิธการพิมพ์, 2547), น.128.

3. วิเคราะห์หลักการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

3.1 การพิจารณาการผิดนัดกับความผิดของเจ้าหนี้

การพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น มีประเด็นข้อพิจารณาประการสำคัญว่า การผิดนัดของเจ้าหนี้จำเป็นต้องพิจารณาหรือคำนึงถึงความผิดของเจ้าหนี้หรือไม่ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้แต่ประการใด ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แม้จะไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนว่า การพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นต้องพิจารณาความผิดหรือไม่ แต่ทั้งนี้หลักการผิดนัดของเจ้าหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นมีต้นร่างมาจากมาตรา 293 ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน (BGB) และมาตรา 413ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น⁷² ซึ่งหลักในการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ของทั้งสองประเทศนั้นจะพิจารณาการผิดนัดโดยไม่พิจารณาความผิดของเจ้าหนี้แต่จะพิจารณาจากข้อเท็จจริงว่าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบหรือไม่ หากลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ตอบแทนก็ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด⁷³

ด้วยเหตุข้างต้นในการตีความหรือการปรับใช้หลักการผิดนัดของเจ้าหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ของต้นร่างของมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

2. ในการพิจารณาข้อแก้ตัวของลูกหนี้ตามมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นมีข้อสังเกตบางประการที่เกี่ยวข้องกับมาตรา 205 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือ จากการศึกษาจะพบว่าทั้งสองกรณีจะเป็นการที่เกิดเหตุบางประการมาขัดขวางในการที่เจ้าหนี้จะรับชำระหนี้และลูกหนี้ก็ไม่สามารถที่จะชำระหนี้ได้ชั่วคราว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กรณีตามมาตรา 205 เป็น

⁷² โสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว เจริญรทที่ 5, น.235.

⁷³ Reinhard Zimmermann, The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition, (Cape Town : Juta & Co.Ltd., 1992), p.818; De Becker, J.E., Annotated Civil code of Japan. Volume II. 1st edition., (London : Betterworth & Co). Reprint edition published. University of America. Inc. Washington, D.C. 1979, p 21.

กรณีตรงข้ามกับเรื่องที่เจ้าหนี้มีเหตุขัดข้องชั่วคราวยังรับชำระหนี้ไม่ได้ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁷⁴

แต่ทั้งนี้เมื่อศึกษาตัวบทกฎหมายตามมาตรา 205 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้น บัญญัติว่า “ตราบใดการชำระหนี้ยังมีได้กระทำการ เพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่งซึ่งลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ ตราบนั้นลูกหนี้ยังหาได้ชื่อว่าผิดนัดไม่” หรือกล่าวอีกนัยลูกหนี้ต้องผิดด้วยจึงจะตกเป็นผู้ผิดนัด มีปัญหาว่าการผิดนัดของเจ้าหนี้จะต้องเป็นกรณีที่เจ้าหนี้จะต้องมีผิดในการไม่รับชำระหนี้ด้วยหรือไม่ มีความเห็นทางหนึ่งว่า เจ้าหนี้ก็น่าจะต้องผิดด้วย จึงจะผิดนัด แต่ก็มีความเห็นในทางตรงกันข้ามอยู่เหมือนกัน⁷⁵ ซึ่ง Professor Saul Litvinoff นักกฎหมายชาวสหรัฐอเมริกามีความเห็นว่า แนวความคิดว่าการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ นั้นต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้ ทั้งนี้ แนวความคิดนี้เป็นแนวความคิดที่ปรากฏอยู่ใน Louisiana Civil Code ซึ่งจะพบว่าเป็นแนวความคิดที่แตกต่างจากการพิจารณาการผิดนัดตามระบบกฎหมายเยอรมัน

จากประเด็นข้อพิจารณาดังกล่าวนั้นจะเห็นได้ว่า กรณีเจ้าหนี้ผิดนัดมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากได้มีข้อยกเว้นไม่ให้เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทำนองเดียวกับกรณีของลูกหนี้ไม่ เจ้าหนี้จึงยอมตกเป็นผู้ผิดนัด ถ้าหากไม่รับชำระหนี้โดยไม่มีเหตุตามกฎหมายจะอ้างได้ เจ้าหนี้จะอ้างว่าไม่รับชำระหนี้เพราะมีเหตุอื่นมาขัดขวางไว้ได้ไม่ คงอ้างได้แต่เหตุขัดข้องชั่วคราว ตามมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เท่านั้น⁷⁶

ตัวอย่าง ก. เจ้าหนี้ให้ ข.กู้ยืมเงิน โดยไม่มีกำหนดระยะเวลาคืน ต่อมา ข.แจ้ง ก.ขอชำระเงินมาคืนแต่ ก.ไม่สามารถรับเงินได้เพราะป่วย ในกรณีนี้ ก.ต้องตกเป็นผู้ผิดนัด แต่หาก ข.ไม่ได้แจ้ง ก.ล่วงหน้า แต่ ข.มาพบ ก.ที่สนามบิน ตามตัวอย่างหน้า 79 ก. ไม่สามารถรับเงินได้เพราะต้องเดินทาง กรณีนี้ ก.ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด

จากความข้างต้นจะพบว่า การพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ นั้นไม่จำเป็นที่เจ้าหนี้ต้องมีความผิด เนื่องจากหลักการตามมาตรา 207 ไม่ได้มีข้อยกเว้นเช่นกรณีการผิดนัดของลูกหนี้ตามมาตรา 205 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ก็ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด หากเจ้าหนี้จะมีเหตุอันจะเป็นข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ได้นั้นก็คงอ้าง

⁷⁴ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 1*, น.708.

⁷⁵ โสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว *เชิงอรรถที่ 5*, น.230 อ้างจาก Saul Litvinoff, *Louisiana Civil Law Treatise, Obligations Book 2*, West Publishing Co., 1969, p 178.

⁷⁶ เพิ่งอ้าง, น.231.

ได้เพียงที่กำหนดไว้ในมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เท่านั้น ซึ่งจะพบว่าเป็นหลักเกณฑ์เดียวกับหลักในกฎหมายเยอรมันและกฎหมายญี่ปุ่น

3. เมื่อพิจารณาตัวบทในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้วจะพบว่า มีการจัดวางตัวบทเกี่ยวกับการผิดนัดของเจ้าหนี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ ในส่วนของหลักการผิดนัดของเจ้าหนี้ ตามมาตรา 207 ถึง 212 และมาตรา 221 และในส่วนของกรชำระหนี้ มาตรา 330 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁷⁷ กรณีผลของการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบของลูกหนี้ ซึ่งเป็นผลเกี่ยวเนื่องของการผิดนัดของเจ้าหนี้ ซึ่งจะพบว่าบทบัญญัติทั้งสองส่วนมีส่วนที่เกี่ยวข้องกัน

ทั้งนี้เมื่อพิจารณา มาตรา 330 ซึ่งเป็นบทกฎหมายที่กำหนดไว้ในกรณีการปลดปล่อยภาระความรับผิดชอบต่างๆ ของลูกหนี้ ขอเพียงปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบ ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องมีการชำระหนี้โดยสมบูรณ์แต่ประการใด กล่าวคือ แม้เจ้าหนี้จะไม่รับชำระหนี้หรือชำระหนี้ตอบแทนก็ตาม ภาระความรับผิดชอบของลูกหนี้ก็ปลดปล่อยไปนับแต่เวลาที่ขอปฏิบัติการชำระหนี้ แต่ไม่ทำให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากหนี้จนกว่าจะได้มีการชำระหนี้โดยสมบูรณ์แก่เจ้าหนี้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจะพบว่า ตามหลักการในมาตรา 330 ซึ่งเป็นหลักการให้ความคุ้มครองลูกหนี้จากการภาระบางประการจากการไม่สามารถชำระหนี้ได้ (ซึ่งจะพบว่าเป็นความมุ่งหมายของหลักการของเจ้าหนี้ผิดนัด) นั้นจะไม่พิจารณาการกระทำของฝ่ายเจ้าหนี้แต่ประการใด โดยผลของมาตรา 330 นั้นถือว่าเป็นผลของการผิดนัดของเจ้าหนี้ด้วย ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ในระบบกฎหมายไทยนั้นไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้แต่ประการใด

4. เมื่อเกิดการผิดนัดของเจ้าหนี้ขึ้นแล้วจะพบว่า ผลของการผิดนัดของเจ้าหนี้เป็นเพียงการที่เจ้าหนี้เสียสิทธิบางประการเท่านั้น อันได้แก่ การไม่มีสิทธิได้รับดอกเบี้ยระหว่างที่ตนตกเป็นผู้ผิดนัด ตามมาตรา 221 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น โดยลูกหนี้ไม่ได้มีสิทธิเรียกค่าเสียหายประการใดจากการผิดนัดของเจ้าหนี้ (เว้นแต่การรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้เป็นหนี้ของเจ้าหนี้) หากเจ้าหนี้จะมีความรับผิดชอบในความเสียหายนั้นก็จะเป็นความรับผิดชอบในฐานะเป็นลูกหนี้ในสัญญาต่างตอบแทน

⁷⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 330 บัญญัติว่า “เมื่อขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบ บรรดาความรับผิดชอบอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ก็เป็นอันปลดปล่อยไป นับแต่เวลาที่ขอปฏิบัติการชำระหนี้”

นอกจากนั้นในประเด็นของค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการรักษาทรัพย์หรือค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นจากการไม่สามารถชำระหนี้ได้ซึ่งเกิดจากการกระทำของเจ้าหนี้ ซึ่งเจ้าหนี้จะต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบตามมาตรา 325 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นั้น ผู้เขียนเห็นว่าในประเด็นนี้แม้เจ้าหนี้จะไม่ผิดนัดก็ตาม หากแต่เกิดข้อเท็จจริงว่าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว ก็น่าจะถือว่าเป็นกรณีที่เจ้าหนี้ต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบแล้ว เนื่องจากตัวบทในมาตรา 325 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁷⁸ นั้นเป็นตัวบทในส่วนของการชำระหนี้ซึ่งผลควรจะเป็นไปตามมาตรา 330 ซึ่งเป็นบทสรุปของการขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้โดยชอบ อีกทั้งในส่วนของมาตรฐานในการใช้ความระมัดระวังในการชำระหนี้ ตามระบบกฎหมายไทยเมื่อเกิดการผิดนัดก็ไม่มีมาตรการระดับการใช้ความระมัดระวังในการชำระหนี้ เช่น การส่งมอบทรัพย์เฉพาะสิ่ง ตามมาตรา 323 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁷⁹ ที่จะก่อให้เกิดการเพิ่มความเสี่ยงแก่เจ้าหนี้แต่ประการใด

จากเหตุข้างต้นจะพบว่า การกำหนดให้เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายกับเจ้าหนี้ เป็นเพียงการเสียสิทธิบางประการเท่านั้น ดังนั้นหากถือว่าการพิจารณาการผิดนัดก็ไม่น่าจะจะต้องพิจารณาความผิดก็ไม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบหรือก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ฝ่ายเจ้าหนี้ แต่ประการใด

5. การพิจารณาความผูกพันตามกฎหมายของการรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ ตามที่ได้ศึกษามาแล้วในบทที่ 2 จะพบว่าการรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้เป็นสิทธิของเจ้าหนี้ เมื่อเป็นสิทธิการพิจารณาการไม่รับชำระหนี้ไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้ คงพิจารณาองค์ประกอบเพียงการไม่รับชำระหนี้ที่เกิดจากการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบของลูกหนี้

3.2 การผิดนัดของเจ้าหนี้กับหน้าที่ในการรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้

จากการศึกษาหลักการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ข้างต้นจะพบว่า แนวความคิดในระบบกฎหมายไทยนั้นถือว่าการผิดนัดของเจ้าหนี้ไม่ได้พิจารณาความผิดของเจ้าหนี้โดยถือว่าการรับ

⁷⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 325 บัญญัติว่า “เมื่อมิได้แสดงเจตนาไว้ในข้อค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้ ท่านว่าฝ่ายลูกหนี้พึงเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย แต่ถ้าค่าใช้จ่ายนั้นมีจำนวนเพิ่มขึ้นเพราะเจ้าหนี้ย้ายภูมิลานากิตี หรือเพราะการอื่นใดอันเจ้าหนี้ได้กระทำก็ดี ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นเท่าใดเจ้าหนี้ต้องเป็นผู้ออก”

⁷⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 323 วรรคสอง “ลูกหนี้จำต้องรักษาทรัพย์ไว้ด้วยความระมัดระวังอย่างเช่นวิญญูชนจะพึงสงวนทรัพย์สินของตนเอง จนกว่าจะได้ส่งมอบทรัพย์นั้น ”

ชำระหนี้ของเจ้าหนี้เป็นสิทธิของเจ้าหนี้ แต่ทั้งนี้ก็ยอมรับว่าการรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้เป็นสิทธิของเจ้าหนี้ทุกกรณีไม่ได้เป็นเพียงสิทธิของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้ไป แต่ในบางกรณีจะพบว่ามีการยอมรับว่าการรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้เป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ด้วย อาทิ ในสัญญาซื้อขาย ตามมาตรา 486 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยผู้ซื้อซึ่งถือว่ามีฐานะเป็นเจ้าหนี้ในการรับ มอบสินค้าจำต้องมีหน้าที่ในการรับมอบสินค้า นอกจากนั้นยังยอมรับว่าการรับชำระหนี้หนี้หากมีการกำหนดเป็นข้อสัญญาให้เป็นหน้าที่แล้ว ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้

นอกจากนั้นในบางกรณีแม้จะไม่ได้มีข้อสัญญาของคู่สัญญาหรือบทกฎหมายกำหนดการเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้ (ซึ่งรวมถึงการให้ความร่วมมือของเจ้าหนี้ในการชำระหนี้ด้วย) แต่จะพบว่าศาลฎีกาไทยก็ได้พยายามตีความว่า การรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้(การให้ความร่วมมือเพื่อก่อให้เกิดการชำระหนี้) เป็นหน้าที่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ด้วย เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาเลขที่ 948/2525 และคำพิพากษาศาลฎีกาเลขที่ 6407/2545 ที่พิจารณาว่าการส่งมอบพื้นที่ของเจ้าหนี้เพื่อให้ลูกหนี้ทำการก่อสร้างนั้นเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้เป็นต้น

จากเหตุข้างต้นจะพบว่าในระบบกฎหมายไทยนั้นยอมรับในการเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้ในบางกรณี แต่ไม่ได้มีคำอธิบายหรือหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการกำหนดการเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ ทั้งนี้จากการศึกษาในบทที่ 2 ทำให้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ในกรณีหากพบว่า เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์แห่งสัญญาแล้วลูกหนี้มีประโยชน์ได้เสียเป็นพิเศษจากการที่มีการขอปฏิบัติการชำระหนี้หรือมีการชำระหนี้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นหลักการพิจารณาเปรียบเทียบที่นำเหตุผลจากกรณีของสัญญาซื้อขายมาพิจารณา ดังนั้นในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่าจึงควรนำหลักการที่ลูกหนี้มีประโยชน์ได้เสียเป็นพิเศษจากการที่มีการขอปฏิบัติการชำระหนี้หรือมีการชำระหนี้เกิดขึ้นมาปรับใช้เพื่อกำหนดเป็นหน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้ของเจ้าหนี้

เมื่อพิจารณาการที่เจ้าหนี้มีหน้าที่ในการรับชำระหนี้ในบางกรณีนั้น หากเป็นการที่เจ้าหนี้มีหน้าที่แล้ว การที่จะพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้คงต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้มาเป็นข้อพิจารณา กล่าวคือ หากเจ้าหนี้ไม่มีความผิดในการกระทำของตนแล้วเจ้าหนี้ก็จะไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด

ตัวอย่าง ก. (เจ้าหนี้) ตกลงซื้อหมูย่างเมืองตรังจาก ข. (ลูกหนี้) ทั้งนี้ ก. ไม่สามารถรับส่งเครื่องบินไปรับหมูย่างได้เนื่องจากสนามบินถูกวางระเบิด ตามตัวอย่างในหน้าที่ 16 ของบทที่ 2 ซึ่งการที่ ก. ไม่ส่งเครื่องบินมารับหมูย่างเป็นเหตุให้ ข. จึงไม่สามารถชำระหนี้ต่อ ก. ได้ กรณีนี้โดยหลักการทั่วไปนั้นการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิด ซึ่งน่าจะถือว่า ก. เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด แต่เนื่องจากการรับมอบสินค้านั้นตามมาตรา 486 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดให้เป็นหน้าที่หรือหนี้ของเจ้าหนี้ ซึ่งการที่จะพิจารณาว่าเจ้าหนี้ผิดหน้าที่หรือไม่ ก็ต้องพิจารณาว่าเจ้าหนี้มี

ความผิดหรือไม่ (เป็นข้อยกเว้นของหลักการทั่วไป) ซึ่งจะพบว่ากรณีไม่รับมอบสินค้าหรือการไม่สามารถส่งเครื่องบินไปรับสินค้าไม่ได้เกิดจากความผิดของเจ้าหนี้ ดังนั้นเจ้าหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด ซึ่งหากพิจารณาว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดในประการนี้เจ้าหนี้จะกลายเป็นลูกหนี้ผิดนัดในหนี้รับมอบสินค้า ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาระความรับผิดในฐานะลูกหนี้ผิดนัด อันได้แก่ ถูกบังคับให้รับชำระหนี้ และหากไม่สามารถบังคับได้ก็ต้องรับผิดในค่าเสียหาย (มาตรา 215) หรืออาจถูกใช้สิทธิเลิกสัญญาโดยถือว่า เป็นลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ (มาตรา 387)

ทั้งนี้ตามตัวอย่างมีข้อพิจารณาจะพบว่า แม้เจ้าหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดก็ตาม แต่การที่ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว ก็จะต้องส่งผลตามมาตรา 330 โดยลูกหนี้หลุดพ้นความรับผิดชอบจากการไม่ชำระหนี้ เช่น ลูกหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัด ฯลฯ นอกจากนั้นจะพบว่าในกรณีลูกหนี้สามารถใช้สิทธิวางทรัพย์เพื่อชำระหนี้ได้ด้วยตามมาตรา 331 เนื่องจากเป็นตามเงื่อนไขตามมาตราดังกล่าวในการที่เจ้าหนี้ไม่สามารถรับชำระหนี้ได้

นอกจากนั้นในประเด็นตามตัวอย่างนั้น มีข้อสังเกตว่าลูกหนี้สามารถใช้สิทธิเลิกสัญญาได้หรือไม่ ซึ่งจะพบว่ากรณีไม่ได้เป็นกรณีที่คู่สัญญาไม่ชำระหนี้และการชำระหนี้ก็ไม่ได้เป็นพันธวิสัย (มาตรา 387-389) อันเป็นเหตุในการใช้สิทธิเลิกสัญญา แต่ทั้งนี้จะพบว่าหากให้สิทธิลูกหนี้เลิกสัญญานั้นก็อาจจะเกิดประโยชน์ทั้งลูกหนี้และเจ้าหนี้ โดยลูกหนี้อาจนำสินค้านั้นไปขายให้บุคคลอื่น กับฝ่ายเจ้าหนี้ก็ได้ประโยชน์โดยหากลูกหนี้ใช้สิทธิวางทรัพย์เพื่อชำระหนี้เจ้าหนี้ก็ต้องไปรับมอบสินค้านั้น แต่หากเลิกสัญญาแล้วเจ้าหนี้ไม่จำเป็นต้องผูกพันในการรับชำระหนี้สินค้านั้นต่อไป ซึ่งจะพบว่าเป็นสินค้าสด หากปล่อยระยะเวลาเนิ่นนานสินค้าก็ไม่น่าเป็นประโยชน์ต่อเจ้าหนี้ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนเห็นว่ากรณีนี้ลูกหนี้ควรมีสิทธิเลิกสัญญาแม้จะไม่ได้มีเหตุเลิกสัญญาตามกฎหมายก็ตาม

3.3 ข้อแก้ตัวของกรณีผิดนัดของเจ้าหนี้กับเหตุสุดวิสัย⁸⁰

ตามที่ได้พิจารณาหลักการผิดนัดของเจ้าหนี้ข้างต้นจะพบ การผิดนัดของเจ้าหนี้ในการไม่รับชำระหนี้ตามมาตรา 207 นั้นไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงความผิดของเจ้าหนี้แต่ประการใด หากแต่พิจารณาว่า

⁸⁰ เหตุสุดวิสัย หมายความว่าเหตุใดๆอันจะเกิดขึ้นก็ดี จะให้ผลพิบัติก็ดี ไม่มีใครอาจป้องกันได้ แม้ทั้งบุคคลผู้ต้องประสบ หรือใกล้จะต้องประสบเหตุนั้นจะได้จัดการระมัดระวังตามสมควร อันพึงคาดหมายได้จากบุคคลนั้นในฐานะเช่นนั้น อ้างจาก เสนีย์ ปราโมช,ม.ร.ว.,อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 1 ,น.711.

มีการขอปฏิบัติราชการขำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายของลูกหนี้หรือไม่ หากมีการขอปฏิบัติราชการขำระหนี้แล้วถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันที เว้นแต่จะมีเหตุตามมาตรา 211 และมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น

จากหลักการข้างต้นจะพบประเด็นข้อสงสัยว่า หากเกิดเหตุสุดวิสัย อาทิ น้ำท่วม แผ่นดินไหว เป็นต้น เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ไม่สามารถรับชำระหนี้หรือชำระหนี้ตอบแทนได้นั้น จะเป็นเหตุให้เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดทันทีหรือไม่ เหตุสุดวิสัยจะเป็นข้ออ้างหรือข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้หรือไม่

ตัวอย่าง เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2548 ก.เจ้าหนี้ให้ ข.กู้ยืมเงินเป็นจำนวน 100,000 บาท โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี ครบกำหนดชำระหนี้ในวันที่ 1 ตุลาคม 2548 ซึ่งต่อมาเมื่อครบกำหนดชำระเงิน ข.ได้นำเงินต้นและดอกเบี้ยจำนวน 1 ปีมาชำระให้แก่ ก.ที่บ้าน แต่ปรากฏว่าก่อนหน้านั้น 10 นาที ก.ถูกฟ้าผ่าต้องเข้าโรงพยาบาลด่วน จึงไม่สามารถรับชำระหนี้ได้

ตามประเด็นปัญหาประการนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเหตุสุดวิสัยตามตัวอย่างที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเหตุที่เจ้าหนี้ไม่อาจจะอ้างได้ เนื่องจาก

1. หลักการข้างต้นที่จะพบว่าการพิจารณาการผิดนัดไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้ ซึ่งจะพบว่าหากมีการขอปฏิบัติราชการขำระหนี้โดยชอบแล้ว แม้เจ้าหนี้จะไม่สามารถจะรับชำระหนี้ได้โดยไม่ใช้ความผิดของเจ้าหนี้ก็ตาม

2. ในการตกเป็นผู้ผิดนัดของเจ้าหนี้้นั้นไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายกับเจ้าหนี้แต่ประการใด เพียงแต่เป็นการเสียสิทธิบางประการเท่านั้น ซึ่งจะพบว่าตามตัวอย่าง เจ้าหนี้จะไม่มีสิทธิคิดดอกเบี้ยจากลูกหนี้เท่านั้น (มาตรา 221 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) แต่ก็ยังมีสิทธิได้รับชำระหนี้คืน

ในการไม่ได้รับความเสียหายและไม่ได้เสียสิทธินั้น รวมถึงการที่เจ้าหนี้ไม่ต้องชำระหนี้ตอบแทนด้วย

ตัวอย่าง ก.ว่าจ้าง ข.ให้สอนร้องเพลง แต่ปรากฏว่าเมื่อถึงกำหนดนัด ก.ไม่สามารถไปตามนัดได้เนื่องจากแผ่นดินไหว หรืออาจจะเพราะว่าป่วย

จากตัวอย่างนั้นจะพบว่าหากพิจารณาว่าเจ้าหนี้ผิดนัดแล้ว ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายประการใดกับเจ้าหนี้ โดยในกรณีนี้ถือว่าการชำระหนี้ที่พ้นวิสัยซึ่งเจ้าหนี้ไม่มีความรับผิดชอบในการชำระค่าว่าจ้างตามมาตรา 372 วรรคแรกประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁸¹

⁸¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 372 วรรคแรก “.....ถ้าการชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัยเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะโทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ไซ้ ท่านว่าลูกหนี้ไม่มีสิทธิได้รับชำระหนี้ตอบแทนไม่”

3. เมื่อ ข.ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว ถือว่าความรับผิดชอบใดๆเป็นอันหลุดพ้นไป นับแต่เวลาที่ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบ ตามมาตรา 330 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนั้นเมื่อ ข.เป็นหนี้เงินแล้วต่อมา ข.ปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว โดยผลของมาตรา 330 จะให้ ข.รับผิดชอบดอกเบี่ยอีกหาได้ไม่ ดังนั้น ข.จึงไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบดอกเบี่ย⁸² ซึ่งจะพบว่ามีผลเช่นเดียวกับการที่เจ้าหนี้ผิดนัดโดยเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิคิดดอกเบี่ยระหว่างที่ตนตกเป็นผู้ผิดนัด ตามมาตรา 221 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จากตัวอย่างการกู้ยืมเงินระหว่าง ก.และ ข.ข้างต้นจะพบว่า ข.ได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ครบถ้วนแล้ว แต่เกิดการที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ อันไม่ได้เกิดจากความผิดของ ก. เจ้าหนี้ ซึ่งผลของมาตรา 330 นั้นลูกหนี้ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบดอกเบี่ยแต่ประการใด ซึ่งจะพบว่าเป็นกรณีเดียวกับมาตรา 221 ซึ่งห้ามเจ้าหนี้คิดดอกเบี่ยในระหว่างที่ตนผิดนัด ทั้งนี้จะพบว่ามีผลของมาตรา 330 และมาตรา 221 สำหรับในกรณีนี้มีผลประการเดียวกัน โดยตามมาตรา 330 นั้นมีเพียงการขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้โดยชอบก็เกิดผลให้หลุดพ้นความรับผิดชอบโดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาการกระทำของเจ้าหนี้ว่าจะรับชำระหนี้หรือไม่ แต่ประการใด ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ในการไม่รับชำระหนี้ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้ คงพิจารณาเพียงข้อเท็จจริงมีการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบของลูกหนี้เท่านั้น แม้เกิดการไม่รับชำระหนี้จากเหตุสุดวิสัยก็ตาม แต่หากเป็นกรณีที่เจ้าหนี้มีหน้าที่ในการรับชำระหนี้ซึ่งการพิจารณาการผิดนัดต้องพิจารณาความผิดแล้ว การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้เพราะเหตุสุดวิสัยนั้นไม่ได้เกิดจากความผิดของเจ้าหนี้ ในกรณีนี้ถือว่าเป็นข้อแก้ตัวที่เจ้าหนี้สามารถจะอ้างได้

แต่ทั้งนี้หากมีเหตุสุดวิสัยเกิดขึ้นในกรณีที่ลูกหนี้ขอชำระหนี้ก่อนระยะเวลาหรือเป็นหนี้ที่ไม่มีการกำหนดระยะเวลา แล้วลูกหนี้ขอชำระหนี้ แล้วนั้น กรณีนี้ถือว่าเป็นการที่เจ้าหนี้จะอ้างได้ แต่เป็นการที่เจ้าหนี้จะอ้างได้ตามหลักในมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น โดยข้ออ้างโดยเหตุสุดวิสัยไม่ใช่เหตุที่แบ่งแยกหรือเป็นเหตุต่างหากจากข้ออ้างในมาตรา 212 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่เป็นเหตุตามที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 212 เท่านั้น

ตัวอย่าง ก.ตกลงว่าจ้างให้ ข.ซ่อมรถยนต์ของตนโดยมีกำหนดไว้ว่า ก.ต้องซ่อมให้เสร็จภายใน 1 เดือน แต่ปรากฏว่าเมื่อผ่านไป 3 อาทิตย์ ข.ซ่อมรถยนต์เสร็จ จึงนำไปส่งให้แก่ ก. แต่ปรากฏว่าในขณะที่ส่งมอบนั้น บ้านของ ก.น้ำท่วม ก.จึงไม่รับชำระหนี้ ซึ่งถือว่า ก.ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด แต่ทั้งนี้ ก.จะอ้างเหตุนั้นได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น ก.จะต้องรับชำระหนี้ในที่สุด อาจจะปรับเมื่อน้ำลดหรือจะประการใดแล้วแต่ข้อเท็จจริง

⁸² เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เจริญรทที่ 1 ,น.1445.

3.4 การพิจารณาการผิมนัดของเจ้านี้นั้นอันเกิดจากการกระทำของบุคคลอื่น

การพิจารณาการผิมนัดของเจ้านี้นั้น มีประเด็นปัญหาว่าหากมีการกระทำที่ก่อให้เกิดการผิมนัด อันได้แก่การไม่รับชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ตอบแทนที่กระทำโดยบุคคลอื่นที่มีอำนาจรับชำระหนี้ หรือบุคคลที่กฎหมายถือว่าการที่ลูกหนี้กระทำการชำระหนี้แล้วเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย กล่าวอีกนัยคือ บุคคลอื่นมิใช่ตัวเจ้านี้โดยตรงของลูกหนี้กระทำการอันเป็นการผิมนัด จะถือว่าเป็นกรณีที่เจ้านี้ต้องตกเป็นผู้ผิมนัดด้วยหรือไม่

ในการพิจารณาประเด็นปัญหาประการนี้ จะแบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือ บุคคลอื่นที่มีอำนาจรับชำระหนี้และกรณีบุคคลที่กฎหมายถือว่าการที่ลูกหนี้กระทำการชำระหนี้เป็นการชอบด้วยกฎหมาย

ก. บุคคลอื่นที่มีอำนาจในการรับชำระหนี้แทนเจ้านี้

ในการชำระหนี้โดยหลักแล้วจะต้องทำการชำระหนี้ต่อตัวเจ้านี้โดยตรง หากแต่ในบางกรณีจะมีการชำระหนี้ให้แก่บุคคลอื่นนอกจากเจ้านี้ เช่น ผู้รับมอบอำนาจจากเจ้านี้ หรือบุคคลที่กฎหมายให้อำนาจในการกระทำการแทนเจ้านี้ (รับชำระหนี้แทน) เช่น บิดามารดาหรือผู้อนุบาลซึ่งมีอำนาจกระทำการแทนผู้เยาว์หรือบุคคลไร้ความสามารถ เป็นต้น ซึ่งตามกฎหมายถือว่าหากลูกหนี้กระทำการชำระหนี้ต่อบุคคลดังกล่าวแล้ว ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย

ในประเด็นปัญหาประการนี้ ผู้เขียนเห็นว่า เจ้านี้ต้องตกเป็นผู้ผิมนัดแม้ตนเองไม่ได้กระทำการอันเป็นการให้เกิดการผิมนัดแต่ประการใด ดังเหตุผลดังต่อไปนี้

1. เมื่อกฎหมายกำหนดให้การชำระหนี้ต่อบุคคลดังกล่าวเป็นการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้นหากลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อบุคคลข้างต้นก็น่าจะถือว่าการขอปฏิบัติการชำระหนี้นั้นชอบด้วยกฎหมายด้วย ซึ่งตามหลักการพิจารณาการผิมนัดไม่จำเป็นต้องพิจารณาความผิดของเจ้านี้ พิจารณาถึงข้อเท็จจริงว่ามีการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย ก็เพียงพอ อีกทั้งเมื่อเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว เจ้านี้ก็ไม่อาจจะอ้างข้อแก้ตัวในการไม่ตกเป็นผู้ผิมนัดแต่ประการใด

2. ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลผู้มีอำนาจรับชำระหนี้แทนเจ้านี้นั้น ถือว่าเป็นตัวแทนของเจ้านี้ด้วย (มาตรา 315) ซึ่งตามมาตรา 820 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁸³ โดยกรณีนี้ถือว่าเมื่อมี

⁸³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 820 บัญญัติว่า “ตัวการยอมมีความผูกพันต่อบุคคลภายนอกในกิจการทั้งหลายอันตัวแทนหรือตัวแทนช่วงได้ทำไปภายในขอบอำนาจแห่งฐานตัวแทน”

การกระทำการต่อตัวแทนของบุคคลภายนอกแล้ว ตัวการย่อมต้องผูกพันในการกระทำของตัวแทนภายในขอบอำนาจนั้น ดังนั้นการพิจารณาการผิดนัดควรพิจารณาที่ขอบอำนาจของตัวแทนที่ได้รับซึ่งหากตัวแทนมีอำนาจในการรับชำระหนี้หรือชำระหนี้ตอบแทนแล้วการที่ผู้มีอำนาจรับชำระหนี้แทนปฏิเสธการรับชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ตอบแทนแล้ว กรณีนี้ตามเหตุและผลต้องถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดด้วย

ข. บุคคลที่กฎหมายถือว่าการที่ลูกหนี้กระทำการชำระหนี้เป็นการชอบด้วยกฎหมาย

การพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ในประการนี้ เป็นกรณีที่มีการชำระหนี้ต่อบุคคลตามมาตรา 316 และมาตรา 318 ซึ่งเป็นการชำระหนี้ต่อบุคคลอื่นอันไม่ใช่ตัวเจ้าหนี้อีกประการหนึ่งเช่นกัน โดยหากเป็นตามมาตรา 316 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นเป็นการชำระหนี้ต่อบุคคลผู้ครองตามปรากฏแห่งสิทธิในหนี้ ซึ่งต้องปรากฏว่าผู้ทำการชำระหนี้คือ ลูกหนี้ต้องกระทำการโดยสุจริต ซึ่งจะสุจริตหรือไม่ คงต้องพิจารณาความรู้หรือไม่รู้เป็นเกณฑ์ แต่ทั้งนี้หากการไม่รู้เกิดจากการที่ตนเองประมาทเลินเล่อ ก็ไม่สามารถอ้างความชอบด้วยกฎหมายในการชำระหนี้ได้⁸⁴ ส่วนการชำระหนี้ตามมาตรา 318 เป็นการชำระหนี้ต่อผู้ถือใบเสร็จเป็นสำคัญการที่ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยต้องปรากฏว่าลูกหนี้ชำระหนี้โดยสุจริตและไม่ประมาทเลินเล่อแต่อย่างใด เช่นกัน⁸⁵ หากมีการชำระหนี้ของลูกหนี้ต่อบุคคลดังกล่าวแล้ว กฎหมายถือว่าการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมาย อันจะเป็นเหตุให้หนี้ระงับสิ้นไป ซึ่งในการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้กับการชำระหนี้ต่อบุคคลอื่นตามมาตรา 316 และมาตรา 318 นั้นมีข้อพิจารณาดังต่อไปนี้

1. หลักการผิดนัดของเจ้าหนี้้นั้นแม้จะพิจารณาว่ามีการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่โดยไม่พิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ก็ตาม แต่จะพบว่าตามบทกฎหมายในมาตรา 315 และมาตรา 316 นั้นเป็นบทสันนิษฐานการชำระหนี้เท่านั้น การชำระหนี้ที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ได้ ประกอบกับตัวเจ้าหนี้ อาจไม่มีความเกี่ยวข้องใดเลยกับบุคคลข้างต้น โดยบุคคลดังกล่าวอาจไม่มีอำนาจการรับชำระหนี้หรือชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ หากเกิดการกระทำที่ก่อให้เกิดการผิดนัดโดยบุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าหนี้ ก็ดูจะไม่สมเหตุผล

2. การชำระหนี้ต่อบุคคลตามมาตรา 316 และมาตรา 318 นั้น เป็นรูปแบบที่กฎหมายกำหนดเพื่อต้องการให้ความคุ้มครองลูกหนี้ โดยหากเกิดการรับชำระหนี้ก็เป็นบทที่ให้ความคุ้มครอง

⁸⁴ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.1346-1347.

⁸⁵ เพิ่งอ้าง, น.1356-1357.

การชำระหนี้ของลูกหนี้โดยสันนิษฐานว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบ แต่หากไม่มีการรับชำระหนี้เกิดขึ้น ผลก็น่าจะเป็นไปตามมาตรา 330 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยเมื่อลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้วให้มีผลเป็นการปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบ โดยจะทำให้ลูกหนี้ปลดเปลื้องภาระความรับผิดชอบอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ นับแต่เวลาที่ขอปฏิบัติการชำระหนี้

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่ากรณีนี้เจ้าหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด เพราะไม่ได้เกิดจากการกระทำของเจ้าหนี้ แม้จะถือว่าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้วก็ตาม แต่ลูกหนี้ในกรณีนี้ได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 330 ประมวลกฎหมายแพ่งฯ อยู่แล้ว

ประเด็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้น คือ การที่ลูกหนี้ได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 330 นั้น มีกรณีใดบ้าง และลูกหนี้จะอ้างมาตรา 221 ไม่ให้ต้องรับผิดในดอกเบี้ยหรือไม่ ในกรณีนี้ผู้เขียนเห็นว่าการได้รับความคุ้มครองของลูกหนี้ตามมาตรา 330 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อาทิ

ก. ลูกหนี้ไม่ถือว่าตกเป็นผู้ผิดนัด ผลประการนี้เป็นผลโดยตรงของมาตรา 330 เนื่องจากในกรณีนี้ตามมาตรา 316 และมาตรา 318 ถือว่าหากมีการชำระหนี้ก็ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบ ซึ่งจะพบว่าเป็นการที่ลูกหนี้จะต้องมีการขอชำระหนี้ของลูกหนี้แล้ว เมื่อลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว (โดยสุจริตและไม่ประมาทเลินเล่อ)

ข. ลูกหนี้สามารถใช้สิทธิวางทรัพย์เพื่อชำระหนี้ได้ ซึ่งตามมาตรา 331 จะพบว่าเงื่อนไขประการหนึ่งของการใช้สิทธิวางทรัพย์คือ การที่ลูกหนี้ไม่สามารถจะยังรู้ถึงสิทธิหรือรู้ตัวเจ้าหนี้ที่แน่นอน ทั้งนี้ในกรณีนี้แม้ลูกหนี้จะเข้าใจว่าเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงเป็นการที่ลูกหนี้ไม่สามารถจะยังรู้ถึงสิทธิ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าลูกหนี้น่าจะใช้สิทธิวางทรัพย์โดยอาศัยเงื่อนไขในประการนี้แม้ลูกหนี้จะเข้าใจว่าเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ก็ตาม

ค. ในกรณีนี้มาตรา 221 นั้นไม่สามารถนำมาปรับใช้ได้เนื่องจากไม่ได้เป็นการที่เจ้าหนี้ผิดนัด แต่ทั้งนี้ลูกหนี้ก็อาจไม่ต้องรับผิดในดอกเบี้ยโดยอาศัยมาตรา 330 ประมวลกฎหมายแพ่งฯ

ตัวอย่าง ข.ซื้อสินค้าจาก ก.เป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท ครบกำหนดชำระเงินในวันที่ 1 ตุลาคม (ทั้งนี้ ข.ไม่เคยพบหน้า ก.) ต่อมาเมื่อครบกำหนด ก.ส่งใบแจ้งหนี้เรียกเก็บเงินจาก ข. ต่อมา ข.จึงนำเงินไปชำระที่บริษัทของ ก.แต่ไม่พบ ก.พบแต่ ค.(เนื่องจาก ก.เดินออกไปทานข้าว) ข.จึงแจ้งขอชำระเงินค่าสินค้าแก่ ค.ด้วยเหตุที่ ค.ต้องการแกล้ง ก.เนื่องจากมีเรื่องทะเลาะกัน จึงบอก ข.ไปว่าตนเป็น ก.แต่วันนี้ไม่สามารถรับชำระเงินได้เนื่องจากระบบคอมพิวเตอร์เสีย ข.จึงกลับบ้านไปโดยไม่สามารถชำระหนี้ได้

ตามตัวอย่างนั้นจะพบว่าหาก ข.ชำระหนี้ไปตามมาตรา 316 ถือว่าเป็นการชำระหนี้โดยชอบ แต่การที่ ค.ไม่รับชำระหนี้ตามหลักการข้างต้นไม่ถือว่า ก.ตกเป็นผู้ผิดนัด แต่ในกรณีนี้ถือว่า ข.ได้รับประโยชน์จากมาตรา 330 โดยไม่ถือว่าตนตกเป็นผู้ผิดนัด ซึ่ง ข.ไม่จำเป็นต้องรับผิดในค่าเสียหายที่

เกิดขึ้น (ดอกเบี้ย) ตามมาตรา 224 นอกจากนั้น ข.ยังสามารถใช้สิทธิไปวางทรัพย์เพื่อชำระหนี้ตาม มาตรา 331 ด้วย โดยถือว่าเป็นการที่ ข.ไม่ทราบถึงสิทธิที่แท้จริงของเจ้าหนี้

4. การพิจารณาการผิมนัดของเจ้าหนี้ตามลักษณะแห่งหนี้และตามประเภทของสัญญา

ตามที่ได้ศึกษาหลักการพิจารณาการผิมนัดของเจ้าหนี้และข้อแก้ตัวของเจ้าหนี้ข้างต้นแล้ว ในการพิจารณาในส่วนนี้จะนำหลักการที่ได้จากการพิจารณามาวิเคราะห์ถึงลักษณะของการผิมนัด ของเจ้าหนี้ในกรณีต่าง ๆ ทั้งนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ ตามลักษณะของวัตถุแห่งหนี้ และตาม ประเภทของสัญญา

4.1 ลักษณะการผิมนัดของเจ้าหนี้ตามวัตถุแห่งหนี้

เมื่อมีความสัมพันธ์ในทางหนี้เกิดขึ้นนั้น ลูกหนี้จำเป็นต้องมีความผูกพันในการชำระหนี้ต่อ เจ้าหนี้ ทั้งนี้ในความผูกพันดังกล่าวลูกหนี้จำเป็นต้องชำระหนี้ให้เป็นไปตามวัตถุแห่งหนี้ ซึ่งก็คือ สิ่ง ที่เจ้าหนี้สามารถหรือมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ โดยวัตถุแห่งหนี้ก็นับถือกันมาแต่สมัยโรมัน และ บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสว่ามีอยู่ 3 อย่างคือ การกระทำการ งดเว้นกระทำการและ การส่งมอบทรัพย์ แต่อาจถือว่ามีเพียง 2 อย่างคือ กระทำการและงดเว้นกระทำการ โดยถือว่าการส่ง มอบทรัพย์นั้นรวมอยู่ในการกระทำการก็ได้ หรืออาจถือว่าการกระทำรวมถึงหนึ่งงดเว้นกระทำการ ด้วย ส่วนหนี้ส่งมอบทรัพย์แยกเป็นอีกอย่างหนึ่งก็ได้⁸⁶

ทั้งนี้เนื่องจากวัตถุแห่งหนี้มีหลายประเภท เจ้าหนี้อาจเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ได้หลาย ประเภท ทั้งเรียกร้องให้กระทำการ งดเว้นการกระทำการ และโอนทรัพย์สิน ซึ่งเมื่อเจ้าหนี้เรียกร้องให้ ลูกหนี้ชำระหนี้ได้หลายประเภท จึงเกิดคำถามตามมาว่า จะเกิดกรณีการผิมนัดของเจ้าหนี้ในหนี้ ประเภทต่างๆ ตามวัตถุแห่งหนี้ได้หรือไม่ เช่น หนี้ในการงดเว้นการกระทำการเจ้าหนี้สามารถผิมนัดได้ หรือไม่ ซึ่งมีข้อพิจารณาดังนี้

เมื่อมีการศึกษาทางตำราจะพบว่าจะมีคำอธิบายเกี่ยวกับการไม่ชำระหนี้ของลูกหนี้และการ บังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามวัตถุแห่งหนี้เป็นส่วนใหญ่ แต่มิได้มีคำอธิบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการรับชำระ

⁸⁶ โสภณ รัตนกร,อ้างแล้ว เจริญรทที่ 5 ,น.232.

หนี้ของเจ้าหนี้ตามวัตถุแห่งหนี้หรือเกี่ยวกับประเด็นการผิมนัดไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ แต่อย่างใด ซึ่งตามที่ได้พิจารณาข้างต้น จะพบว่าการผิมนัดของเจ้าหนี้ตามกฎหมายไทยนั้นเกิดขึ้นได้ 2 กรณี คือ เจ้าหนี้ไม่ยอมรับชำระหนี้โดยไม่มีเหตุอันจะอ้างโดยชอบด้วยกฎหมาย และไม่เสนอชำระหนี้ตอบแทนตามที่พึงต้องกระทำ ตามมาตรา 207 และมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในการพิจารณาการผิมนัดของเจ้าหนี้ตามวัตถุแห่งหนี้ คงต้องพิจารณาใน 2 เงื่อนไขข้างต้น คือ การไม่รับชำระหนี้ ตามมาตรา 207 และไม่ชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210

4.1.1 การผิมนัดของเจ้าหนี้ในหนี้การโอนทรัพย์สิน

หนี้ที่มีวัตถุเป็นการโอนทรัพย์สิน คือหนี้ที่กฎหมายฝรั่งเศสเรียกว่า *donner* หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่าเป็น “to give” ซึ่งหมายรวมไปถึงการส่งมอบทรัพย์สินในกรณีที่ไม่มี การโอนกรรมสิทธิ์เช่น การคืนทรัพย์สินตามสัญญาืมหรือสัญญาเช่าทรัพย์สินหรือโอนทรัพย์สินสิทธิอื่นในทรัพย์สินด้วย และในความหมายที่กว้างรวมถึงการให้ใช้หรือให้ครอบครองทรัพย์สินด้วย⁸⁷

หนี้ในการโอนทรัพย์สินย่อมหมายถึงการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และการส่งมอบทรัพย์สินด้วย แต่ในบางกรณีอาจเป็นเพียงการส่งมอบทรัพย์สินเท่านั้น เช่น ในการซื้อขายทรัพย์สินเฉพาะสิ่งซึ่งเป็นสังหาริมทรัพย์ โดยผลของกฎหมายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินย่อมโอนไปยังผู้ซื้อทันทีที่สัญญาซื้อขายมีผล ในกรณีเช่นนั้นหนี้ของผู้ขายย่อมมีเพียงการส่งมอบทรัพย์สินนั้น แต่ถ้าเป็นการซื้อขายสังหาริมทรัพย์ซึ่งต้องมีการทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ด้วยกรรมสิทธิ์จึงจะโอนไปยังผู้ซื้อดังนี้ ผู้ขายก็มีหนี้ทั้งการโอนกรรมสิทธิ์และการส่งมอบทรัพย์สินนั้นด้วย⁸⁸

อาจกล่าวได้ว่าหนี้ซึ่งมีวัตถุแห่งหนี้เป็นการโอนทรัพย์สิน ลูกหนี้มีหน้าที่ 3 ประการ ด้วยกัน คือ หน้าที่โอนกรรมสิทธิ์ หน้าที่ส่งมอบทรัพย์สิน หน้าที่ดูแลรักษาทรัพย์สินจนกว่าจะได้ส่งมอบ กรณีกรรมสิทธิ์มิได้เกิดโดยอัตโนมัติจะต้องมีการทำพิธีการโอนบางอย่างด้วย ลูกหนี้ย่อมมีหน้าที่ทั้ง 3 ประการ แต่ในกรณีที่การโอนกรรมสิทธิ์เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย เมื่อมีการตกลงให้โอน ลูกหนี้คงมีหน้าที่เพียง 2 ประการ คือ การส่งมอบทรัพย์สิน และการรักษาทรัพย์สิน หนี้โอนทรัพย์สินในกรณีนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ลูกหนี้มีหน้าที่เช่นเดียวกับหนี้ส่งมอบทรัพย์สิน (obligation to deliver) ในบางกรณีการส่งมอบทรัพย์สินอาจไม่จำเป็นต้องมีโดยตรง เพียงแต่ลูกหนี้ยินยอมให้เจ้าหนี้เข้าครอบครองทรัพย์สินก็เป็นการ

⁸⁷ เห่งอ้าง, น.60 อ้างจาก Saul Litvinoff, *Louisiana Civil Law Treatise*, Obligations Book 1, West Publishing Co., 1969, 77.

⁸⁸ เห่งอ้าง, น.61.

เพียงพอแล้ว และด้วยเหตุที่จะต้องมีการส่งมอบทรัพย์สินกัน หนี้โอนทรัพย์สินจึงน่าจะจำกัดยุเฉพาะหนี้ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินหรือวัตถุที่จับต้องได้รวมถึงเงินเพราะมีการส่งมอบได้ แต่หนี้เกี่ยวกับสิทธิหรือทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง ไม่น่าจะเป็นหนี้โอนทรัพย์สิน น่าจะต้องเป็นหนี้กระทำการ หรือดเว้นกระทำการ เพราะต้องมีการกระทำนอกเหนือไปจากการโอนกรรมสิทธิ์อีกด้วย⁸⁹

4.1.1.1 การผิณัดของเจ้าหนี้ในการโอนทรัพย์สินตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จากความข้างต้น เมื่อนำมาปรับใช้กับหลักการผิณัดตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ การที่เจ้าหนี้ไม่ยอมรับชำระหนี้โดยไม่มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมายนั้น การผิณัดของเจ้าหนี้ในกรณีนี้คือ การที่เจ้าหนี้ไม่ยอมรับการส่งมอบทรัพย์สิน หรือรับโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ทั้งนี้เนื่องจาก การโอนทรัพย์สินนั้น ก็คือ การที่ลูกหนี้ มีหน้าที่โอนกรรมสิทธิ์ หน้าที่ส่งมอบทรัพย์สิน หน้าที่ดูแลรักษาทรัพย์สินจนกว่าจะส่งมอบ ซึ่งหากลูกหนี้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวแล้ว เจ้าหนี้ไม่ยอมรับชำระหนี้ ถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิณัด ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ เช่น

ตัวอย่างที่ 1 เมื่อครบกำหนดระยะเวลาตามสัญญา จำเลยได้กำหนดระยะเวลาพอสมควรให้โจทก์ชำระหนี้และพร้อมจะโอนที่ดินให้โจทก์ การที่โจทก์ไม่มารับโอนและไม่ชำระราคาตามเวลาที่กำหนด ถือว่าโจทก์เป็นฝ่ายผิณัดสัญญา จำเลยมีสิทธิบอกเลิกสัญญาและริบมัดจำได้ แม้โจทก์จะกำหนดเวลาโอนขึ้นมาใหม่ก็ไม่มีผล⁹⁰

ตามตัวอย่างข้างต้นเป็นการที่เจ้าหนี้ คือ ผู้ซื้อที่ดินไม่ยอมรับมอบหรือรับโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน(ทรัพย์สิน) โดยไม่มีเหตุอันชอบด้วยกฎหมายถือว่า เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิณัดไม่รับชำระหนี้ในหนี้การโอนทรัพย์สิน

ตัวอย่างที่ 2. การที่จำเลยนำค่าเช่าไปชำระให้แก่โจทก์แต่โจทก์ไม่ยอมรับ ถือว่าจำเลยได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว โจทก์จะปฏิเสธไม่ยอมรับชำระหนี้หาได้ไม่ กรณีนี้ยังไม่ถือว่าจำเลยตกเป็นผู้ผิณัด ดังนั้นการที่โจทก์ใช้สิทธิฟ้องขับไล่และเรียกค่าเสียหายจากจำเลยในคดีนี้ ถือว่าโจทก์ใช้สิทธิโดยไม่สุจริตตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้องและปัญหาเรื่องการใช้สิทธิไม่สุจริตเป็นปัญหาเรื่องอำนาจฟ้องซึ่งเป็นปัญหา ข้อกฎหมายเกี่ยวกับความ

⁸⁹ เพิ่งอ้าง, น.61.

⁹⁰ คำพิพากษาฎีกาเลขที่ 3088/2526 ประจำปีพุทธศักราช 2526, เนติบัณฑิตสภา เล่มที่ 10, น.1271.

สงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลฎีกาย่อมยกขึ้นวินิจฉัยได้ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ประกอบมาตรา 246 และมาตรา 247 ⁹¹

ตามตัวอย่างข้างต้น เป็นการที่เจ้าหนี้ คือ ผู้ให้เช่าที่ดินไม่ยอมรับมอบหรือรับชำระหนี้เงินค่าเช่า โดยไม่มีเหตุอันชอบด้วยกฎหมายถือว่า เจ้าหนี้ยกเป็นผู้ผิดนัดไม่รับชำระหนี้ในหนี้การโอนทรัพย์สิน (ส่งมอบเงินค่าเช่า)

4.1.1.2 การผิดนัดของเจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทนในหนี้การโอนทรัพย์สิน ตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ปัญหาในการผิดนัดตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คือ การที่เจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทนในกรณีของสัญญาต่างตอบแทน ซึ่งหากเป็นกรณีที่วัตถุประสงค์แห่งหนี้เป็นการโอนทรัพย์สิน การที่เจ้าหนี้ผิดนัดนั้นเกิดขึ้นได้ หากเจ้าหนี้ต้องชำระหนี้ตอบแทนลูกหนี้ในการที่ลูกหนี้จะต้องทำการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ในการโอนทรัพย์สิน เช่น การที่เจ้าหนี้ต้องชำระหนี้ตอบแทนเป็นเงินต่อการที่ลูกหนี้โอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินให้ ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทน เพียงแต่ลูกหนี้เสนอชำระหนี้ให้ก็ถือว่าเพียงพอแล้ว และหากเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ และไม่ชำระหนี้ตอบแทนหรือต้องการรับชำระหนี้แต่ไม่ชำระหนี้ตอบแทนก็ถือว่าเจ้าหนี้ยกเป็นผู้ผิดนัด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง ก. ทำสัญญาซื้อที่ดินของ ข.เป็นเงิน 150,000 บาท หาก ก.เสนอที่จะชำระหนี้ต่อ ข.แล้ว ข.ก็ต้องจัดการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นแก่ ก.เป็นการตอบแทนด้วย หาก ข.พร้อมจะรับชำระราคาเงิน แต่ไม่จัดการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นให้แก่ ก. ข.ได้ชื่อว่าผิดนัดเพราะสัญญาซื้อขายเป็นสัญญาต่างตอบแทน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 369 ⁹²

จากตัวอย่างข้างต้นนั้น เป็นกรณีของสัญญาต่างตอบแทนในการโอนกรรมสิทธิ์ทรัพย์สิน คือ ที่ดิน ซึ่งตามหลักกฎหมายมาตรา 369 นั้น คู่สัญญา(เจ้าหนี้และลูกหนี้) ต่างมีฐานะเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ต้องชำระหนี้ตอบแทนซึ่งกันและกัน และหนี้ทั้งสองฝ่ายต่างเป็นเงื่อนไขในการชำระหนี้ตอบแทนต่อกัน ซึ่งมีผลทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายมีสิทธิในการไม่ชำระหนี้ตอบแทนหากคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่เสนอชำระหนี้ในส่วนของตนต่อคู่สัญญาอีกฝ่าย ทั้งนี้การที่ ข.ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าหนี้ในการรับชำระราคาที่ดิน

⁹¹ คำพิพากษาศาลฎีกาเลขที่ 3930/2541 ประจำปีพุทธศักราช 2541, สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ เล่ม 9 น.27.

⁹² คำร พันธ์ธูลา, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย หนี้, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, 2529), น.27.

ไม่ชำระหนี้ตอบแทนในการโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินตอบแทน ก.ก็มีสิทธิที่จะไม่ชำระหนี้ราคาที่ดินให้แก่ ข. ซึ่งการที่ ก.เสนอขอชำระราคาที่ดินต่อ ข. แล้วนั้น ข. ต้องโอนที่ดินตอบแทน กรณีนี้ถือว่า ข. ตกเป็นผู้ผิดนัดตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในทางกลับกันหาก ข. เสนอที่จะชำระหนี้โดยการโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินแก่ ข. แล้ว แต่ ก. ไม่ยอมชำระหนี้โดยการส่งมอบเงินค่าที่ดินเป็นการตอบแทน ก. ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ที่จะได้รับการโอนกรรมสิทธิ์นั้นถือว่าตกเป็นเจ้าหนี้ผู้ผิดนัด

4.1.2 การผิดนัดของเจ้าหนี้ในหนี้กระทำการ

ตามกฎหมายโรมันถือว่าหนี้กระทำการเป็นหนี้ที่ตรงกันข้ามกับหนี้โอนทรัพย์สิน กฎหมายในระบบซีวิลลอว์รับแนวความคิดนี้มา โดยถือว่าหนี้กระทำการเป็นหนี้ที่ต่างออกไปจากหนี้โอนทรัพย์สิน⁹³

หนี้กระทำการรวมถึง การกระทำทั้งหลายที่ลูกหนี้มีความผูกพันที่จะต้องกระทำไม่ว่าจะเป็นหนี้ที่เกิดจากสัญญา หรือจากมูลหนี้อื่นเป็นละเมิด ลากมีควรได้ จัดการงานนอกสั่ง หรือหนี้ที่กฎหมายกำหนดขึ้น⁹⁴

หนี้กระทำการถ้าเกี่ยวกับฝีมือ และความอุตสาหกรรมของลูกหนี้แล้ว ถือว่าเป็นหนี้ส่วนตัว ไม่เป็นมรดกตกไปยังทายาทของลูกหนี้ แต่ทางด้านเจ้าหนี้สิทธิอาจตกไปยังทายาทได้เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น⁹⁵ แม้หนี้โอนทรัพย์สินจะต้องมีการส่งมอบทรัพย์สินด้วย แต่ถ้าเป็นหนี้ที่จะต้องส่งมอบทรัพย์สินในอนาคตก็ต้องถือว่าเป็นหนี้กระทำการ

กรณีที่มีปัญหาว່ว่าหนี้วัตถุเป็นการโอนทรัพย์สินหรือกระทำการ มีผู้เสนอให้ถือตามสภาพของการบังคับ ถ้าอาจบังคับให้ชำระหนี้ได้โดยเฉพาะเจาะจงได้ก็เป็นหนี้โอนทรัพย์สิน ถ้าบังคับได้แต่การเรียกค่าเสียหายก็เป็นหนี้กระทำการ สัญญาอาจก่อให้เกิดทั้งหนี้โอนทรัพย์สินและหนี้กระทำการด้วยกัน เช่น สัญญาซื้อขาย เป็นต้น บางทีก็มีหนึ่งนัดเว้นกระทำการร่วมด้วย เช่น ผู้ขายให้สัญญาว่าจะไม่รบกวนหรือก่อความรำคาญให้แก่ผู้ซื้อ กรณีเช่นนี้จะถือว่าเป็นหนี้ชนิดใด ต้องถือตามหนี้หลัก เช่น การรับจ้างวาดรูปต้องถือว่าเป็นหนี้กระทำการซึ่งเป็นหนี้หลักมิใช่เป็นหนี้โอนทรัพย์สิน หรือหนี้ตาม

⁹³ โสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 5, น.62 อ้างจาก Saul Litvinoff, Louisiana Civil Law Treatise, Obligations Book 1 .West Publishing Co.,1969, ข้อ 154.

⁹⁴ เพิ่งอ้าง, น.62.

⁹⁵ เพิ่งอ้าง, น.62 อ้างจาก Saul Litvinoff, Louisiana Civil Law Treatise, Obligations Book 1 .West Publishing Co.,1969, ข้อ 156.

สัญญาซื้อขาย ฉะนั้นถ้าผู้รับจ้างไม่มอบรูปวาดก็ต้องคืนราคาและชำระค่าเสียหาย หากอาจถูกบังคับให้ส่งมอบรูปได้ไม่⁹⁶

การแบ่งแยกวัตถุแห่งหนึ่งโดยสภาพบังคับนั้นตามหลักการข้างต้น ในกรณีของการวาดภาพนั้น ผู้เขียนเห็นว่าการที่จะบังคับให้ลูกหนี้วาดภาพนั้น เมื่อพิจารณาตามมาตรา 213 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทยนั้นไม่อาจบังคับได้ แต่การที่ลูกหนี้วาดรูปเสร็จแล้ว แม้จะพิจารณาว่านี่ดังกล่าวเป็นหนี้กระทำการก็ตามแต่การบังคับให้ลูกหนี้ส่งมอบภาพวาดนั้นสามารถบังคับได้

4.1.2.1 การผิดนัดของเจ้าหนี้ในหนี้กระทำการตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตามหลักการในข้างต้นจะพบว่าหนี้ในประเภทนี้ คือ การที่ลูกหนี้จำต้องกระทำการบางอย่าง เพื่อเป็นการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ เช่น การจ้างทำของ การจ้างแรงงาน เป็นต้น ดังนั้นหากจะเกิดการไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้อันถือว่าเป็นการผิดนัด ก็คือ การที่ไม่ยอมรับการกระทำของลูกหนี้ของเจ้าหนี้นั่นเอง ซึ่งในการไม่รับการกระทำนั้นในบางกรณีการกระทำของลูกหนี้นี้อาจออกมาเป็นรูปแบบของทรัพย์สินก็ได้ เช่น การจ้างวาดรูปการไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ก็คือ การไม่รับมอบภาพวาดนั่นเอง ซึ่งในประเด็นนี้อาจเกิดข้อสงสัยในเรื่องของวัตถุแห่งหนึ่งว่าอาจเป็นเรื่องของการโอนกรรมสิทธิ์ก็ได้ ทั้งนี้ตามความข้างต้นได้มีการอธิบายการแบ่งแยกวัตถุแห่งหนึ่งแล้ว

แต่ทั้งนี้ในการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้นั้น หากมีหนี้ที่มีวัตถุแห่งหนึ่งหลายประการนั้น การพิจารณาการผิดนัด ผู้เขียนเห็นว่าจำต้องพิจารณาการผิดนัดแยกตามวัตถุแห่งหนึ่งแต่ละประการ

นอกจากการที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้แล้ว ในบางกรณีที่เจ้าหนี้ไม่กระทำการบางอย่างเพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้แล้ว หากลูกหนี้เตือนให้เจ้าหนี้กระทำการบางอย่างแล้ว ก็ถือว่าลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้ว และถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดด้วย

จากหลักการดังกล่าวผู้เขียนได้พยายามยกตัวอย่างให้พิจารณากัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง. ก. เจ้าหนี้จ้าง ข. ซึ่งเป็นจิตรกรให้วาดรูปของตนเอง แต่ ก. เจ้าหนี้ไม่ยอมมานั่งเป็นแบบให้ ข. ทำการวาดรูป หาก ข. เสนอที่จะทำการวาดรูปให้แก่ ก. โดยบอกกล่าวให้ ก. มาเป็นแบบให้ หาก ก. ไม่ยอมมา ถือว่า ก. เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด

⁹⁶ เพิ่งอ้าง, น.62 อ้างจาก Saul Litvinoff, Louisiana Civil Law Treatise, Obligations

ตามตัวอย่างข้างต้น จะพบว่ามีเนื้ออยู่ 2 ส่วน ประกอบกัน คือ เนื้อกระทำการวาดภาพและ เนื้อส่งมอบภาพวาดให้แก่เจ้านี้ ทั้งนี้ในการพิจารณาการผิมนัดก็ต้องแยกพิจารณาตามวัตถุแห่งหนึ่ง กล่าวคือ

ก. การชำระหนี้ในหนี้กระทำการ ซึ่งก็คือ การที่เจ้านี้ ก.ว่าจ้างให้ ข. วาดรูป ซึ่งเป็นหนี้ในการกระทำการ การที่เจ้านี้ไม่ยอมมาเป็นแบบ ข. ลูกหนี้ก็ไม่สามารถชำระหนี้ได้ การที่ ข. บอกกล่าวให้ ก. มาเป็นแบบ แล้ว ก. ไม่มาก็ถือว่า ก. ตกเป็นผู้ผิมนัดในหนี้การกระทำการแล้ว

ข. เนื้อในการส่งมอบทรัพย์สิน ในกรณีนี้ คือ การส่งมอบภาพวาดให้แก่เจ้านี้นั่นเอง ซึ่งเมื่อหากเจ้านี้มาเป็นแบบให้วาดภาพแล้วเมื่อมีการวาดภาพเสร็จแล้ว ลูกหนี้จำต้องส่งมอบภาพวาดให้เจ้านี้ด้วย การที่เจ้านี้ไม่รับมอบภาพวาดถือว่าเจ้านี้ตกเป็นผู้ผิมนัดด้วย

การชำระหนี้ในหนี้กระทำการนั้น บางกรณีก็อาจจะจะมีเรื่องเกี่ยวกับส่งมอบทรัพย์สินมาเกี่ยวข้องอยู่บ้างซึ่งอาจก่อให้เกิดความสับสน หากแต่เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้จะพบว่าเป็นการชำระหนี้ในหนี้กระทำการดังตัวอย่างที่ยกมาพิจารณาดังนี้

ตัวอย่าง. นายฉัตรผู้อำนวยการโรงละครแห่งชาติ ได้ตกลงว่าจ้างนายศิลปินจิตรกรให้วาดรูปภาพสีน้ำมันบนเพดานห้องโถงของโรงละครแห่งหนึ่งซึ่งกำลังปรับปรุง และจะใช้เป็นที่ต้อนรับทูตานุทูต และแขกชาวต่างประเทศที่จะมาร่วมงานมหกรรมดนตรีที่จะจัดให้มีขึ้นในหนึ่งสัปดาห์ในกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2543 และนายศิลปิน คาดหวังว่าจะได้ใช้ผลงานของตนเพื่อให้เป็นที่รู้จักอันจะสร้างชื่อเสียง ทำให้ตนได้เป็นจิตรกรแนวหน้าของประเทศ จึงได้ตกลงรับค่าว่าจ้างครั้งนี้เพียง 450,000 บาท โดยนายฉัตรรู้ถึงความต้องการของนายศิลปินในเรื่องนี้จึงตกลงด้วย หลังจากทำสัญญา นายศิลปินก็ได้ลงมือวาดภาพจนเสร็จตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ นายศิลปินจึงแจ้งให้นายฉัตรทราบและกำหนดที่จะส่งมอบภาพวาดดังกล่าวให้ในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ แต่นายฉัตรก็ไม่มารับการส่งมอบงานเสียที่ นายศิลปินยังได้ทำหนังสือเรียกอีกหลายครั้ง นายฉัตรก็ได้แต่ผัดผ่อนเรื่อยไป ⁹⁷

จากตัวอย่างข้างต้น จะพบว่าเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับหนี้การกระทำการ คือ การวาดภาพ แต่ข้อเท็จจริงตามข้อเท็จจริงตามตัวอย่างนั้นจะพบว่ามีเรื่องการส่งมอบภาพวาดมาเกี่ยวข้องเนื่องกับหนี้กระทำการวาดภาพด้วย กล่าวคือ จะต้องทำการส่งมอบทรัพย์สิน(ภาพวาด) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้ ในกรณีนี้ถือว่า เป็นการชำระหนี้เพียงการกระทำการวาดรูปเพียงประเด็นเดียว และเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งในกรณีนี้นายศิลปินได้มีการชำระหนี้แล้ว กล่าวคือ นายฉัตรได้กระทำการวาดภาพจนเสร็จสิ้นแล้ว ไม่จำเป็นต้องอาศัยเจ้านี้มาเป็นแบบอย่างเช่นกรณีแรก การส่งมอบงานนั้นเป็นเพียงการตรวจสอบความถูกต้องของงานไม่ใช่หนี้ที่นายฉัตร(ลูกหนี้) จำต้องกระทำการแต่ประการใด

⁹⁷ ข้อสอบของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (3 พฤษภาคม 2543)

4.1.2.2 การผิมนัดของเจ้าหนี้ในหนึ่งกระทำการตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

สืบเนื่องจากตามสัญญาต่างตอบแทนนั้น เจ้าหนี้ตามสัญญาก็จะเป็นลูกหนี้ในการชำระหนี้ตอบแทนต่อลูกหนี้ด้วย ซึ่งในการชำระหนี้ตอบแทนนั้น อาจเป็นการกระทำการงดเว้นกระทำการ หรือการโอนทรัพย์สิน เช่นเดียวกัน การผิมนัดของเจ้าหนี้ในกรณีนี้อาจเกิดขึ้นจากการที่เจ้าหนี้จำต้องชำระหนี้ตอบแทนการที่ลูกหนี้กระทำการบางอย่าง ในการชำระหนี้นี้อาจเป็นการกระทำการตอบแทน หรืออาจเป็นการชำระเงินตอบแทนหรือโอนทรัพย์สินตอบแทนการกระทำการบางอย่างของลูกหนี้ ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่กระทำการ ชำระราคา หรือโอนทรัพย์สินตอบแทน ก็ถือว่าเป็นการที่เจ้าหนี้ผิมนัดชำระหนี้ในหนึ่งกระทำการเช่นเดียวกัน อาทิเช่น

ตัวอย่าง 1. บริษัท ก.และบริษัท ข.ทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมประเภทไบโอดีเซล โดยบริษัท ก.มีความรู้ในการด้านการผลิตวัตถุดิบอันได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง และบริษัท ข.มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเครื่องจักรในการผลิตสินค้า ทั้งนี้ทั้งสองบริษัทมีข้อตกลงว่าจะถ่ายทอดเทคโนโลยีและอบรมพนักงานของทั้งสองฝ่ายเป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ต่อมาปรากฏว่าบริษัท ข.ต้องการเทคโนโลยีของบริษัท ก.เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่ยอมถ่ายทอดเทคโนโลยีฝ่ายตน บริษัท ก.จึงไม่ยอมถ่ายทอดเทคโนโลยีฝ่ายตนให้เช่นกัน ทั้งที่บริษัท ก.ได้เตรียมข้อมูลและเจ้าหน้าที่ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีไว้พร้อมแล้ว

กรณีตามตัวอย่างเป็นสัญญาต่างตอบแทนที่เจ้าหนี้และลูกหนี้มีฐานะเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ซึ่งกันและกัน ตามมาตรา 369 โดยหนี้ตามสัญญาทั้งสองฝ่ายต้องเป็นหนี้ที่ต้องชำระตอบแทนกันและเป็นเงื่อนไขในการชำระหนี้ตอบแทนกัน กล่าว หากฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ อีกฝ่ายมีสิทธิปฏิเสธที่จะชำระหนี้ตอบแทน ทั้งนี้ในกรณีตามมาตรา 210 นั้นหนี้ทั้งสองฝ่ายต่างต้องถึงกำหนดพร้อมกันและเป็นเงื่อนไขซึ่งกันและกัน ซึ่งตามตัวอย่างนั้นหนี้ที่ บริษัท ข.จำต้องกระทำการ คือ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และบริษัท ก.ต้องชำระหนี้ตอบแทนโดยการถ่ายทอดเทคโนโลยี ในขณะที่มีการเริ่มถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขในการชำระหนี้ตอบแทนกันทั้งสองฝ่าย การที่บริษัท ข.ไม่ยอมถ่ายทอดเทคโนโลยีให้บริษัท ก.นั้นถือเป็นการผิมนัดในส่วนของเจ้าหนี้ในหนึ่งกระทำการ ซึ่งหากบริษัท ก.แจ้งแก่บริษัท ข.ว่าพร้อมที่จะถ่ายทอดเทคโนโลยีให้ และบริษัท ก.ก็พร้อมที่จะรับชำระหนี้จากบริษัท ข. กรณีนี้ถือว่าบริษัท ข.ตกเป็นเจ้าหนี้ผู้ผิมนัด

4.1.3 การผิมนัดของเจ้าหนี้ในหนึ่งงดเว้นกระทำการ

หนึ่งงดเว้นกระทำการ เป็นหนี้ซึ่งลูกหนี้มีความผูกพันว่าจะไม่กระทำการบางอย่าง เช่น ผู้ขายกิจการค้าอาจให้สัญญาแก่ผู้ซื้อว่าจะไม่ประกอบกิจการค้านั้นในท้องถิ่นเดียวกันภายในระยะเวลาหนึ่ง ผู้เช่าอาคารให้สัญญากับผู้ให้เช่าว่าจะไม่ใช้อาคารประกอบกิจการบางอย่าง นักแสดง

ให้สัญญากับผู้จัดการว่าจะไม่รับงานแสดงจากผู้อื่นภายในระยะเวลาหนึ่ง เป็นต้น หนี้ชนิดนี้อาจเกิดจากเหตุอื่นนอกจากสัญญาก็ได้ เช่น ผู้ครอบครองที่ดินต้องไม่กระทำการให้เจ้าของที่ดินข้างเคียงได้รับความเดือดร้อนรำคาญเกินควร เป็นต้น⁹⁸

หนี้ชนิดนี้ถ้าไม่มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาหรือสถานที่อาจขัดต่อหลักเสรีภาพของบุคคล หรืออาจขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี มีผลให้สัญญาที่ก่อหนี้เป็นโมฆะก็ได้ เช่น การห้ามมิให้แบ่งทรัพย์สินเกินกว่า 10 ปี (มาตรา 1363) ห้ามมิให้ทำการสมรส หรือเปลี่ยนศาสนา เป็นต้น⁹⁹

หนึ่งดเว้นกระทำการอาจถือว่าเป็นหนี้กระทำการชนิดหนึ่งในแง่ลบก็ได้ หนี้ชนิดนี้อาจกลายเป็นพันธวิสัยได้เช่นกัน เช่น ลูกหนี้ถูกบังคับให้กระทำการซึ่งจะต้องงดเว้น เป็นต้น และลูกหนี้ของหนี้ชนิดนี้อาจตกเป็นผู้ผิดนัดเมื่อกระทำการที่ตนต้องงดเว้นโดยที่เจ้าหนี้ไม่ต้องเตือน¹⁰⁰

กล่าวกันว่าการแบ่งวัตถุแห่งหนี้เป็นการโอนทรัพย์สิน กระทำการ และงดเว้นกระทำการ มีความสำคัญ เพราะหนี้โอนทรัพย์สิน โดยปกติย่อมบังคับให้เกิดผลโดยตรงได้เสมอเว้นแต่ว่าทรัพย์สินจะสูญหายหรือถูกทำลายไปเสียก่อน แต่การที่จะบังคับให้ลูกหนี้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการย่อมขัดต่อเสรีภาพของลูกหนี้¹⁰¹

4.1.3.1 การผิดนัดของเจ้าหนี้ในหนึ่งดเว้นกระทำการตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

กรณีของหนึ่งดเว้นกระทำการนั้น เมื่อพิจารณาตามหลักกฎหมายไทยนั้นเน้นย้ำถึงผลการบังคับตามมูลหนี้ในการงดเว้นกระทำการ ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 213 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยมีการกำหนดถึงกำลังบังคับชำระหนี้หากมีการฝ่าฝืนการชำระหนี้ประเภทนี้เกิดขึ้น ซึ่งอาจให้หยุดการกระทำการ ทำลายสิ่งที่ลูกหนี้ฝ่าฝืนโดยค่าใช้จ่ายของลูกหนี้ เป็นต้น แต่ไม่ได้มีการพิจารณาถึงหลักการไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ในหนี้ประเภทนี้โดยตรง

แต่ทั้งนี้ถ้าหากพิจารณาในเนื้อหาของหนี้ประเภทนี้จะพบว่า หนึ่งดเว้นการกระทำการเป็นหนี้ที่มีผลบังคับลูกหนี้เพียงฝ่ายเดียว หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหนี้การกระทำในเชิงลบ เป็นการห้ามตัวลูกหนี้ ซึ่งหากลูกหนี้ไม่กระทำการนั้นก็ถือว่าได้ชำระหนี้แล้ว เจ้าหนี้เพียงแต่รับผลการกระทำนั้น

⁹⁸ โสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 5, น.62-63.

⁹⁹ เพิ่งอ้าง, น.61.

¹⁰⁰ เพิ่งอ้าง, น.61.

¹⁰¹ เพิ่งอ้าง, น.61 อ้างจาก Saul Litvinoff, Louisiana Civil Law Treatise, Obligations Book 2 .(West Publishing Co.,1969), ข้อ 7.

ดังนั้นซึ่งเมื่อพิจารณาตามเนื้อหาของวัตถุแห่งหนึ่งประเภทนี้แล้วจะพบว่า การผิมนัดไม่รับชำระหนี้ในหนี้กระทำการของเจ้าหนี้ไม่น่าเกิดขึ้นได้ เนื่องจาก หากลูกหนี้หนึ่งกระทำการบางอย่างก็ถือว่าได้ชำระหนี้แล้ว โดยเจ้าหนี้เพียงแต่รับผลของการงดเว้นของการงดกระทำการนั้นเท่านั้น ซึ่งหากเป็นกรณีของหนี้ประเภทอื่น เจ้าหนี้อาจต้องรับมอบทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นการรับชำระหนี้ก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามหากเป็นการที่เจ้าหนี้ต้องกระทำการบางอย่างก่อนเพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้ นั้น ตามมาตรา 209 และ 208 วรรคสอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การผิมนัดในกรณีนี้สามารถเกิดขึ้นได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง ก และ ข. ต่างประกอบกิจการเป็นตัวแทนนำสินค้าจากนอกประเทศในสินค้าประเภทเดียวกันเข้ามาขายในราชอาณาจักร เนื่องจาก ก.และ ข.ไม่ต้องการจะแข่งขันกันในการขายสินค้านี้ จึงได้มีข้อตกลงโดยให้ ก.เป็นผู้ขายสินค้านี้ดังกล่าวก่อนเป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้นจึงให้สิทธิ ข.เป็นผู้จำหน่ายสินค้านี้หลังจากนั้นจนกว่าสินค้านี้จะหมด ทั้งนี้ในระหว่าง 1 ปีนั้น ข. ห้ามนำสินค้าออกมาจำหน่าย แต่ทั้งนี้ ก.จะต้องเป็นผู้จัดหาคลังสินค้าเพื่อเก็บรักษาสินค้านี้ดังกล่าวเพื่อป้องกันความเสียหายอันจะเกิดกับตัวสินค้านั้น

จากข้อเท็จจริงในกรณีนี้ถือว่า ข. มีฐานะเป็นลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ด้วยการงดเว้นการขายสินค้า โดย ก. เจ้าหนี้ต้องอำนวยความสะดวกให้กับ ข. โดยการติดต่อหาคลังสินค้าให้ หาก ก.ไม่ดำเนินการจัดหาคลังสินค้าให้ ข. และหาก ข.ได้บอกกล่าวให้ ก. ดำเนินการดังกล่าวแล้ว ก.เพิกเฉยไม่ดำเนินการ ถือว่า ก.ตกเป็นเจ้าหนี้ผู้ผิมนัดไม่กระทำการบางอย่างเพื่อให้ลูกหนี้ ข.ชำระหนี้ในหนึ่งงวดกระทำการ คือ การงดการขายสินค้าแข่งกับ ก. ทั้งนี้การที่ ก.ต้องจัดหาคลังสินค้านั้นไม่ใช่กรณีการชำระหนี้ตอบแทนด้วย แต่เป็นการกระทำการก่อนของเจ้าหนี้เพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้นั่นเอง

4.1.3.2 การผิมนัดของเจ้าหนี้ในหนึ่งงวดกระทำการตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การผิมนัดของเจ้าหนี้ในสัญญาต่างตอบแทนในกรณีของหนี้ประเภทงดเว้นการกระทำนั้น อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งจะพบอยู่เสมอว่าในการทำสัญญาระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ ในกรณีที่มีข้อตกลงที่ห้ามให้ลูกหนี้กระทำการบางอย่างเช่น ห้ามประกอบกิจการค้าขายแข่งขัน ห้ามเปิดเผยความลับ เป็นต้น จะมีข้อตกลงในการที่เจ้าหนี้จะต้องให้ค่าตอบแทนแก่ลูกหนี้ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่ยอมชำระหนี้ตอบแทนกรณีถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิมนัด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง 1. ก. ลูกหนี้เป็นนักแสดงให้สัญญากับ ข. เจ้าหนี้ผู้จัดการว่าจะไม่รับงานแสดงจากผู้อื่นภายในระยะเวลาหนึ่ง แต่การที่ ก.จะให้สัญญาดังกล่าว ข.จะต้องจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินจำนวนหนึ่งในขณะที่มีการตกลงทำสัญญา หรือภายในระยะเวลาที่มีการห้ามให้ ก.งดเว้นการรับงานแสดงเป็นต้น ดังนั้นหาก ข. ไม่ชำระหนี้ตอบแทนการมีข้อตกลงห้าม ก. ดังกล่าว ถือว่า ข.ซึ่งเป็นเจ้าหนี้

ผิวนัดไม่ชำระหนี้ตอบแทน ซึ่งตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ถือว่า เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิวนัด

ตัวอย่าง 2. ก.เจ้าหนี้ตกลงซื้อหุ้นจาก ข. ในบริษัทที่ ข.เป็นผู้ถือหุ้น โดยในการทำข้อตกลงการซื้อขาย ข.ต้องไม่ตั้งบริษัทที่ทำการเช่นเดียวกับบริษัทที่ ข. ขายให้ ก. หรือประกอบกิจการแข่งขันกับบริษัท ภายในระยะเวลา 3 ปี ทั้งนี้ ก.ต้องชำระหนี้เงินตอบแทน หากต่อมา ก.ไม่ยอมชำระราคาค่าหุ้นดังกล่าว ข.ลูกหนี้สามารถบอกเลิกสัญญา และไม่ต้องชำระหนี้ตอบแทนแต่ประการใด การที่ ก.ไม่ชำระหนี้ตอบแทนนั้นถือว่าเป็นการผิวนัดของเจ้าหนี้ในกรณีของหนี้การงดเว้นการกระทำการ

4.2 ลักษณะการผิวนัดของเจ้าหนี้ตามประเภทของสัญญา

การพิจารณาการผิวนัดของเจ้าหนี้ในประการนี้จะเป็นการพิจารณาตามประเภทของสัญญาว่ามีการเกิดการผิวนัดได้อย่างไรบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากเหตุแห่งการผิวนัดนั้นมี 2 กรณี คือ การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้และการที่เจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทน ดังนั้นในการพิจารณาตามประเภทของสัญญาจะแบ่งออกเป็น 2 กรณีเช่นกัน

4.2.1 การผิวนัดของเจ้าหนี้ในสัญญาไม่ต่างตอบแทน

สัญญาไม่ต่างตอบแทน¹⁰² คือ สัญญาที่ก่อให้เกิดหนี้แก่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว เช่น สัญญาฝากทรัพย์ ผู้รับฝากทรัพย์มีหนี้ที่จะต้องส่งคืนทรัพย์ที่ฝาก ส่วนผู้ฝากเป็นเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกคืนทรัพย์ที่ฝาก หรือสัญญากู้ยืมเงิน ที่ลูกหนี้มีหนี้ที่ต้องส่งมอบเงินที่กู้ยืมเงินคืน

4.2.1.1 การผิวนัดของเจ้าหนี้ในการไม่รับชำระหนี้ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตามลักษณะของสัญญาประเภทนี้จะพบว่า เป็นสัญญาที่มีหนี้ฝ่ายเดียว กล่าวคือ ลูกหนี้มีหนี้เพียงฝ่ายเดียวในการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ ทั้งนี้หนี้ที่ลูกหนี้จำต้องกระทำนั้นเป็นประการใด

¹⁰² ศาสตราจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร เรียกสัญญาลักษณะนี้ว่า “สัญญาที่ไม่ใช่สัญญาต่างตอบแทน” แต่บางครั้งเรียกว่า “สัญญาไม่ต่างตอบแทนหรือสัญญาฝ่ายเดียว” แม้จะใช้ถ้อยคำต่างกัน แต่คำอธิบายลักษณะของสัญญาดังกล่าวได้อธิบายลักษณะของสัญญาไปในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ เป็นสัญญาที่ฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าหนี้แต่เพียงฝ่ายเดียว และอีกฝ่ายเป็นลูกหนี้แต่เพียงฝ่ายเดียว, จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2526), น.327, น.333.

จะพิจารณาได้จากวัตถุที่ประสงค์แห่งสัญญา อาทิ สัญญาฝากทรัพย์ เป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการที่ลูกหนี้จำต้องใช้ความรู้ความสามารถในการดูแลรักษาทรัพย์ การผิดนัดไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้ อาทิ ในสัญญาฝากทรัพย์ก็เป็นการที่เจ้าหนี้ไม่รับมอบทรัพย์ที่รับฝากคืนนั่นเอง

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้นำรถไปฝาก ข.ลูกหนี้ เป็นเวลา 1 เดือน ครั้นเมื่อครบกำหนดระยะเวลา ดังกล่าว ข.นำรถไปส่งคืนแต่ ก.ไม่ยอมรับคืน กรณีนี้ถือว่า ก.ตกเป็นเจ้าหนี้ผู้ผิดนัดไม่รับชำระหนี้

4.2.1.2 การผิดนัดของเจ้าหนี้ในการไม่ชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เนื่องจากตามลักษณะความผูกพันในสัญญาประเภทนี้เป็นสัญญาที่ก่อให้เกิดหนี้เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นโดยหลักทั่วไปแล้วการผิดนัดของเจ้าหนี้ในประการนี้จะไม่เกิดขึ้นแต่ประการ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าหากมีความผูกพันในสัญญาลักษณะนี้แล้ว มีการตกลงจะจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินให้แก่อีกฝ่ายแล้วจะถือว่า การชำระเงินเป็นหนี้ที่คู่สัญญาอีกฝ่ายต้องชำระหนี้หรือไม่ ทำให้กลายเป็นสัญญาต่างตอบแทนหรือไม่ การไม่ชำระหนี้เงินถือว่าเป็นการผิดนัดตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือไม่

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้นำรถไปฝากให้ ข.ดูแล เป็นระยะเวลา 1 เดือน โดย ก.ตกลงจะจ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินจำนวน 1,000 บาท เมื่อส่งมอบรถคืน แต่ต่อมาเมื่อครบกำหนด ข.นำรถไปคืนแต่ ก.ไม่ยอมชำระเงินแต่ประการใด

ตามข้อเท็จจริงนั้นเป็นกรณีของสัญญาฝากทรัพย์โดยมีบำเหน็จ ทั้งนี้ตามลักษณะของสัญญาฝากทรัพย์ดังกล่าวยังเป็นสัญญาฝ่ายเดียว เพราะหนี้ตามสัญญาฝากทรัพย์ คือ ผู้รับฝากมีหนี้ที่จะต้องคืนทรัพย์ที่รับฝาก ซึ่งเป็นหนี้ที่มีอยู่ประการเดียว ในสัญญาฝากทรัพย์ บำเหน็จค่าฝากที่คู่สัญญาตกลงให้กัน ไม่ถือเป็นหนี้ที่เป็นวัตถุประสงค์ของสัญญาฝากทรัพย์ สัญญาฝากทรัพย์โดยมีบำเหน็จจึงยังเป็นสัญญาฝ่ายเดียวที่เป็นสัญญามีค่าตอบแทน¹⁰³

จากหลักการข้างต้นแม้สัญญาฝากทรัพย์โดยมีบำเหน็จจะเป็นสัญญาฝ่ายเดียวก็ตาม แต่เจ้าหนี้ก็ยังคงมีหนี้ในการชำระหนี้ให้แก่ลูกหนี้ ดังนั้นตามข้อเท็จจริงในตัวอย่าง การที่ ก.ไม่ชำระเงินให้แก่ ข.ก็ถือว่า ก.ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดในการไม่ชำระหนี้ตอบแทน

¹⁰³ ศุภัททียะ ศุภางคเสน, “สัญญาอัยมศึกษาในเชิงทฤษฎี”, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), น.101.

4.2.2 การผิณัดของเจ้าหนี้ในสัญญาต่างตอบแทน

สัญญาต่างตอบแทน¹⁰⁴ หมายถึง สัญญาที่ก่อให้เกิดคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ต่างฝ่ายต่างเป็นเจ้าหนี้ ลูกหนี้ซึ่งกันและกัน เมื่อหนึ่งถึงกำหนดชำระคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งไม่อาจชำระหนี้ในส่วนของตนได้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ตอบแทน เช่น สัญญาซื้อขาย สัญญาจ้างแรงงาน สัญญาเช่า

ลักษณะของสัญญาต่างตอบแทนนั้น คู่สัญญาต่างฝ่ายต่างเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ หนี้ของคู่สัญญาจึงเป็นการต่างตอบแทนกัน และหนี้ระหว่างคู่สัญญาดังกล่าวมีความสำคัญในระดับเดียวกัน กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งยอมเป็นหนี้ก็เพราะหวังว่าอีกฝ่ายจะชำระหนี้บางอย่างที่เป็นสาระสำคัญของสัญญาต่างตอบแทนแก่ตน หนี้ในสัญญาต่างตอบแทนจึงต้องเป็นหนี้ที่ปรากฏอยู่ในลักษณะของสัญญานั้นๆ เช่น สัญญาซื้อขาย ผู้ซื้อหนี้ต้องชำระราคา ผู้ขายมีหนี้ในการส่งมอบทรัพย์สิน หนี้ของผู้ซื้อและผู้ขายดังกล่าวข้างต้นเป็นหนี้ที่เป็นมูลเหตุทำให้เกิดสัญญาซื้อขาย หรือสัญญาเช่าทรัพย์สิน ผู้เช่ามีหน้าที่ต้องชำระค่าเช่า ส่วนผู้ให้เช่ามีหนี้ต้องส่งมอบทรัพย์สินที่เช่าให้แก่ผู้เช่า การที่ผู้เช่ามีหนี้ต้องชำระค่าเช่าเป็นเพราะผู้เช่าได้ใช้สอยทรัพย์สินของผู้ให้เช่า และผู้ให้เช่าได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเป็นค่าเช่า แต่ผู้ให้เช่ามีหนี้ต้องส่งมอบทรัพย์สินที่เช่า หนี้ของผู้เช่าและผู้ให้เช่าจึงเป็นหนี้ที่ก่อให้เกิดสัญญาเช่าระหว่างกัน ดังนั้น การพิจารณาว่าสัญญาใดเป็นสัญญาต่างตอบแทนหรือไม่ จึงต้องพิจารณาจากหนี้ต่างตอบแทนระหว่างคู่สัญญาว่าเป็นหนี้ที่อยู่ในระดับเดียวกัน คู่เคียงกัน และเป็นมูลเหตุให้เกิดสัญญา หรือมีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่ หากสัญญานั้นเป็นเอกเทศสัญญาการพิจารณาหนี้ในสัญญาสามารถพิจารณาได้จากลักษณะของสัญญาตามที่บัญญัติในกฎหมายเองว่า สัญญาดังกล่าวมีหนี้ต่างตอบแทนกันหรือไม่ หากเป็นสัญญาไม่มีชื่อการพิจารณาหนี้ในสัญญา พิจารณาจากลักษณะของสัญญาตามที่บัญญัติในกฎหมายไม่อาจเกิดขึ้นได้ จึงต้องพิจารณาจากเหตุผลการตัดสินใจทำสัญญาของคู่สัญญา ว่ามีเหตุผลอย่างไร และคาดหวังว่าจะได้รับชำระหนี้ตอบแทนหรือไม่ หากการทำสัญญานั้นต่างฝ่ายต่างมีหนี้ที่ต้องตอบแทนกัน สัญญาดังกล่าวก็เป็นสัญญาต่างตอบแทน หากหนี้ตามสัญญาไม่มีลักษณะต่างตอบแทนสัญญาดังกล่าวก็ไม่เป็นสัญญาต่างตอบแทน¹⁰⁵

¹⁰⁴ สัญญาต่างตอบแทนกฎหมายฝรั่งเศส เรียกว่า สัญญาสองฝ่าย (bilateral contract) หรือสัญญาต่างตอบแทน (synallagmatic contract) ,จิต เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2526), น.25.

¹⁰⁵ ศุภทิยะ ศุภางคเสน, อ้างแล้ว เจริญรอกที่ 103, น.99-100.

4.2.2.1 การผิณัดของเจ้าหนี้ในการไม่รับชำระหนี้ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ตามที่ได้พิจารณาข้างต้นจะพบว่าในสัญญาต่างตอบแทนนั้น คู่สัญญาในฐานะเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ซึ่งกันและกัน การผิณัดของเจ้าหนี้ในประการนี้นั้นจะเกิดขึ้นได้ทั้งสองฝ่ายของคู่สัญญา เนื่องจากคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างมีหนี้ที่ต้องชำระหนี้ ทั้งนี้คงต้องพิจารณาว่าเป็นการชำระหนี้ของคู่สัญญาฝ่ายใด อาทิ

ตัวอย่าง ก.(เจ้าหนี้) ตกลงว่าจ้าง ข.(ลูกหนี้) ให้ตัดเย็บเสื้อครุยรับปริญญา โดยจะชำระเงินค่าว่าจ้างให้ ข.เมื่อส่งมอบ

ตามตัวอย่าง คงต้องพิจารณาว่าการชำระหนี้เป็นของฝ่ายใดหรือกระทำโดยฝ่ายใด ทั้งนี้แต่ละฝ่ายในความผูกพันในสัญญาจะมีหนี้ที่ต่างกัน ซึ่งตามตัวอย่างจะพบว่า ก.จะเป็นเจ้าหนี้ในการเรียกให้ส่งมอบเสื้อครุย แต่ก็เป็นลูกหนี้ในฐานะการชำระราคา ทั้งนี้ในส่วนของ ข.เป็นเจ้าหนี้ในการเรียกกรังราคาค่าเสื้อครุยแต่ก็มีฐานะเป็นลูกหนี้ที่จะต้องส่งมอบเสื้อครุย ดังนั้นในการพิจารณาการผิณัดคงต้องพิจารณาว่าการชำระหนี้กระทำโดยฝ่ายใด ซึ่งหากพิจารณาจากฝ่ายของ ก.ในฐานะลูกหนี้แล้วจะพบว่าการผิณัดที่จะเกิดขึ้นคือ การที่ ก.เสนอขอชำระราคาเสื้อครุยแล้ว ข.ไม่รับนั่นเอง หากแต่พิจารณาการชำระหนี้ฝ่ายของ ข.แล้ว การผิณัดที่จะเกิดขึ้นคือ การที่ ก.ไม่ยอมรับมอบเสื้อครุยนั่นเอง

ในการพิจารณาการผิณัดในประการนี้นั้นหากเป็นกรณีที่เจ้าหนี้มีหน้าที่ในการรับชำระหนี้แล้ว อันได้แก่ ในสัญญาซื้อขายที่กฎหมายบัญญัติไว้ การที่มีข้อตกลงในสัญญาโดยชัดแจ้ง และการที่ลูกหนี้มีประโยชน์ได้เสียเป็นพิเศษจากการชำระหนี้หรือขอปฏิบัติการชำระหนี้ของลูกหนี้ นั้น การพิจารณาการผิณัดของเจ้าหนี้ นั้นคงต้องพิจารณาความผิดของเจ้าหนี้เป็นหลักในการพิจารณาด้วย ทั้งนี้หลักการเป็นไปตามหลักการที่ได้อธิบายแล้วในบทที่ 2

อย่างไรก็ตามการที่จะนำความผิดมาพิจารณาต้องเป็นกรณีที่การรับชำระหนี้ นั้นต้องเป็นหนี้ตามหลักเกณฑ์ข้างต้น เช่น ในสัญญาซื้อขายการรับชำระหนี้ที่จะเป็นหนี้ที่จะต้องนำความผิดมาพิจารณา คือ การรับมอบสินค้าเท่านั้น ไม่ใช่การรับชำระราคาสินค้าแต่ประการใด เป็นต้น

ตัวอย่าง การซื้อขายหมูย่างระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ แต่เจ้าหนี้ไม่สามารถรับชำระหนี้ได้เนื่องจากสนามบินถูกวางระเบิด กรณีนี้เจ้าหนี้ไม่ถือว่าตกเป็นผู้ผิณัดเนื่องจากไม่ได้เกิดจากความผิดของเจ้าหนี้ ¹⁰⁶

¹⁰⁶ โปรดพิจารณาคำอธิบายหัวข้อที่ 3 บทวิเคราะห์หลักการผิณัดของเจ้าหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หัวข้อย่อยที่ 3.2 น.84.

4.2.2.2 การผัดนัตของเจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การผัดนัตของเจ้าหนี้ในประการนี้เป็นการที่กฎหมายกำหนดรูปแบบพิเศษขึ้นมา เนื่องจากเป็นกรณีที่เจ้าหนี้ไม่ได้ปฏิเสธจะรับชำระหนี้แต่เป็นการที่เจ้าหนี้ไม่ชำระหนี้ตอบแทน ทั้งนี้เนื่องจากการชำระหนี้ตอบแทนนั้นถือว่าเป็นหนี้ที่เจ้าหนี้ต้องปฏิบัติตามการชำระหนี้ตอบแทนด้วย การไม่ชำระหนี้ตอบแทนนั้นนอกจากจะเป็นการผัดนัตของเจ้าหนี้ยังเป็นกรณีการผัดนัตของลูกหนี้ด้วย ซึ่งในการพิจารณาการผัดนัตของเจ้าหนี้ในประการนี้จำต้องนำความผิดมาเป็นข้อพิจารณาด้วย ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่มีความผิดก็ไม่ถือว่าตกเป็นผู้ผัดนัตแต่ประการใด

ตัวอย่าง ก.ตกลงว่าจ้างให้ ข.ซ่อมรถยนต์ ให้เสร็จภายใน 3 วันและ ก.จะชำระหนี้ค่าว่าจ้างไว้ในราคา 1,000 บาทในขณะที่ส่งมอบรถคืน ต่อมาเมื่อครบกำหนดระยะเวลา ข.นำรถไปส่งคืน ซึ่ง ก.พร้อมจะรับรถคืนแต่ไม่ยอมชำระเงินค่าสินจ้าง

จากข้อเท็จจริงจะพบว่า เมื่อ ข.ขอส่งมอบรถคืนแล้ว การที่ ก.ไม่ยอมชำระราคานั้นถือว่า ก.ตกเป็นผู้ผัดนัตในการชำระหนี้ตอบแทน แม้ ก.จะไม่ปฏิเสธในการรับมอบรถคืนแต่ประการใด นอกจากนั้น ก.ถือว่าตกเป็นลูกหนี้ผัดนัตในการชำระราคาด้วย

ทั้งนี้หากเจ้าหนี้ไม่ได้มีความผิดในการชำระหนี้ตอบแทนแล้ว กรณีจะถือว่าเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผัดนัตหาได้ไม่

ตัวอย่าง ก.ตกลงส่งน้ำมันให้แก่ ข.ที่เชียงใหม่ และจะเข้ารับชำระราคาจาก ข.เมื่อส่งมอบระหว่างทางการขนส่งโดยรถยนต์ปรากฏว่ารถเกิดอุบัติเหตุจากแผ่นดินไหว ทำให้น้ำมันเสียหายหมดเป็นเหตุให้ไม่สามารถชำระหนี้ตอบแทนแก่ ข.ได้ ทั้งนี้ ข.ได้เสนอขอชำระหนี้ตอบแทนด้วย

ตามข้อเท็จจริงนั้น ก.เป็นเจ้าหนี้ในการรับชำระราคาแต่ทั้งนี้ต้องมีการชำระหนี้ตอบแทนโดยการนำส่งน้ำมันให้แก่ ข.แต่การที่ ก.ไม่สามารถชำระหนี้ตอบแทนได้เนื่องจากเหตุสุดวิสัยที่ไม่ได้เกิดจากความผิดของ ก.ดังนั้นถือว่า ก.ไม่ตกเป็นเจ้าหนี้ผัดนัตและไม่เป็นลูกหนี้ผัดนัตด้วย

5. ปัญหาบางประการเกี่ยวกับหลักการผัดนัตของเจ้าหนี้

การพิจารณาหลักการผัดนัตของเจ้าหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยนั้น จะพบว่าประเด็นปัญหาข้อพิจารณาอยู่หลายประการ ทั้งนี้ผู้เขียนได้พยายามสรุปประเด็นปัญหาที่น่าสนใจดังนี้

5.1 ปัญหาการผิมนัดของเจ้าหนี้กับแบบของนิติกรรม

ประเด็นปัญหาประการนี้คือ หากเกิดการกระทำของเจ้าหนี้ในการไม่รับชำระหนี้หรือการไม่ชำระหนี้ตอบแทนแล้ว การกระทำดังกล่าวนั้นเป็นแบบของนิติกรรมจะมีผลเป็นประการใด ทั้งนี้มีข้อพิจารณาดังนี้

ก. คำว่า "แบบ" หมายถึงวิธีการที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ทำนิติกรรมกระทำเพื่อให้นิติกรรมเกิดผลตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามจะถือว่าเป็นวิธีการที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้นิติกรรมเกิดผลนั้นในบางกรณีบทบัญญัติกฎหมายในเรื่องดังกล่าวจะกำหนดไว้อย่างชัดเจน เช่น การทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 456 วรรคแรกหรือการทำเป็นหนังสือตามมาตรา 572 วรรคสอง¹⁰⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บางกรณีกฎหมายก็ไม่ได้กำหนดไว้โดยชัดแจ้งจะพิจารณาได้จากคำพิพากษาของศาล¹⁰⁸

ข. จากคำนิยามของคำว่า "แบบ" จะพบว่าหากเกิดการกระทำที่ก่อให้เกิดการผิมนัดของเจ้าหนี้ อันได้แก่ การไม่รับชำระหนี้หรือการไม่ชำระหนี้ตอบแทนแล้ว หากการรับชำระหนี้หรือการชำระหนี้ตอบแทนเป็นแบบของนิติกรรมแล้วถือว่าการผิมนัดของเจ้าหนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้เนื่องจากนิติกรรมนั้นจะไม่เกิดผลโดยจะตกเป็นโมฆะนั่นเอง

ตัวอย่าง ก. ผู้ให้ (ลูกหนี้) ตกลงยกทรัพย์สินให้ ข. (เจ้าหนี้) โดยเป็นการให้เปล่า แต่ปรากฏว่า ข. ผู้รับไม่ยอมรับมอบทรัพย์สิน เนื่องจากไม่ต้องการทรัพย์สินนั้นเพราะไม่อยากจะดูแล

¹⁰⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 456 วรรคแรก บัญญัติว่า "การซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ ถ้ามิได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ไร้ผล ท่านว่าเป็นโมฆะ วิธีนี้ให้ใช้ถึงสัญญาซื้อขายเงินที่มีระวางตั้งแต่ห้าตันขึ้นไป ทั้งซื้อขายแพและสัตว์พาหนะด้วย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 วรรคสอง บัญญัติว่า "สัญญาเช่าซื้อนั้น ถ้าไม่ทำเป็นหนังสือ ท่านว่าเป็นโมฆะ"

¹⁰⁸ อรรถาธิบาย, "ปัญหาในเรื่องหนี้ของสัญญาให้", (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. 124.

ตามข้อเท็จจริงในตัวอย่างจะพบว่าในนิติสัมพันธ์ของสัญญาให้หนี้ จะก่อให้เกิดหนี้เพียงฝ่ายเดียวคือ การที่ผู้ให้โอนทรัพย์สินให้แก่ผู้รับ¹⁰⁹ ซึ่งเมื่อพิจารณามาตรา 523¹¹⁰ จะพบว่าการส่งมอบทรัพย์สินนั้น ถือว่าเป็นแบบของนิติกรรม หากผู้รับซึ่งมีฐานะเป็นเจ้าหนี้ไม่ยอมรับมอบทรัพย์สินอันเป็นการไม่รับชำระหนี้ ในกรณีนี้ถือว่าสัญญาให้ไม่เกิดขึ้นตามกฎหมาย การผิดนัดของเจ้าหนี้จึงไม่เกิดขึ้น

ในประเด็นเกี่ยวกับการส่งมอบทรัพย์สินในสัญญาให้หนี้ นักกฎหมายบางท่านถือว่าไม่ใช่แบบของนิติกรรมแต่ประการใด¹¹¹ ซึ่งหากการส่งมอบทรัพย์สินที่ให้ไม่ใช่แบบของนิติกรรมแล้ว ก็สามารถเกิดการผิดนัดของเจ้าหนี้ขึ้นได้

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้ตกลงซื้อที่ดินจาก ข.ลูกหนี้ โดยมีเจตนาทั้งเจ้าหนี้และลูกหนี้จะไม่ดำเนินการไปจดทะเบียนโอนที่ดินกัน โดยตกลงจะส่งมอบที่ดินและชำระราคากันทันทีในวันที่ตกลงทำสัญญากัน ต่อมาเมื่อครบกำหนดระยะเวลาตามข้อตกลงปรากฏว่า ก.ไม่ยอมรับมอบที่ดินหรือไม่ยอมชำระราคา หรือ ข.ไม่ยอมส่งมอบที่ดินหรือไม่ยอมรับชำระราคาที่ดิน

ตามตัวอย่างจะพบว่าการซื้อขายที่ดินนั้นหากไม่ดำเนินการทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานแล้ว สัญญาซื้อขายตกเป็นโมฆะ การเกิดการผิดนัดของเจ้าหนี้จึงไม่เกิดขึ้นแต่ประการใด

อนึ่งหากเป็นสัญญาจะซื้อจะขายอสังหาริมทรัพย์ นั้นเป็นสัญญาที่มีลักษณะเป็นสัญญาก่อนสัญญา โดยที่เป็นสัญญาที่คู่สัญญาที่ตกลงจะไปดำเนินการไปทำสัญญาเสร็จเด็ดขาด ซึ่งคือไปตกลงทำสัญญาซื้อขายอสังหาริมทรัพย์กัน นั้นของคู่สัญญา คือ การที่จะไปดำเนินการตกลงทำสัญญากันให้เรียบร้อย ซึ่งในประเด็นนี้จะพบว่าการผิดนัดเกิดขึ้นได้ คือ การไม่ยอมไปจดทะเบียนรับโอนที่ดินกันนั่นเอง

5.2. ปัญหาการพิจารณาการผิดนัดในหนี้ประธานและหนี้อุปกรณ์

ประเด็นปัญหาประการนี้ คือ การที่เจ้าหนี้ผิดนัดเฉพาะส่วนของของหนี้ประธานหรือเฉพาะส่วนของหนี้อุปกรณ์เกิดขึ้นได้หรือไม่ อย่างไร และจะเกิดผลเป็นประการใด

¹⁰⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 521 บัญญัติว่า "อันว่าให้หนี้ คือสัญญาซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้ให้โอนทรัพย์สินของตนให้โดยเสน่หาแก่บุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่าผู้รับ และผู้รับยอมรับเอาทรัพย์สินนั้น"

¹¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 523 บัญญัติว่า "การให้หนี้ ท่านว่าย่อมสมบูรณ์ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ให้"

¹¹¹ ไพจิตร ปุญญพันธ์, การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการฟ้องให้จดทะเบียนและลักษณะสิทธิครอบครอง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544), น.6.

คำว่าหนี้ประธานและหนี้อุปกรณ์นั้นมีนัย อยู่ 2 ความหมาย ¹¹² คือ

ก. หนี้ประธาน คือ หนี้ที่หลักที่คู่สัญญาตกลงกัน ส่วนหนี้อุปกรณ์หมายถึงหนี้ที่มีความสำคัญลำดับรองลงไป เป็นผลเกี่ยวเนื่องและขึ้นอยู่กับหนี้ประธาน เช่น ในเรื่องซื้อขาย หนี้ประธานของผู้ขาย คือ ส่งมอบทรัพย์สินของผู้ซื้อคือ การชำระราคา ส่วนหนี้อื่นของผู้ขายเช่นว่าจะต้องส่งมอบเอกสารสิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน จะต้องดูแลรักษาทรัพย์สินก่อนส่งมอบ และหนี้อื่นๆ ตามสัญญาย่อมเป็นหนี้อุปกรณ์ หรือหนี้ตามสัญญาย่อมเป็นหนี้ประธาน ส่วนหนี้จะต้องชำระค่าเสียหายเมื่อมีการผิดสัญญา่อมเป็นหนี้อุปกรณ์ หรือในหนี้เงินกู้ยืม ที่หนี้เงินต้นเป็นหนี้ประธานและหนี้เงินค่าดอกเบี้ยเป็นหนี้อุปกรณ์

ข. หนี้ประธานหมายถึง หนี้หลัก กับหนี้อุปกรณ์หมายถึงหนี้ซึ่งเป็นประกันของหนี้หลัก โดยพิจารณาถึงลักษณะความรับผิดชอบของลูกหนี้ว่าเป็นผู้รับผิดชอบตัวหลัก คือมีหนี้จะต้องชำระสำหรับตนเอง หรือว่าเป็นเพียงผู้รับผิดชอบในชั้นรอง โดยเป็นการรับผิดชอบหนี้เพื่อผู้อื่น ลูกหนี้ประธานในแง่จึงหมายถึงผู้เป็นลูกหนี้ขั้นต้น ลูกหนี้อุปกรณ์จึงหมายถึงลูกหนี้ผู้เป็นประกัน เช่น ผู้ค้ำประกัน ผู้จำนำ ผู้จำนอง เป็นต้น

การพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ในหนี้ประธานและหนี้อุปกรณ์นั้น จะมีผลไม่แตกต่างกัน ทั้งในสองเงื่อนไข คือ การผิดนัดจะแยกออกเป็นการผิดนัดในหนี้ประธานและหนี้อุปกรณ์ แต่ทั้งนี้ในส่วนของผลนั้นจะส่งผลแตกต่างกันในสองเงื่อนไข

1. พิจารณาในความหมายของลำดับความสำคัญของหนี้

ตัวอย่าง ก.ซื้อคอมพิวเตอร์จาก ข.โดยบอกให้ ข.มาส่งมอบที่บ้านของตน ทั้งนี้ในการซื้อขาย ข.ต้องส่งมอบคู่มือการใช้งานคอมพิวเตอร์ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยให้แก่ ก.ด้วย และต้องอบรมการใช้งานคอมพิวเตอร์แก่ ก.ด้วย ต่อมาปรากฏว่า ข.นำคอมพิวเตอร์พร้อมคู่มือมาส่งมอบและพร้อมทำการอบรมการใช้งาน แต่ ก.ไม่ต้องการชำระราคาตามที่ตกลง(ต้องการลดราคา) จึงยอมรับมอบเพียงคอมพิวเตอร์แต่ไม่รับมอบคู่มือโดยกล่าวอ้างว่าคู่มือแปลไม่ดี และชำระราคาเพียงบางส่วน

การพิจารณาการผิดนัดนั้นจะพิจารณาแยกจากกัน ซึ่งจะแยกจากกันในการชำระหนี้ซื้อขายในการส่งมอบคอมพิวเตอร์ และหนี้การอบรมการใช้งานและส่งมอบคู่มือการทำงาน ทั้งนี้ผลในการผิดนัดก็จะส่งผลต่างกันโดยอาจเกิดสิทธิเพียงการเรียกค่าเสียหาย(ราคา) หรืออาจเกิดสิทธิในการเลิกสัญญาเลยก็ได้ ทั้งนี้ในกรณีที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้แล้วเหตุใดลูกหนี้จึงจะใช้สิทธิเลิกสัญญา ซึ่งตามตัวอย่างการที่เจ้าหนี้ปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ในคู่มือนั้นเป็นเหตุให้ลูกหนี้ต้องทำการแก้ไขทั้งที่ไม่ได้เป็นอย่างที่เจ้าหนี้กล่าวอ้าง แม้ในกรณีนี้ลูกหนี้ต้องการราคาค่าสินค้าอยู่แล้วการเลิกสัญญาจะไม่สม

¹¹² โสภณ รัตนกร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 5, น.36-37.

เหตุผล แต่หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าสินค้านี้เป็นที่ต้องการของท้องตลาดและมีผู้รอซื้อสินค้าอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะพบว่าหากเลิกสัญญาแล้วนำสินค้าไปขายให้บุคคลอื่นผู้ขายจะได้ประโยชน์มากกว่ารอการรับชำระหนี้หรือใช้สิทธิฟ้องร้องเรียกราคาจากผู้ซื้อ ทั้งนี้หากเป็นกรณีที่ผู้ซื้อเป็นคนที่ไม่น่าเชื่อถือถือว่าการค้าขายการติดต่อค้าขายต่อไปก็จะพบว่ามันจะเกิดความเสียหายแก่ผู้ขาย

ตัวอย่าง ก.ขอซื้อรถยนต์จาก ข.จำนวน 1 คันราคา 3,000,000 บาท ชำระราคาเมื่อวันส่งมอบรถ เมื่อครบกำหนดส่งมอบ ข.นำรถมาส่งปรากฏว่ารถนั้นในช่องเก็บของหน้ารถไฟไม่ติด จึงขอให้ ข.แก้ไข แต่ ข.แจ้งว่าหลอดไฟดังกล่าวนี้เป็นหลอดไฟที่ต้องสั่งมาจากต่างประเทศ ไม่สามารถแก้ไขให้ได้ทันที ขอให้รับรถไว้ก่อนและชำระราคาแล้วจะแก้ไขให้ในวันหลัง

ตามตัวอย่างจะพบว่า เป็นสัญญาต่างตอบแทน ซึ่งเจ้าหนี้และลูกหนี้มีต่างมีฐานะเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ซึ่งกันและกัน และหนี้ของแต่ละฝ่ายต่างเป็นเงื่อนไขในการชำระหนี้ต่อกัน ซึ่งตามข้อเท็จจริง นาย ข.เป็นเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้ราคารถยนต์และเป็นลูกหนี้ในการส่งมอบรถยนต์ และ ก.เป็นเจ้าหนี้ในการรับโอนกรรมสิทธิ์หรือรับมอบรถยนต์ และเป็นลูกหนี้ในการชำระราคารถยนต์ ทั้งนี้ในกรณีนี้หาก ก.เสนอขอชำระหนี้รถยนต์แล้ว ข.เจ้าหนี้มีหน้าที่ในการส่งมอบรถยนต์ให้แก่ ก. แต่การที่ ข.ชำระหนี้โดยการส่งมอบรถยนต์ไม่ถูกต้องนั้นถือว่าเป็นการขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยไม่ชอบ ก.มีสิทธิที่จะปฏิเสธการรับชำระหนี้และมีสิทธิไม่ชำระหนี้ตอบแทนด้วย ซึ่งกรณีนี้ถือว่า ข.ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ในการรับชำระราคานั้น เป็นเจ้าหนี้ที่ไม่ชำระหนี้ส่วนของตนตอบแทน ถือว่า ข.ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดด้วย แต่ทั้งนี้จะพบว่าการผิดนัดของเจ้าหนี้ในประการนี้เป็นการผิดนัดในส่วนที่ไม่ใช่สาระสำคัญแต่ประการใด ในกรณีถือว่า ก.ไม่มีสิทธิเลิกสัญญาแต่ประการใดเนื่องจากเป็นการผิดในส่วนที่ไม่เป็นสาระสำคัญ มีสิทธิเพียงเรียกค่าเสียหายจากการชำระหนี้ไม่ถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามหาก ก.ได้มีการบอกกล่าวให้ ข.ทำการแก้ไขภายในระยะเวลาพอสมควรแล้ว ข.ไม่ดำเนินการแก้ไข ผู้เขียนเห็นว่า ก.มีสิทธิเลิกสัญญาได้ ซึ่งตามข้อเท็จจริง ข.มีสิทธิไม่รับมอบรถและบอกให้ ข.แก้ไข หากไม่แก้ไขก็มีสิทธิบอกเลิกสัญญา

2. พิจารณาในความหมายของลักษณะความรับผิด

ตัวอย่าง ก.ให้ ข.กู้ยืมเงิน โดยมี ค.เป็นผู้ค้ำประกัน ต่อมาเมื่อครบกำหนดชำระหนี้ ข.ลูกหนี้ขอชำระหนี้ แต่ ก.อ้างว่าติดธุระจึงไม่รับชำระหนี้โดยไม่มีเหตุ วันต่อมาถัดจากวันที่ ข.ชำระหนี้ ค.ผู้ค้ำประกันขอชำระหนี้ ก.ปฏิเสธการชำระหนี้อีก เพราะต้องการแก้ล้าง ข.

ตามข้อเท็จจริงจะพบว่า เป็นกรณีสัญญากู้ยืมเงินโดยมีบุคคลค้ำประกัน สัญญากู้ยืมเงินเป็นสัญญาประธานมี ข.เป็นลูกหนี้ สัญญาค้ำประกันเป็นสัญญาอุปการณมี ค.เป็นลูกหนี้ การผิดนัดของเจ้าหนี้หนี้จะแยกกัน กล่าวคือ เป็นการผิดนัดเฉพาะส่วน หลักการพิจารณาการผิดนัดก็จะแยกกัน ทั้งนี้จะส่งผลต่างกันด้วย โดยในส่วนของ ข.นั้นยังคงผูกพันในการชำระหนี้ต่อ ก.อยู่แต่ในส่วนของ ค.นั้น

หลุดพ้นจากความรับผิดชอบ ตามมาตรา 701 ทั้งนี้ในส่วนของผลของการผิดนัดนั้นจะพิจารณาโดยละเอียดในบทต่อไป

5.3. ปัญหาการผิดนัดของเจ้าหนี้ในมูลละเมิด

ประเด็นปัญหาประการนี้ คือ หากมีความรับผิดในทางละเมิดเกิดขึ้นแล้ว จะเกิดการผิดนัดของเจ้าหนี้ขึ้นได้หรือไม่ ซึ่งการพิจารณาการผิดนัดของเจ้าหนี้ในประการนี้คงต้องพิจารณาว่าหนี้ในมูลละเมิดเป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร

หนี้ในทางละเมิดนั้นก็อาจอธิบายได้ว่าเป็นเรื่องผู้ทำละเมิดผิดหน้าที่ที่ทั่วไปตามกฎหมาย ซึ่งบุคคลจะต้องดเว้นไม่ทำละเมิดต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เสรีภาพ และสิทธิต่างๆของบุคคลอื่น เมื่อมีการละเมิดก็เป็นการผิดหน้าที่ ต้องชำระค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ถูกระทำละเมิด ทั้งนี้ผู้กระทำละเมิดมีฐานะเป็นลูกหนี้ต้องชำระค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ถูกระทำละเมิด(เจ้าหนี้)¹¹³

ดังนั้นการผิดนัดของเจ้าหนี้ในมูลละเมิด คือ การที่เจ้าหนี้คือ ผู้เสียหายไม่ยอมรับชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทนที่ลูกหนี้ (ผู้กระทำละเมิด) ชำระหนี้ให้นั่นเอง

ตัวอย่าง ก. ขับรถชน ข. โดยประมาทก่อให้เกิดความเสียหายกับ ข. ต่อมา ข. เรียกร้องให้ ก. ชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทนที่เกิดขึ้นกับตน ซึ่ง ก. ไม่ต้องการจะเป็นคดีความจึงได้ขอชำระหนี้จำนวนดังกล่าวต่อ ข. แต่ ข. ต้องการจะแก้ล้าง ก. จึงไม่ยอมรับชำระหนี้ กรณีนี้ถือว่า ข. ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดในมูลหนี้ละเมิดนั่นเอง (ตามมาตรา 207 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์)

ตามข้อเท็จจริงในกรณีนี้การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ก็นับถือว่าลูกหนี้มีเหตุอันจะอ้างได้ตามมาตรา 212 หรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่าตามมาตรา 212 นั้นต้องเป็นกรณีที่หนี้ที่มีกำหนดระยะเวลาแล้ว ลูกหนี้ขอชำระหนี้แต่เจ้าหนี้มีเหตุขัดข้องชั่วคราวเท่านั้น เว้นแต่ลูกหนี้ได้แจ้งความประสงค์แก่เจ้าหนี้ ทั้งนี้ตามหลักนี้จะพบว่ากรณีที่ ก. ขอชำระหนี้ในมูลละเมิดนั้น จำนวนค่าสินไหมทดแทนที่จะถือว่าเป็นหนี้เงินที่ลูกหนี้ต้องชำระนั้นโดยหลักแล้วศาลจะเป็นผู้กำหนด (มาตรา 438 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) ซึ่งหากจำนวนค่าสินไหมทดแทนยังไม่แน่นอนนั้น การที่เจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ก็นับถือว่าเจ้าหนี้มีเหตุที่จะอ้างได้ แต่กรณีนี้เป็นการที่ลูกหนี้ขอชำระหนี้ตามที่เจ้าหนี้เรียกร้อง การไม่รับชำระหนี้ที่เจ้าหนี้จะอ้างได้ก็น่าจะเป็นกรณีที่ลูกหนี้ขอชำระหนี้โดยเจ้าหนี้ไม่รู้ตัว เช่น ชำระหนี้กับเจ้าหนี้ในระหว่างทางกลับบ้านของเจ้าหนี้โดยเจ้าหนี้ไม่ได้เตรียมตัวในการรับชำระหนี้ เป็นต้น ซึ่งหากเป็นกรณีที่

¹¹³ โสภณ รัตนากร, อ้างแล้ว เจริญรทที่ 5, น.53.

เจ้าหนี้ทราบถึงการขอชำระหนี้ของลูกหนี้แล้ว และจำนวนหนี้ก็ครบถ้วนตามที่เรียกร้องแล้วก็ถือว่า เจ้าหนี้จะอ้างมาตรา 212 ไม่ได้

หนึ่งในการผิวนัดของเจ้าหนี้ในกรณีไม่ชำระหนี้ตอบแทนตามมาตรา 210 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในมูลหนี้ละเมิดนั้นจะไม่เกิดขึ้นเนื่องจาก ในความสัมพันธ์ในทางละเมิดนั้น เป็นการที่ลูกหนี้ (ผู้กระทำละเมิด) มีภาระความรับผิดชอบในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่เจ้าหนี้ (ผู้ถูกกระทำละเมิด) เท่านั้น เจ้าหนี้ไม่มีหนี้ใดที่จะต้องชำระหนี้ตอบแทน

5.4 ปัญหาการผิวนัดของเจ้าหนี้และการผิวนัดของลูกหนี้

การพิจารณาปัญหาประการนี้เป็นการพิจารณาในประเด็นที่ว่า หากเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิวนัดหรือลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิวนัดแล้ว ต่อมาจะสามารถเกิดการผิวนัดของลูกหนี้หรือเจ้าหนี้ขึ้นได้อีกหรือไม่

1. การที่เจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิวนัดแล้วลูกหนี้จะสามารถตกเป็นผู้ผิวนัดหรือไม่

เนื่องจากเมื่อเจ้าหนี้ตกเป็นผู้ผิวนัดนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดผลที่ทำให้หนี้ระงับลงแต่ประการใด โดยลูกหนี้ยังคงมีความผูกพันในการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้อยู่ ซึ่งเจ้าหนี้สามารถเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้อยู่ หากลูกหนี้ไม่ได้ใช้สิทธิวางทรัพย์หรือเลิกสัญญา กับเจ้าหนี้ ทั้งนี้หากลูกหนี้ไม่ได้ชำระหนี้ตามที่เจ้าหนี้เรียกร้องนั้นถือว่าลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิวนัดหรือไม่

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นว่าลูกหนี้สามารถตกเป็นผู้ผิวนัดได้แม้ว่าเจ้าหนี้จะตกเป็นผู้ผิวนัดแล้วก็ตาม หากเจ้าหนี้ได้เรียกให้มีการชำระหนี้ครั้งที่สองแล้วลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เนื่องจากการที่เจ้าหนี้ผิวนัดแล้ว ผลก็คือ ลูกหนี้จำต้องผูกพันชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้อยู่ ซึ่งหากลูกหนี้ต้องการหลุดพ้นภาระความผูกพันในการชำระหนี้ นั้น ลูกหนี้อาจใช้สิทธิวางทรัพย์เพื่อชำระหนี้ได้ ซึ่งการที่ลูกหนี้มีความผูกพันในการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ นั้น หากไม่ได้มีมาตรการการผิวนัดของลูกหนี้มาเป็นเครื่องมือหรือวิธีการควบคุมการชำระหนี้ของลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้คงปล่อยปละละเลยที่จะไม่ปฏิบัติหน้าที่ในการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ตามที่ควรจะต้องปฏิบัติ

ตัวอย่าง ข. ลูกหนี้ได้กู้ยืมเงินจาก ก. เจ้าหนี้ ต่อมาเมื่อครบกำหนดการชำระหนี้ ก. ตกเป็นเจ้าหนี้ผู้ผิวนัดในการรับชำระหนี้ แต่ทั้งนี้ภายหลัง ก. ได้เรียกให้ ข. ชำระหนี้อีกครั้ง ข. ไม่ยอมชำระหนี้ให้แก่ ก.

ตามตัวอย่างจะพบว่ากรณีที่ ก. ตกเป็นผู้ผิวนัดนั้น ก. ไม่สามารถเรียกดอกเบี้ยจากหนี้เงินจาก ข. ได้ภายหลังจากที่ตนผิวนัด ซึ่งในกรณีนี้หาก ข. ไม่ยอมใช้สิทธิวางทรัพย์แล้ว ข. ก็จะสามารถนำเงินที่ต้องชำระหนี้แก่ ก. ไปใช้ประโยชน์ได้ เมื่อ ก. เรียกให้ ข. ชำระหนี้ในภายหลังแล้ว ข. ไม่ชำระหนี้ หาก

ไม่ถือว่า ข.ตกเป็นผู้ผิดนัดแล้ว ก็พบว่า ข.ก็สามารถนำเงินไปใช้โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย หากอยากชำระเงินเมื่อใดก็ได้

แต่อย่างไรก็ตามในประเด็นปัญหาประการนี้ มีข้อพิจารณาในฝ่ายลูกหนี้ว่า การที่เจ้าหนี้มีสิทธิในการเรียกให้ชำระหนี้ได้แม้ตนเป็นผู้ผิดนัดก็ตาม แต่การเรียกให้ชำระหนี้ที่เจ้าหนี้ควรจะทำเมื่อใด หากปล่อยให้เจ้าหนี้โดยไม่มีมาตรการควบคุมจะพบว่า กลายเป็นว่า เจ้าหนี้จะสามารถเรียกให้ชำระหนี้เมื่อใดก็ได้ เจ้าหนี้จะเป็นฝ่ายกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้แต่ฝ่ายเดียว ลูกหนี้อาจเกิดภาระต้องเตรียมความพร้อมในการชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ตลอดเวลา เนื่องจาก หากเจ้าหนี้เรียกให้ชำระหนี้แล้วลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตนต้องตกเป็นผู้ผิดนัด ทั้งนี้ในประเด็นนี้จะทำให้นายหลังจากการผิดนัดของเจ้าหนี้กลายเป็นหนี้ที่ไม่มีกำหนดระยะเวลาตามมาตรา 203 ซึ่งเจ้าหนี้สามารถเรียกให้ชำระหนี้ได้ทันทีหรือไม่

ในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่า หนี้ที่เจ้าหนี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้เป็นครั้งที่สองนั้นไม่ใช่หนี้ที่ไม่มีกำหนดระยะเวลา แต่เป็นหนี้ที่มีกำหนดระยะเวลาแล้วเจ้าหนี้ผิดนัดไม่รับชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ตอบแทน กรณีไม่ต้องด้วยตามมาตรา 203 แต่ประการใด การที่เจ้าหนี้จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้เป็นครั้งที่สองหรือครั้งต่อไปนั้น เจ้าหนี้ไม่สามารถเรียกให้ชำระหนี้ได้ทันที หากแต่เจ้าหนี้ต้องเตือนให้มีการชำระหนี้ก่อน อีกทั้งเมื่อเตือนแล้วก็ไม่ใช่ว่าลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ทันที ควรให้ระยะเวลาพอสมควรในการที่ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ เนื่องจากเมื่อลูกหนี้ได้กระทำหน้าที่ของตนครบถ้วนแล้วเจ้าหนี้ไม่รับชำระหนี้ก่อให้เกิดการผิดนัด โดยลูกหนี้ก็ไม่อาจคาดหมายได้ว่าเจ้าหนี้จะเรียกให้ชำระหนี้เมื่อใด การที่ให้ลูกหนี้เตรียมพร้อมชำระหนี้ตลอดเวลาอันดูจะไม่เป็นธรรมแก่ลูกหนี้

ระยะเวลาพอสมควรที่ลูกหนี้มีสิทธิได้รับในการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ นั้น อาจจะต้องพิจารณาจากลักษณะสภาพของหนี้ที่ลูกหนี้ต้องชำระและพฤติกรรมแวดล้อมในแต่ละกรณี ประกอบกัน เช่น

ตัวอย่าง หนี้ในการส่งมอบทรัพย์สินเฉพาะสิ่งอาทิ ส่งมอบวัวจำนวน 1,000 ตัว ซึ่งลูกหนี้จะต้องเก็บรักษาไว้หลายที่ (การที่ลูกหนี้จะนำวัวมาเก็บรักษาไว้ที่เดียวเพื่อรอการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้เป็นเรื่องที่อาจก่อให้เกิดภาระแก่ลูกหนี้มากเกินไป) การที่เรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ที่ควรกำหนดระยะเวลาพอสมควรในการรวบรวมวัวจำนวนดังกล่าวจากที่เก็บรักษาในที่ต่าง ๆ

ตัวอย่าง กรณีของหนี้เงินจำนวนมาก การที่ลูกหนี้จะชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ นั้น อาจจะต้องไปเบิกเงินจากธนาคารมาให้แก่เจ้าหนี้ กรณีนี้เจ้าหนี้จะต้องให้ระยะเวลาในการเตรียมการนำเงินมาชำระหนี้เป็นต้น

ด้วยเหตุข้างต้น การที่เจ้านี้ผิดนัดแล้วครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อเจ้านี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้อีกครั้งตามสิทธิของตนเองแล้ว หากเจ้านี้ได้เตือนให้การชำระหนี้และให้ระยะเวลาพอสมควรในการชำระหนี้แก่ลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ก็ถือว่าลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดด้วย¹¹⁴

2. การที่ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดแล้วเจ้านี้จะสามารถตกเป็นผู้ผิดนัดหรือไม่

การพิจารณาในประเด็นปัญหาประการนี้ เป็นการพิจารณาในกรณีที่หากลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดในการชำระหนี้แล้ว ต่อมาเจ้านี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้แล้วลูกหนี้ชำระหนี้แล้วเจ้านี้ไม่รับชำระหนี้ กรณีนี้ถือว่าเจ้านี้จะตกเป็นผู้ผิดนัดอีกหรือไม่ ซึ่งในประเด็นปัญหาประการนี้มีข้อพิจารณาดังนี้

ก. ตามหลักกฎหมายแล้วเมื่อลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดผลประการหนึ่งนั้น หากการชำระหนี้ที่เกิดขึ้นไม่เป็นประโยชน์ต่อเจ้านี้แล้ว เจ้านี้สามารถปฏิเสธการชำระหนี้ของลูกหนี้ได้ (มาตรา 216, 218 วรรคสอง และมาตรา 320) แต่หากเจ้านี้ยอมรับหรือเรียกให้มีการชำระหนี้ภายหลังจากการผิดนัดของลูกหนี้แล้ว ก็น่าจะถือว่าเป็นการที่เจ้านี้ยอมรับชำระหนี้เป็นอย่างอื่นนอกจากตามที่ได้ตกลงไว้ เช่น หากเป็นเรื่องการชำระหนี้ล่าช้าการที่เจ้านี้เรียกให้ชำระหนี้ใหม่เป็นการที่เจ้านี้ผ่อนเวลาให้ลูกหนี้ หรือหากเป็นกรณีที่มีการชำระหนี้ไม่ครบถ้วนก็เป็นการยอมรับการชำระหนี้เพียงบางส่วน ถือว่าเป็นการที่เจ้านี้ได้กำหนดข้อตกลงหรือเนื้อหาสาระในการชำระหนี้กับลูกหนี้เสียใหม่

ดังนั้น เมื่อเป็นการกำหนดเนื้อหาสาระของหนี้ขึ้นมาใหม่ ในกรณีนี้ไม่ได้มีกฎหมายหรือบทบัญญัติใดให้สิทธิในการที่เจ้านี้จะไม่รับชำระหนี้หรือชำระหนี้ตอบแทนแต่ประการใด การที่เจ้านี้เรียกให้มีการชำระหนี้ขึ้นใหม่แล้ว หากเจ้านี้ผิดนัดไม่รับชำระหนี้หรือชำระหนี้ตอบแทนโดยไม่มีเหตุอันจะอ้างได้แล้ว ก็น่าจะถือว่าเจ้านี้สามารถตกเป็นผู้ผิดนัดได้

ข. เมื่อเกิดการที่ลูกหนี้ผิดนัดในการชำระหนี้ต่อเจ้านี้แล้วต่อมากล้นข้อปฏิบัติการชำระหนี้โดยขอต่อเจ้านี้อีกครั้งหนึ่ง หากเจ้านี้ไม่มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมายแล้ว อาทิ การชำระหนี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เจ้านี้อีกต่อไปโดยเจ้านี้อาจได้ประโยชน์ในเงื่อนเวลาของการชำระหนี้เป็นต้น เจ้านี้จำต้องรับชำระหนี้โดยถือว่าเจ้านี้ต้องกระทำการโดยสุจริตในการใช้สิทธิของตนในการรับชำระหนี้ตามมาตรา 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การที่เจ้านี้ไม่ยอมรับชำระหนี้ก็นับถือว่าเป็นการที่เจ้านี้ไม่สุจริตและจะต้องตกเป็นผู้ผิดนัด นอกจากนั้นการที่เจ้านี้ไม่รับชำระหนี้ก็นับเป็นกรณี
ที่ถือว่าเป็นการที่ลูกหนี้ไม่อาจจะชำระหนี้ได้อันเกิดจากพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบตาม
มาตรา 205 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งจะส่งผลให้การผิดนัดของลูกหนี้สิ้นสุดลงด้วย

¹¹⁴ สุนทร มณีสวัสดิ์ "หนี้ที่เจ้านี้ผิดนัด", วารสารกฎหมายมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, เล่มที่ 2, ปีที่ 13, น.138 (ธันวาคม 2544).

ค. เมื่อเกิดการผิดนัดของลูกหนี้แล้วนั้น หากต่อมาลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ แม้เจ้าหนี้จำต้องรับชำระหนี้ก็ตาม (เว้นแต่เจ้าหนี้จะมีเหตุอันจะอ้างได้) แต่ทั้งนี้ในการที่ลูกหนี้ผิดนัดนั้นเจ้าหนี้ได้รับความเสียหายหรือมีสิทธิในการใช้สิทธิในการเรียกค่าเสียหายจากการที่ลูกหนี้ผิดนัด เช่น เรียกดอกเบี้ยบางส่วนตามสัญญา ซึ่งแม้ลูกหนี้จะขอปฏิบัติการชำระหนี้ภายหลังจากที่ตนเป็นผู้ผิดนัดแล้ว แต่หากเจ้าหนี้เรียกค่าเสียหายจากลูกหนี้แล้วลูกหนี้ไม่ยอมชำระให้แก่เจ้าหนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเจ้าหนี้มีสิทธิไม่รับชำระหนี้ของลูกหนี้ ซึ่งจะส่งผลให้เจ้าหนี้ไม่ตกเป็นผู้ผิดนัดแต่ประการใด

ตัวอย่าง ก.เจ้าหนี้ซื้อรถจาก ข.ซึ่งจะส่งมอบรถยนต์และชำระราคาภายใน 30 วันทำสัญญา โดยระหว่างนั้น ก.จำต้องเช่ารถเพื่อใช้ขับที่ เมื่อครบกำหนดระยะเวลา ก.ทวงถามรถจาก ข. ปรากฏว่า ข.ยังไม่มีรถมาส่งมอบ เป็นเหตุให้ ก.ต้องเช่ารถต่อไป ทั้งนี้ต่อมาอีก 15 วัน ข.มีรถยนต์จึงขอส่งมอบรถกับ ก.และเรียกให้ ข.ชำระราคา แต่ ก.บอกว่าจะรับมอบรถแต่ต้องหักค่าเช่ารถที่ตนต้องเสียไประหว่างเวลาที่ ข.ชำระหนี้ล่าช้า ออกจากค่าสินค้าของ ข. แต่ ข.ไม่ยอมรับเงื่อนไข

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นกรณีที่ ข.ลูกหนี้ผิดนัดชำระหนี้ ซึ่งต่อมา ข.ขอชำระหนี้ต่อ ก.เจ้าหนี้ ภายหลังจากที่ตนผิดนัด ในกรณีนี้ ก.เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายจากการที่ ข.ผิดนัด ดังนั้นการที่ ข.ลูกหนี้ขอปฏิบัติการชำระหนี้แล้วเจ้าหนี้ใช้สิทธิในการเรียกค่าเสียหายจากการที่ ข.ผิดนัด การที่ ข.ไม่ยอมชำระแล้ว ก.ไม่ยอมรับชำระหนี้ก็นั่นถือว่า ก.ไม่ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดแต่ประการใด